

İDARE

Dahiliye vekâletinin aylık mecmuası

Yıl: 8

Şubat 1935

Sayı:83

RESMÎ KISIM

Tayinler
Vekâlet emrine alınanlar
Tekdir ve tecziye edilenler
İcra Vekilleri Heyeti kararları
Şûrayı Devlet kararları
Talimatnameler
Tamimler
İkinci Kânun 935 ayı içinde idari teşkilâtta yapılan değişiklikler
Tekaüt ve yetim muamelesi ikmal edilenler
Aramızdan ayrılanlar:

GAYRÎ RESMÎ KISIM

Bulgaristanda idari istatistik teşkilâtı	Çeviren Ali Kemali
İktisadî işletmecilik esasat ve prensipleri	Çeviren Macit Burhan

MATBAACILIK ve NEŞRİYAT T. A. Ş. — İSTANBUL

1935

Resmî Kısım

Tayinler

Valiler

Karar No. 2/1803

Açık bulunan Samsun valiliğine Maraş valisi Fahreddinin nakil ve tayini Dahiliye Vekilliğinin 31/12/934 tarih ve 15113 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 31/12/934 te onanmıştır.

İdare heyeti azası, vali muavini ve kaymakamlar

Karar No. 11094

Açık olan Ankara vilâyeti idare heyeti azalığına ikinci sınıf mülkiye müfettişlerinden Cevat, İzmir vilâyeti vali muavinliğine almakta olduğu maaşla Beyoğlu kaymakamı Sedat, Beyoğlu kaymakamlığına almakta olduğu maaşla İstanbul Emniyet müdürlüğü beşinci şube müdürü Danışın ve Bolvadin kaymakamlığına Hüseyinabat kaymakamı Necibin nakil ve tayinleri ve görülen idari lüzuma binaen Beyşehir kaymakamı Faikin vekâlet emrine alınması tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

10/1/1935

Karar No. 11117

Eleşkirt kaymakamlığına Oltu kaymakamı Pertevin, Göle kaymakamlığına Hasankale kaymakamı Halidin, Hasankale kaymakamlığına Çat Kaymakamı Halisin, Adıyaman kaymakamlığına Kemaliye kaymakamı Şükrünüm, Trakya umumî müfettişlik emniyet müşavir muavinliğine Birinci Umumî müfettişlik istihbarat müdür muavini İzzetinin nakil ve tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

21/1/935

Vekâlet emrine alınanlar
Karar No. 2/1802

Görülen lüzuma binaen Van valisi Mesutun vekâlet emrine alınması Dahiliye Vekilliğinin 31/12/934 tarih ve 15112 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri heyetince 31/12/934 te onanmıştır.

İkinci kânun 935 ayı içinde takdir ve tecziye edilenler
Takdir ve tecziye edilenler**Valiler**

Tokat valisi Recai Gürel

Vilâyet mıntakasındaki hayvanatın ıslahı ve adetlerinin çoğaltılması yolunda gösterdiği ciddî ve yakın alâkadan ötürü Ziraat Vekâletince takdir edilmiştir.

Kaymakamlar ve mektubçular

Şarköy kaymakamı Hayri Osman	Mektep inşaatı hususunda gösterdiği gayret ve faaliyetten dolayı vilâyetçe takdir edilmiştir.
Sungurlu kaymakamı İhsan	Yol ve mektep işlerinde gösterdiği gayretten ötürü vilâyetçe takdir edilmiştir.
Muğla mektupçusu Sabri Türkay	Sayısı 300 den fazla memurların sicillerini yapmış olduğundan vilâyetçe takdir edilmiştir.

Tecziye edilenler

Sarıkamış kaymakamı Hikmet	Sarıkamış mıntakasında geceleri seyahat eden kamyon ve yolcuların seyahatlarına mani olmak üzere emir verdiğinden vilâyetçe ihtar cezası verilmiştir.
Elbistan kaymakamı İsmail Berke:	Muhaberat hakkında vilâyetin verdiği emre muhalif hareketinden dolayı vilâyetçe ihtar cezası verilmiştir.
Mardin Hususî muhasebe müdürü Mahmut Hamdi	Vilâyetlerin malî vaziyetlerini göstermek üzere üç ayda bir gönderilmekte olan cetvelleri yanlış tanzim etmesinden ve bu hususta yapılan tamimi tetkik eylememesinden dolayı vekâletçe ihtar cezası verilmiştir.

Kararnameler

Kararname No. 2/1777

2510 sayılı kanuna göre Dahiliye Vekilliğince hazırlanan ve Şûrayı Devletçe görülerek 26/12/1934 tarih ve 23818 sayılı tezkere ile tevdi olunan ilişik «İşkân Muafiyetleri Nizamnamesi» nin mer'iyete konulması, İcra Vekilleri Heyetince 27/12/1934 de onanmıştır.

27/12/1934

İşkân Muafiyetleri Nizamnamesi

I

Muhacir pasaportu ve vizesi

Madde 1 — Türkiye konsolosları, Dahiliye Vekâletinin kabulüne muvafakat ettiği muhacirlere bulundukları mahal Hükümetince pasaport verildiği takdirde bu pasaportları pulsuz ve harçsız vize edecekleri gibi mahallî Hükümeti pasaport vermeğe muvafakat etmediği halde Türkiye konsolosları bu gibilere harçsız ve pulsuz muhacir vesikası ve eşya ve hayvanları için de ayni suretle harçsız ve pulsuz vesika verilir.

Madde 2 — Konsoloslar, muhacir vizesi veya vesikası vermek için Dahiliye Vekâletinden gösterilen şartlardan başka şartlar aramazlar.

Madde 3 — Türkiyede Hükümetten hiç bir iskân yardımı istememek şartile gelmek isteyen ve bu yolda yazılı sened veren ve vaktü hali de yardıma muhtaç olmadığını gösteren Türk ırkına mensub kimselere Dahiliye Vekâletinden muvafakat cevabı almadan da Türk konsolosları muhacir vesikası veya vizesi verebilirler. Bu suretle gelen muhacirler yalnız İşkân Kanunu muafiyetlerinden istifade ederler. Hükümetten iskân yardımı isteyemezler.

Madde 4 — Türk soyundan olmayıpta Türk kültürüne

bağlı bulunanlar, Hükümetten yardım istememeyi taahhüd de etse ve vaktü halleri yerinde de olsa Dahiliye Vekâletinden muvafakat cevabı alınmadıkça ve yurd tutacağı yer gösterilmedikçe konsoloslukça kendilerine muhacir vesikası verilemez ve pasaportları vize edilemez.

Madde 5 — Hükümetten tam iskân veya yalnız toprak ve ev yeri almak üzere iskân yardımı isteyen Türklere ve Türk kültürüne bağlı olanlara, Dahiliye Vekâletinin muvafakat cevabı olmadıkça ve iskân yerleri gösterilmedikçe muhacir vesikası ve vizesi ve eşya hayvan vesikası verilemez.

Madde 6 — Dahiliye Vekâletinden kabulleri hakkında muvafakat cevabı verilip iskân yerleri gösterilen muhacirlere ister tek, ister toplu olsunlar, konsoloslarca muhacir vesikası veya vizesi verilince hareketleri günü derhal Dahiliye Vekâletine ve muhacirlerin çıkacakları ilk iskele veya istasyonun bulunduğu mahal kaymakamlığına ve iskân yeri kaymakamlığına bildirilecektir.

Madde 7 — Türkiye konsolosları, gerek ayrı, gerek toplu gelmek isteyen muhacirlere en çok kolaylık gösterecekleri gibi bunlar hakkında bulundukları mahallin Hükümetince de en çok kolaylık gösterilmesi için teşebbüslerde bulunacaklar ve vapurlara ve tirenlere bindirmekte ve yer buldurmakta ve eşya ve hayvanlarını yerleştirmekte ve fazla eşyalarını sattırmakta büyük kolaylıklar teminine çalışacaklar ve muhacirlerin Türkiyede müstahsil vaziyetine girebilmeleri için kendi ziraat ve sanatlarına lâzım olan alât ve edevat ve hayvanatı elden çıkarmayıp birlikte getirmeğe teşvik ve bunun çarelerini temin için uğraşacaklardır.

II

Muhacir ve mültecilerin muafiyetlerden istifadeleri

Madde 8 — Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakliye vasıtalarından ilk çıktıkları yerdeki büyük mülkiye memuruna, bir hafta içinde müracaat ederek bir tabiiyet beyannamesi imzalayıp muhacir kâğıdı almağa mecburdurlar.

Muhacir kâğıdı alan her muhacir, İskân Kanununda muhacirler hakkında yazılı bütün muafiyet ve haklardan: istifade ederler.

Madde 9 — Türk kültürüne bağlı olmayanlara, anarşistlere, casuslara, göçebe çingenelere, memleket dışına çıkarılmış olanlara muhacir kâğıdı verilemez.

Madde 10 — Muhacir kâğıdı verilen muhacirler, sıhhi muayeneye tâbi tutulurlar. Sıhhi muayene meccani olup o yerin Hükümet doktoru veya Sıhhat Vekâletinin göstereceği doktor tarafından ve muhacir doktoru olan yerde bu doktor tarafından yapılır.

Muhacirler, sıhhi muayene görmedikçe - serbest iskân isteseler dahi - bir yere sevk olunamazlar.

Muayene neticesinde bulaşık hasta oldukları anlaşılanlar, Hükümet veya idarei hususiye veya belediye hastahanelerine gönderilip oralarda meccanen tedavi olunurlar.

Tedaviden sonra iskân yerlerine gönderilirler.

Madde 11 — Muhacir kâğıdı alan muhacirler, bir yıl içinde kendilerini nüfus kütüklerine yazdırmak için müracaata mecburdurlar. Bir yıl içinde kendini nüfusa yazdırmayan muhacirlerden muhacir kâğıtları geri alınır ve: bunlar askerlik muafiyetinden istifade edemezler.

Madde 12 — Mülteciler ancak tabiiyet beyannamesi imzalayarak muhacir kâğıdı almakla muhacir sıfatını kazanırlar. Muhacir kâğıdı almayan mülteciler, İskân Kanununun muhacirler hakkındaki muafiyet ve haklarından istifade edemezler.

Madde 13 — 9 uncu maddede yazılı mâni sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiye'ye geldikleri tarihten itibaren iki yıl içinde tabiiyet beyannamesi imzalayıp muhacir kâğıdı almak hakkına malikdirler. Bu beyannameyi Türkiye'ye geldikleri tarihten itibaren bir yıl içinde imzalayıp muhacir kâğıdı alarak kendilerini nüfus kütüğüne yazdıranlar, hem askerlik muafiyetinden, hem de muhacirliğin diğer hak ve muafiyetlerinden istifade ederler. Bu muameleyi bir yıl geçtikten sonra yaptırırlar askerlik muafiyetinden istifade edemeyip yalnız muhacirliğin diğer hak ve muafiyetlerinden istifade ederler. İki yıl geçtikten son-

ra müracaat edenler hiç bir hak ve muafiyetten istifade edemezler ve Türk vatandaşlığına ancak Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümleri dairesinde girebilirler.

Bu gibiler hakkında muhacir kâğıdı alıncaya veya Türk vatandaşlığına girinceye kadar ecnebi muamelesi yapılır.

Madde 14 — Muntazam pasaportla ve ecnebi sıfatile Türkiye'ye gelmiş olupta Türkiye'de yerleşmek arzusunu gösteren Türk ırkından olan veya Türk kültürüne bağlı bulunan kimseler, 9 uncu maddede yazılı mâni hallerden biri yoksa ve Dahiliye Vekâletince muvafık görülüyorsa tabiiyet beyannamesi imzalayarak muhacir kâğıdı alabilirler ve muhacir hak ve muafiyetlerinden istifade ederler.

Madde 15 — Muhacirlerden ve mültecilerden alınacak imzalı tabiiyet beyannameleri, bir hafta içinde Dahiliye Vekâletine gönderilir. Vekâlet bunların üzerine tabiiyete alınma muamelelerini takip ve ikmal ettirir ve ikmalinde muhacirleri bir emirname ile yerleştikleri yer nüfus kütüklerine yazdırır.

Nüfus kütüklerine yazılan muhacirlerden muhacir kâğıdı geri alınarak kendilerine pulsuz nüfus cüzdanı verilir.

Madde 16 — Türkiye'nin terk ettiği topraklarda sakin olupta hakkı hıyarını Türkiye lehine kullanarak Türk tabiiyetini muhafaza eden veya terk edilen topraklar halkından olup başka bir ecnebi memlekette tevattun etmekle beraber Türk tabiiyetini taşıyan, Türk ırk ve Türk kültürüne bağlı olanlar, Türkiye'de yurd tutmak maksadile geldiklerinde muhacir olarak kabul olunurlar. Bunlar da muhacirlere ait her türlü hak ve muafiyetlerden istifade ederler. Bunların tabiiyet beyannamesi imzalamalarına lüzum olmayıp yalnız diğer muhacirler gibi muhacir kâğıdı almağa mecburdurlar.

Madde 17 — Hükümetten iskân veya iskân yardımı isteyen muhacirler, Hükümetin gösterdiği yere gitmeğe ve Hükümetin gösterdiği yerlerde oturmağa ve verdiği toprakları almağa mecburdur. Bu mecburiyeti yapmayanlar iskân hakkından istifade edemezler.

Madde 18 — Hükümetten iskân veya iskân yardım talebi, ancak Türkiye'ye girdiği tarihten başlamak üzere iki yıl içinde yapılabilir.

İki yıl geçtikten sonra vukubulan talebler dinlenemez.

Madde 19 — İskân talebi, tabiiyet beyannamesi verirken bu beyannameye yazmakla veya yerleşilen yerde vali veya kaymakama ağızla veya yazı ile müracaat edilerek muhacir defterine iskân talebini yazdırmakla yapılır. Bu müracaatı muhacir kâğıdına veya hüviyet cüzdanına kaydedilir.

Madde 20 — İskân talebi vuku bulunca bu talebin vukuundan itibaren üç ay içinde iskân işinin bitirilmiş olması mecburidir. Bu iskâna, imkân yoksa mümkün olmadığı on gün içinde talep edene ve Vekâlete bildirilecektir.

Madde 21 — Tabiiyet beyannamesini imzalayıp muhacir kâğıdı aldıktan sonra ecnebi tabiiyeti iddiasında bulunanlardan muhacir kâğıdı geri alınır ve kendileri memleketten çıkarılır.

Tabiiyete alınma muamelesi ikmal edilmiş olursa o vakit usulen tabiiyetten çıkarılırlar.

III

Gümrük muafiyetlerinin tatbik suretleri

Madde 22 — Muhacir ve mültecilerin kanunun 31 ve 32 inci maddeleri mucibince gümrük muafiyetinden istifade edebilmeleri için muhacir kâğıdından maada mahallin vali veya kaymakamlığınca bir de (Gümrük muafiyet kâğıdı) tanzimi mecburidir.

Muafiyet kâğıdı, gümrük dairesine gelmiş olan muhacir ve mültecinin kanunun 31 inci maddesine dahil eşyası ve hayvanları başka bir muameleye tâbi tutulmaksızın gümrükçe derhal serbest bırakılır.

Ancak 31 inci maddede gösterilen mikdarları tecavüz eden eşya ve hayvanlar ile 32 inci madde hükümlerine dahil eşya ve hayvanlar için ayrıca bir de ithalât beyannamesi vererek muamelelerini ikmal ettirmek ve gümrük resmini ödemek icab eder.

Madde 23 — Gümrük daireleri muafiyet kâğıdı kendisine gelmiş olan muhacirlerin ve mültecilerin eşya ve hay-

vanlarını süratle ve diğerlerine tercihan çıkarmağa ve azamî kolaylık göstermeğe mecburdurlar.

Madde 24 — Muafiyete dahil eşyaları ve hayvanları tayin ve takdir etmek vazife ve mesuliyeti (muafiyet kâğıdı) veren makamlara aittir.

Madde 25 — (Gümrük muafiyet kâğıdı) verebilmek için muhacirin ve mültecinin evvelâ muhacir kâğıdı veya nüfus kâğıdı almış bulunması ve aşağıdaki memur veya heyetlerden alınmış bir veya bir kaç vesika göstermesi lâzımdır:

A - Hariçten muhacir şevkine memur zat veya heyetlerden;

B - Mahallî Türk konsolosluklarından;

C - Hareket ettikleri mahallerde, A ve B fıkralarında yazılı memurlar bulunmadığı takdirde, mahallî İslâm cemaatinden;

Ç - Türk veya müslüman olan muhtar ve ihtiyar heyetlerinden.

Bu dört yerin birinden veya bir kaçından alınmış bir veya bir kaç eşya ve hayvan vesikası gösteremeyen veya gösterdiği vesikaların sıhhatinden veya muhteviyatından şüphe edilen muhacir ve mültecilerden 26 ıncı maddede yazılı (eşya ve hayvan beyannamesi) alınır.

İşbu vesikalar eşya ve hayvanların cinsini, nev'ini ve miktarını göstermekle beraber vesika sahibinin malı bulunduğunu ve ticaret eşyası ise öteden beri satagelmekte olduğu ticaret mallarından olduğu ve mevcut nakid ve satılan menkul ve gayrimenkul mallar mukabili ise Türkiyede meşgul olacağı sanat ve meslek şubesi için tedarik edilmiş eşya bulunduğunu sarahatle göstermelidir.

Madde 26 — Eşyaları ve hayvanları için geçen maddede gösterilen vesikalardan birini ibraz etmeyen veya vesikalarından şüphe edilen muhacir ve mültecilerden alınacak (eşya ve hayvan beyannamesi) aşağıdaki malûmatı ve imzaları ihtiva edecektir:

A - Getirilen eşya ve hayvanların cinsi, nev'i ve miktarı,

B - Eşya ve hayvanların kime ait olduğu sarahati,

C - Eşya tüccar malı ise öteden beri satagelmekte bulunduğu eşyalardan olduğunu ve nakid veya satılan menkul ve gayrimenkul mal bedeli mukabili ise bu cihetin tasrihi,

Ç - Gelen bir ferd. ise yalnız bunun tarafından, bir aile ise aile reisi ile beraber aile ferdlerinden reşid olanları tarafından imzalanacaktır.

D - Gelenler birkaç aile ise, her birinin beyannamesi aile reisi ve aile ferdlerinden reşid olanları ile beraber diğer aile reisleri tarafından imzalanacaktır. Gelenler beşten fazla aile ise, yalnız beş aile reisine imzalatırlmakla iktifa olunacaktır.

E - Beyannameye imza koyanların hüviyetleri açıkça olarak yazılacaktır.

Madde 27 — Getirilen eşya ve hayvanlar bir cemaate, bir köye, bir mahalleye ait müşterek eşya ve hayvanlardan ise, vesika gösterilmiş olsun olmasın ayrıca 26 ıncı maddedeki (eşya ve hayvan beyannamesi) alınacak ve beyannamenin altına bu eşya ve hayvanların veya bedellerinin yine cemaatin, köyün veya mahallenin müşterek ihtiyaçlarına kullanılacağına dair bir de şerh yazılarak o cemaat, o köy veya mahalleden beraber gelmiş bulunan bütün aile reislerine ve bunların miktarı yirmiden fazla ise, ileri gelenlerinden yalnız yirmisine imzalatılacaktır. Bu müşterek eşya, gümrükçe bu beyannameye imza koyanlara teslim olunur.

Madde 28 — (Gümrük muafiyet kâğıdı) veren makam gösterilen vesikalara ve alınan eşya ve hayvan beyannamesine rağmen şüphelendiği eşya ve hayvanlar hakkında gerek muafiyet kâğıdını vermeden ve gerek verdikten sonra tahkikat yaptırır, lüzumlu görürse muafiyet kâğıdını verdikten sonra konsolosluklar vasıtasile de tahkikata devam eder.

Madde 29 — Muafiyetleri miktara tâbi olan eşyanın ve hayvanların mahallî rayice göre toptan kıymetleri, (Gümrük muafiyet kâğıdı) nda onu tanzim eden makam tarafından gösterilecek ve gümrüksüz geçecek miktarlarla

gümrük resmi verilerek geçecek miktarlar ayrı, ayrı işaret edilecektir.

Madde 30 — Gümrük muafiyet kâğıdlarına esas olan muhacir ve mültecilerin gösterdikleri vesikalar ve alınan eşya ve hayvan beyannamesi ve varsa tahkikat evrakı (Gümrük muafiyet kâğıdı) ile birlikte - veren makam tarafından - gümrük dairesine gönderilir. Gümrük dairesi bu evrakı, evrakı müsbite olarak saklar.

Madde 31 — Gümrük daireleri (Gümrük muafiyet kâğıdı) üzerine gümrüksüz ve gümrüklü olarak gümrükten çıkarılan eşyanın bir listesini üç gün içinde (Gümrük muafiyet kâğıdını) veren makama yollar. O makam da muhacir ve mültecilerin iskân edileceği veya serbest yurd tutacağı kaymakamlığa bu listeyi ve bir cemaate veya köye veya mahalleye aid müşterek eşya ve hayvanlar hakkındaki beyannamenin de bir suretini yollar. Bu listeyi son alan kaymakamlık, gümrükten geçirilmiş bulunan eşyanın muhacirin ve mültecinin kendisine aid olup olmadığını ve cemaate aid eşyaların müşterek eşya olarak kullanılmadığını tahkik ettirir.

Tahkikat neticesinde kanunun hükümlerine aykırı ithalât yapıldığı anlaşılırsa 32 inci maddenin hükmünü tatbik ettirir ve bu neticeyi ithal muamelesini yapmış bulunan gümrük dairesine de bildirir.

Madde 32 — Tahkikat neticesinde muaf veya mümtaz olarak ithal edilmiş bulunan malın o muhacir veya mültecinin malı olmadığı veya öteden beri satageldiği ticaret eşyasından bulunmadığı veya kendisine aid olmayan bir para ile satın alarak getirdiği sabit olursa yahud Türk tabiiyetine girmekten vazgeçerse ve yahud Türk tabiiyetine alınmazsa kanunun 34 üncü maddesi mucibince gümrük resimleri usulen tahsil olunur. Bunun için muhacir ve mültecilerin yerleştiği mahallin vali veya kaymakamı tarafından bu resmin tahsili için mahallin malmüdürlüğüne emir verilir. Malmüdürlüğü usulen bu resmi İskân Kanunu hükümlerine göre tahsil eder.

Maliye dairesi, tahsilâtı hem emri veren Mülkiye makamına ve hem eşyayı ithal eden gümrük dairesine bildir-

meğe mecburdur; ancak tahkikat neticesi İskân Kanunu hükümlerinden istifade edilip gerek muaf olarak ve gerek gümrüğü verilerek geçirilen eşyanın ve hayvanların muhacir ve mültecilerden gayri birisine aid olduğunu gösterirse bu eşya ve hayvanların gümrüğü bu muhacir ve mülteciden tahsil olunmak üzere yukarıdaki muamele yapılmakla beraber asıl eşya ve hayvanlar ve sahihleri haklarında (1918) numaralı kaçakçılık kanunu hükümleri tatbik olunmak üzere tahkikat evrakile beraber vali veya kaymakam tarafından o mıntaka ihtisas mahkemesine sevk olunur.

Madde 33 — Gümrük daireleri İskân Kanunu hükümlerine göre muaf eşya geçiren muhacir ve mültecilere mahsus bir defter tutarlar. Kanuna aykırı mal geçirildiği kaymakam tarafından vukubulan iş 'arları da bu deftere yazarlar ve bunu o mahallin malmüdürlüğü ile muhabere ederek gümrük resmi tamamen tahsil edilinceye kadar takip ederler.

Madde 34 — Temiz olan memleketlerden gelen muhacir ve mültecilerin getirdikleri hayvanların menşe, ve sağlık şehadetnamesi bulunmadığı takdirde bunlar hakkında 1234 numaralı Hayvan Sağlık Zabıtası Kanununun 6 ıncı maddesi dairesinde muamele ifa olunur.

Madde 35 — Muhacir bir aile, zat, ev ve meşgale ve meslek eşyalarını ve hayvanlarını beraberinde de getirebilir, ayrı olarak da, kısım kısım da getirebilir. Ancak ticaret eşyasının ve fabrika mevaddı iptidaiyesinin ve masnuatının ve hayvan sürülerinin ve muafiyeti mikdara bağlı eşyanın birden getirilmesi mecburidir.

Madde 36 — Muhacirlere aid zat ve ev eşyalarının müfredat listesini gümrüğe vermek ihtiyaridir. Ancak bunlardan hiç kullanılmamış müceddetlerinin listelere veya muafiyet vesikalarına yazılması icab eder.

IV

Naklolunan yerlilerin ve göçebelerin muafiyetten istifadeleri

Madde 37 — Hükümetçe naklolunan yerlilerin ve iskân edilen göçebelerin kanunen kabul olunan muafiyetlerden

istifade edebilmeleri yeni nakil ve iskân olundukları yerin nüfus kütüklerine yazılmış ve Hükümetçe yerleştirilen veya gösterilen yerde yurd tutmuş bulunmalarına bağlıdır.

Madde 38 — İçeride bir mıntakadan diğer bir mıntakaya veya bir mıntaka içinde bir yerden diğer yere Hükümetçe yapılan nakillerde, nakledilenlerin derhal nüfus kayidlerini yeni yer nüfus kütüklerine ve keza askerlik muamelelerinin yeni yer askerlik şubelerine nakletmek mecburidir. Bu kayid nakli, Dahiliye Vekâletinin eski ve yeni yer mülkiye makamlarına şahısların nakli hakkında vereceği emir üzerine şahısların nakillerde birlikte yapılır. Dahiliye Vekâletinin musaddak emir sureti Nüfus Dairelerinde evrakı müsbite olarak saklanır.

Madde 39 — Bir yerde iskân edilen göçebeler, başka bir yerde nüfusa yazılı iseler, bunların nüfus ve askerlik kayidleri o yerden resen celbedilerek yeni yer nüfus kütüklerine ve askerlik şubelerine kaydolunur ve eski yerdeki kayidleri silinir. Dahiliye Vekâletinin iskân emri sureti evrakı müsbite olarak nüfus dairesinde hıfzolunur. Bir yerde nüfusa yazılı değışseler, iskân edildikleri yerin nüfus kütüklerine yeniden kaydolunur.

Madde 40 — İçeride Hükümetçe yapılan nakillerde askerlik muafiyeti yalnız I numaralı mıntakalardan II numaralı mıntakalara veya II numaralı mıntakalardan I numaralı mıntakalara ve keza III numaralı mıntakalardan I ve II numaralı mıntakalara nakledilenlere ve münhasır olup bir iskân mıntakası içinde bir yerden diğer yere naklolunanlar bu muafiyetten istifade edemezler.

Madde 41 — Vergi ve resim ve tapu muafiyeti Hükümetçe iskân edilen bütün göçebelere ve I numaralı mıntakalarda Hükümetçe iskân edilen yerlilere ve I ve III numaralı mıntakalardan II numaralı mıntakalara hükümetçe naklolunanlara şamildir. II numaralı mıntakalarda bir yerden başka yere Hükümetçe naklolunan yerliler, bu muafiyetlerden istifade edemezler.

V

Meccanen veya asgarî tarife ile nakiller

Madde 42 — Valiliklerden veya kaymakamlıklardan

verilen tasdikli muhacir ve eşya ve hayvan vesikaları veya defterleri istasyon memurlarına ve devlet vapurları acentalarına gösterilince bu vesika ve defterlerin ihtiva ettiği eşhas ve eşya ve hayvanlar Devlet demiryollarında ve vapurlarında meccanen naklolunur.

Bu vesikalarda ve defterlerde muhacirlerin ve eşya ve hayvanlarının binecekleri ilk ve incekleri son istasyon veya liman gösterilecektir. Perakende nakliyat müracaat üzerine ilk vasıta ile yapılır. Toplu nakliyatın karada üç gün ve denizde bir hafta önceden vali ve kaymakamlarca alâkadarlara miktarlarıyla birlikte haber verilmesi ve haberdan itibaren bu müddet içinde yapılması mecburidir.

Madde 43 — İçeride Dahiliye Vekâletinin emri veya İcra Vekilleri Heyetinin kararla bir yerden başka yere naklolunacak kimseler (yerli veya göçebe) ve eşya ve hayvanları da valiliklerce veya kaymakamlıklarca verilecek vesika veya defterlerle muhacirler gibi Devlet Demiryollarında ve vapurlarında meccanen naklolunurlar. Ancak bu vesika veya defterlerde Dahiliye Vekâletinin nakil emirnamesinin tarih ve numarasının yazılı bulunması meşruttur.

Madde 44 — İmtiyazlı nakliye şirketleri aynı vesika ve defterlerle naklolunacak muhacirler ve mülteciler ve naklolunanlar ve eşya ve hayvanları hakkında asgarî tarifelerini ve asgarî tarifesi olmayanlar asker nakliyatına mahsus tarifelerini tatbik etmeğe mecburdurlar.

Aynı vesika ve defterlerle imtiyazlı tahmil ve tahliye şirketleri, muhacirleri ve mültecileri ve nakolunanları ve eşya ve hayvanlarını asgarî tarifelerde tahmil ve tahliye ederler.

Madde 45 — Meccanen veya asgarî tarife ile nakil, bir defaya mahsustur; ancak Dahiliye Vekâletinin tensib ve emirlerde iskân yerleri değiştirilen muhacir ve mülteciler, göçebeler ve naklolunanlar ve eşya ve hayvanları yeni iskân yerlerine kadar meccanen veya asgarî tarife ile naklolunurlar. Bunların vesika ve defterlerinde de Dahiliye Vekâletinin emirnamesi tarih ve numarası yazılmak mecburidir.

Madde 46 — Devlet kara ve deniz nakliye vasıtaları ve-

ya imtiyazlı nakliye şirketleri, vali veya kaymakamlardan verilmiş tasdikli defter veya vesika gösteren muhacirleri, mültecileri ve Hükümetçe nakledilen yerlileri ve göçebeleri ve bunların eşyalarını ve hayvanlarını bekletmeksizin ilk vasıta ile defter veya vesikalarda yazılı istasyon veya limanlara göndermeğe, imtiyazlı tahmil ve tahliye şirketleri de süratle ve tercihan bunları irkâb veya tahliye etmeğe mecburdurlar.

VI

Türlü hükümler

Madde 47 — Bir aile, efradından bir veya bir kaçını eski yerinde bırakıp bir kısmını beraber getirmek veya yalnız gelmek veya sonradan diğerlerini getirmek yolile muhacir olabilirler, bu takdirde gelen ferd veya ferdler tabiiyet beyannamesi verirler ve kalan ferdleri de bu beyannamenin arkasında gösterirler. Yalnız gelen ferd veya ferdler için muhacir kâğıdı verilir.

Bu suretle gelen aile bütün ferdleri mevcut şeklinde iskân olunur; bütün ferdlerin gayri menkul iskân istihkakları verilir. Ancak yalnız mevcut bulunan ferdlerin hisseleri tapuya bağlanır; diğerlerinin hisseleri geldikçe tapuya tescil edilir. Üç yıl içinde gelmeyen ferdlerin hisseleri Hükümetçe geri alınır.

Madde 48 — Muhacirlerin ve mültecilerin verecekleri veya kendilerine verilecek beyanname, vesika ve sair evrak her türlü damga ve pul resminden muaftır.

Madde 49 — 2510 numaralı kanun hükümleri dairesinde hazırlanmış ve Şûrayı Devletçe görülmüş olan işbu nizamnamenin hükümleri neşri tarihinden muteberdir.

Madde 50 — Bu nizamnamenin hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Kararname No. 2/1776

2521 sayılı kanunla kurulacak İstanbul ve İzmir Liman İşleri Müdürlüklerinin vazifelerine ve bunların murakabesine dair hazırlanıp Şûrayı Devletçe görölerek 24/12/1934 tarih ve 23726 sayılı teskere ile gönderilmiş olan ilişik nizamnamenin meriyete konulması; İcra Vekilleri Heyetince 27/12/1934 de onanmıştır.

27/12/1934

**İstanbul ve İzmir Liman İşleri Müdürlüklerinin
vazifelerine ve bunların murakabesine
dair nizamname**

İdarelerin kurulması:

Madde 1 — Liman işlerinin idaresi için İstanbulda (İstanbul Liman İşleri Umum Müdürlüğü) İzmirde (İzmir Liman İşleri Umum Müdürlüğü) adile hükmî şahsiyeti haiz iki umum müdürlük kurulmuştur. Bu umum müdürlükler Maliye Vekilliğine bağlı olup mülhak bütçe ile idare olunur.

İdarelerin göreceği işler:

Madde 2 — İdarelerin görecekları işler şunlardır:

I - Müşterek işler:

A - Limanda gemilere tatlı su verilmesi,

B - Yolcu ağırlığı dışında kalan bütün yükleme ve boşaltma işleri (kömür dahildir); şu kadar ki Deniz yolları ve Akay İşletme İdareleri ve Şirketi Hayriye ve Haliç vapurları Şirketi ve Türk harb gemileri ve Devlet nakil gemileri kömür ve su ihtiyaçlarını kendi hususî vasıtalarıle temin edebilirler.

C - Deniz işlerinde kullanılan liman işleri idaresine aid vasıtaların atelyelerinde ve zaruret vukuunda dışarıda tamiri, yenilerinin yapılması ve icabında dışarıdan iş alınması.

- II - Farklı işler,
- I - İstanbul Limanına mahsus hizmetler.
- A - İnhisarı tazammun etmemek üzere dalgıçlık hizmetleri,
- B - İnhisarı tazammun etmemek üzere donanmaya, adalara veya diğer bir sahile nakil suretile arzu eden müessese ve şahıslara su tevziatı,
- II - İzmir Limanına mahsus hizmetler;
- A - Çamaltı Tuzlasına gelecek gemilere tuz yüklemek ve Çamaltından Foça ve İzmir tuz götürmek ve Tuz İnhisar İdaresine aid su ve eşya taşımak.
- B - Karşıyaka, Alsancak, Pasaport ve Konak iskeleleri arasında yolcu vapurları işletmek,
- C - Birinci Kordon üzerinde atlı tramvayı işletmek.
- D - Rıhtımı; mendireği, rıhtım yollarını, rıhtım mecralarını hüsnühalde tutmak, tamir ve tecdidlerine bakmak, rıhtım rüsumu tahsil etmek.

İdarelerin hak ve salâhiyetleri ve borçları

Madde 3 — Tasfiye edilen İzmir Liman ve Körfez İşleri Şirketinin imtiyaz mukavelenamesile şartnamesinde ve İzmir Körfezi vapur işletme imtiyaz mukavelename ve şartnamesindeki hak ve salâhiyetler ile borçlar ve 2/128 sayılı ve 15/2/1934 tarihli kararnameye ilişik talimatnamede yazılı hak ve salâhiyetler ile borçlar İzmir Liman İşleri Umum Müdürlüğüne ve 26 temmuz 1341 tarih ve 2256 numaralı kararname ve zeyilleri ve 12/3/1930 tarihli kararname ile kabul edilen İstanbul Liman İşleri Türk Anonim Şirketine aid bütün hak ve salâhiyetlerle borçlar İstanbul Liman İşleri Umum Müdürlüğüne devrolunmuştur.

Mütedavil sermaye ve bütçe hükümleri

Madde 4 — İdarelerin mütedavil sermayeleri miktarı bütçe ile tayin olunur.

Aşağıdaki hizmetler mütedavil sermayeden görülür.

- A - Umumiyet itibarile;

1 - Liman İdarelerinin vapurlara yük kömür, tatlı su verme, vapurlardan yük, kömür boşaltma için kullandıkları buharlı, motörlü römorkörler ile demir ve ahşap layteler, şatlar, mavnalar, salapuryalar ile sandallar ve vapurlardan ağır eşyayı alıp vermek için kullanılan macuna ve vapurlara mazot vermeğe mahsus motörlü tulumbalı demir şatlar ve limandaki kendisine aid şamandıra ve tesisatları ve ticaret eşyasının ıslanmaktan korumak için muşamba örtüler, rıhtım ve gümrük, üzerindeki yerli vinçler, atölyelerindeki vapor, römorkörü, şat ve mavnalara mahsus kızak tesisatı, buharlı ve motörlü makineler, çeşitli tezgâhları, dökümhanesi, bıçkı tesisatı vs bütün römorkör, şat, vapor işletmesine aid malzeme ve bunların bakım masrafları idarelere aid binaların tamir masrafları, bütün vasıtaların tamir ve yeniden inşaat ve imalât için gerekli iptidai maddelerin ve malzemenin satın alma masraf ve bedelleri ile işçi gündelikleri, atölyelerde yükleme ve boşaltma işlerinde vapurlarda (İzmirde tramvaylardakiler de dahil) çalıştırılan ustabaşı, usta, kalfa, çıraklarla kaldırım ve lâğım tamir ustalarının, işçilerin, muvakkat bekçi ve muvakkat memurlarla diğer müstahdemlerin ücretleri ve tedavi masrafları, (alâkadarların sun'u taksirleri mevcut olmadığı takdirde) ahara yapılacak zarar ve hasarların ve zayıatın tazmin bedelleri menkul ve gayrimenkul vasıtalar ile binaların değerlerinin itfa ve sigorta bedelleri ve bu vasıtaların bütün levazım, alât ve edevatının nakil ücretleri ve işletmeye taallük eden sair türlü hizmet ve bedelleri ve amele ve işletme müstahdemlerinin iş kazalarına aid tazminatı.

B - Farklı hizmetler;

1 - İstanbul Limanına mahsus hizmetler.

Dalgıçlık için lüzumlu malzeme, römorkör ve kayık işletmesine aid masraflar ve bunlarda kullanılacak amele, usta, kalfa ve sair bu gibi müstahdemlerin yevmiye ve ücretleri.

2 - İzmir Limanına mahsus mütedavil sermayeden görülecek hizmetler. Vapurlara tuz verme ve tuz nakletme, birinci maddede yazılı Çamaltına tatlı su taşıma için reniz vasıtaları ve tesisatları, Çamaltında şamandıra ve te-

sisatları, yolcu vapurları, tramvayları, tramvay hattı tesisatı, tramvay tamir atelyesi, tramvay hayvanları, sabit ve sabih vapur iskelelerde iskele yapmak için sabih kazık çakmak makinesi ve bunların demirbaş eşya ve levazım ve saireleri ile yedek parçaları, tramvay işletmesine aid malzeme ve hayvanların bakım ve iâşe masrafları, tramvay ahırları atelye binasının tamir masrafları.

Madde 5 — Üçüncü maddede gösterilen hususlardan tezlerden alınması icab edenlerle türlü masraflar için tayin olunacak mutemede umumî müdürün tasvibi ile bin lirayı geçmemek üzere gereği kadar avans verilebilir. Bütçeye taallük eden yine bu kabil masraflar için aynı esaslara göre avans verilebileceği gibi bu paralar bütçedeki tertibinden mevkuf tutulur.

Madde 6 — Bu suretle verilen avanslar sarf edildikçe evrakı müsbiteleri üç ay içinde muhasibe verilmek gerektir. Kapatılan hesap miktarında tekrar avans verilebilir. Belli işlerde mutemed o iş biter bitmez avanstan geri kalanı geri vermeğe mecburdur.

Her mutemed senenin son gününde avans akçesinden yanında kalan paraları henüz mahsubunu yaptırmadığı tediye evrakile birlikte tümünü muhasibe geri verip hesabını kapatmağa ve muhasib de bu hesabı aramağa mecburdur.

Madde 7 — Mütedavil sermayeye aid işler ve kararlar Muhasebei Umumiye ve Artırma ve Eksiltme Kanunları hükümlerine bağlı olmayıp ticarî usul ve kaidelere göre yapılır.

Madde 8 — Mütedavil sermayeden yapılacak masraflar alâkadar memurların ticarî usuller dairesinde yapacağı tahakkuk evrakı üzerine ita emrile ödenir.

Madde 9 — Satın alınan eşya bedellerinin ödenmesi pazarlık veya mukavele hükümlerine bağlıdır. Ayna taallük eden eşya ve bütün tesisat ve malzemenin nasıl saklanacağı ve kullanacağı idarenin hususî vaziyetine göre umum müdürlükçe hazırlanıp Maliye Vekilligince tasdik olunacak bir talimatname hükümlerine göre yapılır.

Madde 10 — İşçilerin alacakları umum müdürlüğün

tayin edeceği bir heyet tarafından işçilere bordroları imza ettirerek verilir. Dağıtım işi bitince bu heyet paranın kendi önlerinde dağıtıldığını gösterecek bir mazbata yaparlar.

Madde 11 — Alıp verme biri mütedavil sermayeye ve diğeri bütçeye ilişkili olmak üzere mahiyeti itibarile birbirinden ayrı iki kısma ayrılır.

Mütedavil sermayeye aid muameleler ile bütçeye aid muamelelerin hesapları ayrı tutulur ve her birinin ayrı ayrı hesapları ve icmalleri yapılır. Ancak bütçenin vezne muamelesi mütedavil sermaye hesapları arasında yapılacağından bütçe namına bir hesabı cari açılarak bütçeye ilişkili tahsisat ve tediye bu hesabı cariye geçirilir. Bütçe hesapları arasında da bu hesaba karşı açılacak bir hesabı cariye bütçe tahsilat ve tediye yazılır.

Madde 12 — Mütedavil sermayeye aid aylık tediye evrakı müsbitesi ayrı ve bütçenin tahsilat ve sarfiyatına aid evrakı müsbite de ayrı icmallere bağlanır ve mütedavil sermayeye aid bu icmallere sene sonunda tanzim ve seçilmiş murakiblere arz edilecek bilanço ya esas tutulur.

Bütçeye aid hesaplar belgeler ile birlikte muhasebece her sene Divanı Muhasebata gönderilir. Ancak bu hesaplar bütçe kat'î hesabının hazırlanma müddeti olan dokuz ay içinde bitirilmek gerekir.

Madde 13 — Muhasip yalnız kendi zamanına aid hesaptan mes'uldür. Ancak kendisine hesap vermekle mükellef olanların hesabına bakmayan ve önce gelenlerden devir suretile aldığı hesabın noksanlarını göstermeyen muhasip bunlara düşecek malî mes'uliyeti sebeplerden istemek hakkı kalmak üzere üstüne almış olur.

Madde 14 — Bütçenin kat'î hesabı taallük ettiği senenin sonundan başlayarak dokuz ay içinde anılanarak Divanı Muhasebatın tetkikine konur.

Madde 15 — Kat'î hesabın varidat kısmından bütçedeki fasıl itibarile her türlü varidatın tahmin edilen miktarlar ile tahsilatı masarifi kısmında da bütçe ile ilk önce verilen tahsisat ile senesi içinde eklenen tahsisat ve senesi içinde tahakkuk eden masraflarla tediye ve emanet hesabına geçirilen masraflar ve sene sonunda kalan borçlar

gösterilir. Kat'î hesaplara tahsisatın ne suretle ve nerede kullanıldığı hakkında izahatı havi gerekli cetveller iliştilir.

Madde 16 — Seçilmiş murakıplar kendilerine verilen blânçonun içinde yazılanları umumî defteri kebir kaydile ve bu kaydın dayandığı hesap belgeleriyle karşılaştırarak bilançoğu kendilerine verilen günlemeçten başlayarak en çok iki ay içinde tetkik edip rapor ile idareye geri verir.

Madde 17 — Seçilmiş murakıplar tarafından tatbik olunan blânço ve tetkik raporu idarece bastırılarak bütçe kat'î hesabı ile birlikte kanunun gösterdiği müddet içinde Büyük Millet Meclisine sunulmak üzere Maliye Vekâletine gönderilir. Bilançoğa mütedavil sermayenin ve buna müteferri muamelelerin hareketlerine aid gerekli istatistik ve cetveller iliştilir.

Bütçe

Madde 18 — Varidat ve masrafın tahmin edilen miktarlarını ve bu tahminlerde dayanan sebepleri gösterir cetveller alâkadar şubelerce hazırlanır ve muhasebece bir araya getirilerek yapılacak bütçe kanununun lâyihasile birlikte Müdürler Encümenine verilir. Encümence kabul ve tasdik olunan bütçe en geç eylül sonunda Maliye Vekâletine verilmiş olacaktır. Her yılın ihtiyacına göre hazırlanacak bütçenin varidat kısmı şunlardır:

Fasıl: 1 - İdarenin gördüğü hizmetlere karşı tarifelerine göre alacağı ücretleri mecmuundan bunlara aid işletme masrafları çıkarıldıktan sonra artan para (tahakkuk evrakı mütedavil sermaye bilançosudur.)

Fasıl: 2 - Bina ve depo kiralari.

Fasıl: 3 - Atelyelerinde dışarıya yapılmış olan işlerden alınacak para.

Fasıl: 4 - Türlü hasılat.

Madde 19 — Her yılın ihtiyacına göre hazırlanacak bütçenin masraf kısmı şunlardır:

Fasıl: 1 - Kadroda yazılı daimî memur ve müstahdemlerin aylık ücretleri:

Fasıl: 2 - İdare masrafları.

Madde 1 — Kâğıt, basılmış kâğıt ve defterler bedel ve tab'ı masrafları, ilân, gazete aboneleri, gerekli görülecek kitap bedelleri, telefon ücret ve masraflar.

Madde 2 — Kira bedelleri.

Madde 3 — Işık, ısınma, su, mefruşat masrafları,

Madde 4 — Harcırahlar.

Fasıl: 3 - Masarifi mütenevvia.

Madde 1 — Mahkeme, vekâlet, noter, mukavele, hare ve masraflarile avukat ücreti, tarife ve muayene komisyonları hakkı huzurları.

Madde 2 — Vergi ve resimler.

Madde 3 — Çeşitli masraflar.

Fasıl: 4 - Bütçeye dahil memurlara ve bunların ailelerine verilecek tazminat ve ikramiyeler.

Fasıl: 5 - Hizmet otomobili masrafı.

Fasıl: 6 - Koruma sandığına yardım.

Fasıl: 7 - Hayır müesseselerine verilecek ianeler.

Fasıl: 8 - Merkez Bankası hissesi.

Fasıl: 9 - Eski yılların bütçeye ilişikli borçları.

Madde 20 — Bütçenin bir faslının maddeleri arasında münakale Müdürler Encümeni kararı ve Maliye Vekilliğinin tasvibile ve fasıllar arasındaki münakale kanunla yapılabilir.

Madde 21 — Bütçe hizmetlerinden malî senenin sonuna kadar ödenmemiş olan borçlar sene sonunda emanet hesabına geçirilerek beş seneye kadar müracaat edeceklere bu hesaptan ödenir. Sahihleri tarafından meşru bir sebebe dayanmaksızın yazı ile talep ve takip olunmaktan veya evrakı gösterilmemekten dolayı ödenemeyen borçlar idare lehine müruruzamana uğrar ve bu paralar bütçeye irad yazılır.

Madde 22 — Senesi içinde ödenmeyen veya emanet hesabına geçirilmeyen masraflar hakkında Muhasebe Umumiye Kanununun 92 inci maddesi hükmüne göre muamele yapılır.

Madde 23 — İta âmiri Umum Müdür, Umum Müdürün

bulunmadığı zamanda yerine bırakacağı zattır. Muhasebe Müdürü muhasip vaziyetindedir .

Muhasip mutemedi ve tahakkuk memurluğu vazifelerini görecektür memurların kimler olduğunu Umum Müdür tayin eder. Nakid ve ayniyat muhasipliği bir zat uhdesinde birleşebilir.

Madde 24 — İta emirlerine masrafların tahakkukuna esas olan belgelerin asılları veya tasdikli suretleri iliştilmek gereklidir.

Madde 25 — Para almağa izinli olan tahsildar doğrudan doğruya, İzmirde tramvay bileti memurları işletme amirliği delâletile ve vapur gişesi ve mevki memurları iskele başmemurları vasıtasile hesaplarını her gün muhasebeye vereceklerdir. İdarenin hasılatını tahakkuk ettiren manifesto, yükleme, kontrol, bileti gibi tarife tatbiki ile uğraşan memur ve müstahdemlerle masraf miktarını tesbit ve tahakkuk ettirenler tahakkuk evrakının yanlışlığından ücretlerin tarifelere uygun ve doğru hesap edilip edilmemesinden doğrudan doğruya mes'uldürler.

Madde 26 — Masrafın verilen tahsisat mezuniyeti dahilinde olması ve bütçedeki tertibine uygun ve maddî hatadan arî bulunması gerekli olup bundan ve istihkak sahibinin hüviyetinin tetkikinden doğacak mes'uliyet muhasibe aiddir.

Madde 27 — Tahakkuk eden herhangi bir masrafın kanun ve kararlar hükmüne aykırılığından ötürü muhasipçe ödenmesinden çekinildiği takdirde ita âmirinin yazı ile mes'uliyeti üzerine alması halinde muhasip o masrafı tediye mecburdurlar.

Madde 28 — Mutemedin bütçeye müteallik olarak muhasibe ibraz edeceği sarfiyat evrakının bir kısmı muhasip tarafından mevzu ahkâma mugayeret dolayisile kabul edilmediği takdirde mes'uliyet ita âmiri ile mutemedi teveccüh eder. Ancak ita âmiri mes'uliyeti üzerine alarak sarfiyatın mahsubu için yazı ile emir verirse muhasip mahsubu yapar.

Madde 29 — Liman İşleri İdaresi kira ile tutacağı ve kiraya vereceği yerler için lüzumu halinde üç seneye ka-

dar müddetle mukavele yapabilir. (Mukavelelerin Umum Müdür ve Muhasebe Müdürü tarafından imza edilmesi şarttır. Umum Müdürün bulunmadığı takdirde Muavini ve Muhasebe Müdürü bulunmadığı takdirde vekili imza eder.

Tahakkuk eden masraflar Umum Müdür veya Muavininin Muhasebe Müdürü ile vekil bırakacağı zatın imzalarını havi bir çekle bankadan tediye olunur müteferrik masrafların, ücretlerle yevmiyelerin vezneden tesviyesi için ihtiyaç görülecek mebalîğ aynı imzaları havi çeklerle bankadan alınır.

Madde 30 — Vazifelerinin mahiyeti icabı olarak çalışma zaman ve saatleri haricinde çalıştırılmalarına lüzum görüleceklere taamül suretile verilmekte olan munzam ücretlerin tediyesine devam olunur. Bu yolda bir taamül yoksa fevkalâde hallerde sekiz saatlik normal çalışmadan fazla geceleri çalıştırılacaklara aylığının 1/240 nisbetinde munzam bir ücret verilir.

Madde 31 — Liman idareleri denizde çalıştırdığı vasıtalarını açacağı bir sigorta hesabında değerinin yüzde ikisi nisbetinde senelik bir miktar ayırarak bu suretle sigorta etmeğe ve husule gelen deniz kazaları masrafını bu hesaptan ödemeğe ve sigorta hesabındaki paralar yüz bin lirayı buluncaya kadar devam etmeğe mezdurur.

Bu hesap tasfiye edilen şirketlerin sigorta hesabından devir suretile alınacak paralarla küşat edilecek ve mütedavil sermaye hesabından ayrı bulunacaktır.

İdarî hükümler

Madde 32 — Liman İşleri İdaresi umum müdürleri ile murakıplar Maliye Vekâletinin inhası üzerine Cümhur Reisinin tasdiki ile tayin olunur. Kadrodaki memurlardan umum müdür muavini, kadrosu bulunduğu takdirde hukuk müşaviri, yükletme ve boşaltma müdürü, muhasebe müdürü ve başmüfettiş umum müdürün inhasıyla Maliye Vekâletince ve diğer memurlar Müdürler Encümeni karârile umum müdür tarafından tayin edilir. Ve tayin şekillerine göre işten çıkarılır.

Dairelerle mahkemelerde Liman İşleri İdaresini umum müdür temsil eder. Aharî tevkile ve hukuk müşavirinin

yoksa avukatın mütaleası ve Müdürler Encümeninin karare ile sulh ve ibraya salahiyyetlidir.

Madde 33 — Müdürler Encümeni, umum müdürün riyaseti altında, umum müdür muavini varsa hukuk müşaviri, başmüfettiş, muhasebe müdürü yükletme ve boşaltma müdüründen teşekkül eder.

Madde 34 — Encümen haftada en az bir defa toplanır. Gerekli görülürse umum müdürün davetile bundan fazla toplantı yapılabilir.

Encümen çoklukla karar verir. Reylerin müsavatı halinde reisin bulunduğu tarafın reyi tercih olunur. Azanın hiç biri diğeri namına vekâleten rey veremez.

Umum Müdür bulunmadığı vakit muavini, o da bulunmazsa vekil bırakacağı zat Encümene riyaset eder.

Encümen azası reylerinden mes'uldür.

Madde 35 — Müdürler Encümeninin vazifeleri aşağıda yazılıdır.

A - Bütçe lâyihasını tetkik etmek.

B - Liman işlerine aid bütün hususları tezekkür ve bir karara rapetmek.

C - Tahakkuk ettirilmiş olup tahsil imkânı kalmamış olan idare matlûbatından beş yüz liraya kadar olanının terkin kaydı hakkında karar vermek. (500 liradan fazlası Maliye Vekâletinin tasvibile terkin olunur).

D - Müstacel ve zarurî hallerde umum müdür mes'uliyeti kendisine aid olmak üzere Müdürler Encümeninden karar almaksızın iş görebilir.

Murakıbe aid hükümler

Madde 36 — İdarenin bütün muameleleri neticelendikten sonra, tetkik ve murakabe etmek üzere tayin edilmiş birer murakıby vardır.

Madde 37 — İdare;

A - Alım, tamir ve inşaata ve bilûmum ukudata müteallik mukavele ve taahhütnameleri 48 saat zarfında murakıbe tevdi eder.

B - Bundan başka nakden ve mahsuben yapılan bü-

tün tediyatı ve muvakkat sarfiyat evrakını yevmiyenin ikmalini müteakip.

C - Satın alma komisyonu kararlarını ve idarenin nakde ve ayna müteallik vaziyetini gösterir cetvellerini ve hesap hulâsalarile bilânço ve hesabı katilerini ve Vekâlete takdim edilecek bütçe ve kadro projelerini ve Umum Müdürlükçe tayin olunan memurların hizmete alınması ve hizmetten çıkarılması hakkındaki kararları ve bu işlerin taallûk ettiği her nevi muamele, muhabere ve muhasebe evrakile defterlerini asılları ve müstenitleri üzerinden tetkik eder. Bu evrakı ve lüzumu görülenlerin suretini talep vukuunda idare murakıbe tevdiâ mecburdur.

Madde 38 — Murakıp tahsilâtı ve sarfiyatı evrakı müsbiterinden tetkik eder. Ve bunları en çok on beş gün içinde geri verir.

Madde 39 — Tetkik ve murakabe bütçeye taallûk eden hususlarda mevcut hükümlere ve mer'î usullere ve bütçenin fasıl ve maddelerine uygunluğu bakımında mütedavil sermayeye taallûk eden cihetlerde de ticarî şartlar ve icabla göz önünde bulundurulmak suretile ifa olunur.

Madde 40 — Murakıb her ay sonunda muhasebe kayidlerini evrakı müsbitesile karşılaştırarak kontrolden hariç kalmış muamele olup olmadığını ve varsa sebep ve mahiyetini tesbit ve sarfiyatın bütçedeki tahsisatı dahilinden olup olmadığını tedkik ve murakabe eder.

Madde 41 — Tetkik edilen kayidler ve kâğıtlar muamelenin mahiyetini ve tarzı cereyanını aydınlatmağa yetişmediği takdirde murakıp aid olduğu şubelerden yazı ile veya ağızdan izahat ister ve icabında umum müdürle temas ederek mütemmim malûmat ve tafsilât alır.

Madde 42 — Murakıp Maliye Vekâletinin göstereceği hususlar hakkında da yukarıki esaslar dairesinde tetkikat yapar.

Madde 43 — Vezne mevcudunun, eşya ve levazımın kontrolü de Murakıbın salâhiyeti dahilindedir.

Madde 44 — Murakıbın icraya karışmaya salâhiyeti yoktur.

Madde 45 — Murakıb, tetkik ve murakabe sırasında

kanun ve nizam ve mer'î usullere ve ticarî esaslara muhalif ve Hazinesin zararını müstelzim ve kayde değeri görecek hususları ve bu baktaki düşüncelerini ve kendisine verilecek bütçe, ve kadro projeleri hakkındaki mütalealarını raporla Vekâlete bildirir. Tetkikatı esnasında idarede muamelelerin nasıl cereyan ettiğı hakkında hasıl eylediğı kanaatleri ve ıslahata müteallik alınması gerekli olan tedbirleri üç ayda bir raporla yine Vekâlete bildirecektir.

Muvakkat madde — 2/128 numaralı ve 15/2/1934 tarihli kararnameye merbut talimatnamenin 3 üncü maddesi hükümlerde rıhtım, kaldırım, lâğım tamirat ve yeniden inşaatı için tahsis edilmiş olan mebalığden bakiye kalıp İzmir Liman Umum Müdürlüğüne devredilmiş olan miktar için ayrı bir hesap açılacak 1934 ve 1935 malî seneleri zarfında sarfedilecektir. Ancak bu hesaptaki paralar bitmedikçe ve bu işler bütçe ve mütedavil sermayeden ayrıca sarfiyat yapılamaz.

Madde 46 — 2521 sayılı kanuna dayanarak yazılmış ve Şûrayı Devletçe de görülmüş olan bu nizamname hükümleri neşri gününün ertesinden yürür.

Madde 47 — Bu nizamname hükümlerini Maliye Vekili yürütür.

Kararname No: 2/1833

«Deniz yolculukları bölümleri hakkında» iktisat Vekilliğince hazırlanmış olan ilişik talimatnamenin mer'iyete konulması, adı geçen Vekilliğın 26/11/1934 tarih ve 1435 sayılı tezkeresi ve Sıhhat ve İçtimâî Muavenet ve Millî Müdafaa Vekillerinin 18/12/1934, 31/12/1934 tarih ve 212/19320, 2925/5666 sayılı mütaleanmeleri üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3/1/1935 de onanmıştır.

3/1/1935

Deniz yolculukları bölümleri talimatnamesi

Madde 1 — Deniz yolculukları; bu yolculukları yapan gemilerin evsafını; yalnız yük veya hem yük ve hem yolcu taşıyacaklarını, bulunduracakları can kurtaran vasıtaları cins ve sayısını, alacakları can kurtarma tedbirlerini, gemi adamlarının sınıf ve sayısını tesbitte ve buna benzer işlerde umumî bir esas olmak üzere aşağıdaki gibi beşe ayrılmıştır:

- 1 - Liman içi, göl ve nehir yolculukları,
- 2 - Yurd kısa kıyı deniz yolculukları,
- 3 - Yurd uzun kıyı deniz yolculukları,
- 4 - Yurd dışı büyük kıyı deniz yolculukları,
- 5 - Yurd dışı açık deniz yolculukları,

Madde 2 — Sınırları nizamnamelerle belli edilmiş olan limanların bu sınırları, böyle belli edilmemiş olan limanların da İktisat Vekâletince berkitilecek sınırları için de ve göl ve nehirlerde yapılacak yolculuklara «liman içi, göl ve nehir yolculukları» denir.

Madde 3 — Yurd kıyıları boyunca kalkış noktasından itibaren en çok 170 deniz mili uzanarak yapılan yolculuklara «Yurd kısa kıyı deniz yolculukları» denir.

Madde 4 — Yurd kıyıları boyunca üçüncü maddede yazılı sınırı aşarak veya yurd kıyılarından itibaren en çok 300 deniz mili uzaktaki yaban kıyılarına yapılan yolculuklara «Yurd uzun kıyı deniz yolculukları» denir.

Madde 5 — Dördüncü maddede yaban kıyıları yolculukları için yazılı sınırı aşan ve en yakın kıyıdan 200 deniz milinden çok açılmaksızın yapılan yolculuklara «Yurd dışı büyük kıyı deniz yolculukları» denir.

Madde 6 — En yakın kıyıdan 200 deniz milinden fazla açılarak yapılan yolculuklara «Yurd dışı açık deniz yolculukları» denir.

Madde 7 — 13/1/1340 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararile mer'iyete giren «Şehadetnameli kaptan ve çarkçıların Türk sancağını hâmil sefain ve merakibde derecat ve menatıkı istihdamlarına dair talimatname» nin seyrisefer

menatıkı hakkındaki birinci faslı hükümleri, bu talimatnamenin mer'iyeti ile beraber, kaldırılmıştır.

Madde 8 — İcra Vekilleri Heyetinin tasdik ettiği bu talimatnamenin tatbikine İktisat Vekili memurdur.

Madde 9 — Bu talimatname neşri tarihinden muteberdir.

Kararname No: 2/1836

15/1/1934 tarih ve 2/27 sayılı kararnameye ektir:

«Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesi» nin bazı maddelerini değiştiren nizamnamenin 11 inci maddesini değiştirmek üzere Ziraat Vekilligince hazırlanan ve Şûrayı Devletçe görülerek 4/11/1934 tarih ve 20570 sayılı tezkere ile gönderilen ilişik nizamnamenin mer'iyete konulması; İcra Vekilleri Heyetince 9/1/1935 de onanmıştır.

9/1/1935

2/27 numaralı ve 15/1/1934 tarihli kararname ile mer'iyete giren Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesinin bazı maddelerini değiştiren nizamnamenin 11 inci maddesini tadil eden Nizamname

Madde 1 — 2/27 numaralı ve 15/1/1934 tarihli kararname ile mer'iyete konmuş olan Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesinin bazı maddelerini değiştiren nizamnamenin 11 inci maddesi aşağıdaki şekilde tadil edilmiştir.

Nizamnamenin 499¹ uncu maddesinin sonuna aşağıdaki fıkra ilâve olunmuştur:

Bir mezbahada kesilipte fennî mezbahası bulunan bir

¹ Sefaini bahriyei ticariye kaptan ve çarklarile kılavuzlar hakkındaki talimatname 3 üncü tertip düsturun 5 inci cildinin 534 üncü sayfasındadır.

yerde satılmak üzere ithal olunan ve fakat oradaki mezbahaya uğratılmayan etler yakalanınca mezbahaya sevk olunarak muayene ettirilir. Ve neticede yemeğe salih ise damgalanır. Ve miktarı bir baştan eksik olsa dahi bir bas resmi alınarak sahibine verilir. Bu suretle et kaçırmayı san'at ittihaz ettiği veyahut mezbahası olan yerde mezbaha haricinde et kestiği usulen sabit olanlar hakkında umuru belediyeye müteallik ahkâmı cezaiye hakkında 16 nisan 340 tarihli ve 486 numaralı kanunun¹ bazı maddelerini muadil 1608 numaralı kanunun birinci maddesi hükmü tatbik olunur.

Madde 2 — Devlet Şurasınca görülmüş olan bu nizamname neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu nizamnamenin icrasına İktisat, Ziraat, Millî Müdafaa, Adliye, Dahiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

Kararname No: 2/1863

19/9/1934 tarih ve 1282 sayılı kararnameye² ektir: Resmî dairelerde bulunan lüzumsuz kâğıtların ne suretle yok edileceğine dair olan nizamnamedeki «yok edilme» sözünü tefsiren Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesile Genel Heyetinden yazılan ilişik mazbatalar; İcra Vekilleri Heyetince 16/1/1935 de okunarak mazbataların tasdiki onanmıştır.

16/1/1935

¹ 12/27 sayılı kararname 2614 sayılı Resmî Gazetededir. 1486 sayılı umuru belediyeye müteallik ahkâmı cariye kanunu 70 sayılı Resmî Gazetede ve bu kanunu değiştiren 1608 sayılı kanun da 1498 sayılı Resmî Gazetededir.

² [2/1282 sayılı kararname ile mer'iyete konulan Resmi evrak ve defterlerden lüzumsuz olanlarının yok edilme tarzına dair nizamname 2820 sayılı Resmî. Gazetededir.]

Tanzimat Dairesi Mazbatası

Esas: 74

Karar: 69

Resmî dairelerde bulunan lüzumsuz evrakın yok edilmelerinin nasıl yapılacağına dair Maliye Vekilliğinden yazılan tezkerenin gönderildiği beyanile nizamnamedeki (Yok edilir) tabirinin tavzihi hakkında Yüksek Başvekâlet Makamından Şûrayı Devlet Reisliğine yazılan 2/12/1934 günlemeli ve 6/4408 sayılı tezkerede dairemize verildiğinden okundu.

Maliye Vekilliğinin tezkeresinde bu gibi evrakın yok edilmesi tarzı nizamnamede tayin edilmemiş yani bu gibi evrakın yakılması mı veya parçalanıp satılması mı iktiza edeceği gösterilmemiş olduğundan bunların ne yolda yok edileceklerinin tayin ve tebliği istenilmiştir.

Lâyihanın Dairemizce kaleme alındığı sırada muhtelif maddelerde bu gibi evrakın yakılması hakkında hükümler konulmuş olup Umumî Heyette müzakere olunurken bu maddelerdeki (yakılmak) tabirleri ilerde bu evraktan başka suretlerle istifade edebilmek imkânlarını ortadan kaldıracığı mülâhazasile (Yok edilmek) suretinde tashih edilerek ittifakla kabul edilmiş ve bu suret 5/7/1934 günlemeli Heyeti Umumiye mazbatasında yazılı bulunmuştur.

Heyeti umumiye müzakerelerinden hatırlandığına göre bu gibi evrakın harice çıkarılmak veya kese kâğıdı vesaire yapılarak veya başka şekilde kullanılmak üzere satılması bahse mevzu olmayıp ancak yakılmak veya memlekette kâğıt fabrikaları işlemeye başladıktan sonra onlara ilk madde şeklinde satılarak kâğıt hamuru halinde yok edilmek hatıra gelmiş ve bu suretle tesbit edilmiştir.

Keyfiyetin bu dairede tavzihi tabîi görülmekte ise de bir kere de Heyeti Umumiyede müzakere edilmek üzere Yüksek Riyasete sunulmasına 19/12/1934 gününde söz birliğiyle karar verildi.

Umumî Heyet Kararı

No: 237/246

Resmî dairelerde bulunan lüzumsuz kâğıtların yok edilmesine dair nizamnamedeki (Yok edilir) tabirinin tavzihi hakkında Tanzimat Dairesinden yazılan 19/12/1934 günlemecli ve 74/69 sayılı mazbata Genel Heyette okundu.

Üyelerden Şefik Yürekli, Nizamnamede kullanılan yok edilmek tabirinden maksat bu kâğıtların Hükümetçe muhafazasına lüzum kalmadığı salâhiyetkar komisyonlarca, tasdik edildikten sonra mündericâtı gizli kalmasında fayda görülen kâğıtların yakılması ve diğerlerinin iptidâi madde olarak kullanılmak üzere kâğıt fabrikalarına satılması yahud umumî sıhhate zarar vermeyecek şekil ve suretlerde sarfedilmesi sesinde bulunmuş ise de, gizli kalmasında fayda görülen kâğıtlar esasen yakılmayacağı gibi Tanzimat Dairesi mazbatasında yazıldığı veçhile bu kâğıtların harice çıkarılmak veya kese kâğıdı vesaire yapılarak veya başka şekilde kullanılmak üzere satılması bahse mevzu olmayıp nizamnamede (Yok edilir) tabirinden maksat, ancak yakılmak veya memlekette kâğıt fabrikaları işlemeğe başladıktan sonra onlara ilk madde şeklinde satılarak hamur halinde yok edilmekten ibaret olmakla mazbatada beyan edilen mütalea, 27/12/1934 günlemecinde, çoklukla onandı.

2/1156 sayılı kararnameye ekli birinciteşrin 1934 — nisan 1935 kontenjan listelerinden şubat ve mart 1935 ayına aid kontenjanın gümrüklere sureti tevzii ile merkezde kalan miktarı gösterir cedveldir.

İhtar :

1 — Mart kontenjan tevziatı şubat kontenjanının ayıdır.

2 — Bu kontenjanların ikiye misli şubat ve mart kredili kontenjanı olarak tevzi edilmiştir.

Tarife No.	Bir aylık	Vakıf emsali kalan	İstan-bul	Haydar-paşa	İzmir	Mersin	Urfa	Samsun	Trebzon	Aynılap	Kars	Zonguldak	Antalya	Ankara	Van	Mütalâhazat
106-A	500	75	357	160	68							28		13		
106-B	1666	250	966	160	249											
107-A	166	25	141													
107-B	500	75	360	26	39											
107-C	133	20		113					11							
125-A-2	200	30	159													
132-B	666	666														
148-A-1	50	50														
178	50000	50000														
213-B	33333	5000	16733		5295	4510		916	879							
227	3500	3500														
233-B	150	22	128													
236-A	3000	450	2550													
272-A	500	75	242				78		23	13	54				15	
276-C	16666	2500	14166													

Suriye, Mısır, Yunan.

Tarife No.	Bir aylık	Vekâlet emri ve kalan	İstan- bul	Haydar- paşa	İzmit	Mersin	Urfa	Samsun	Trebzon	Aynılap	Kars	Zongul- dak	Anılaya	Ankara	Van	Mülk hazat
276-D	8333	8333														
278	200	200														
331	1000	150	850											12		
335-A	500	343	145													
335-B	1000	1000														
337	500	500														
370-A	1000	1000														
373	3333	3333														
374	2666	2666														
377-B, C, D, E, F.	16666	2500	2287		819		5809		2208	2983						
378-C, D, E, F.	4166	625	2098	518	686	84	13	40	37	4		58		3		
379-C, D, E, F.	16666	2500	11370		1172	381	488	65	274	121	68	147		80		
380	13333	13288	45													
383	750	112	612		26											
413	150	22	128													
414	500	500														
418-A	166	166														
450	200	200														
451	1500	650	850													
469	25000	25000														
469	8333	8333														
472	1000	1000														
477-D	333	50	157		31	95										
496	1500	625	875													
497-A, B.	5000	5000														
501	500	500														
511-C	333	333														

Siman fondü.
Çiçilikte müste-
mal beyaz eşya

Şurayı Devlet kararları

Tanzimat Dairesi Mazbatası

Esas: 67

Karar: 64

Sihhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinden Yüksek Başvekâlet makamına takdim olunup Şûrayı Devlete havale buyrulan 24 teşrinievvel 1354 tarihli ve 179/16147 numaralı tezkere dairemize tevdi olduğundan okundu.

Mealinde Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesinin bazı maddelerini değiştiren nizamnamenin onuncu maddesile evvelki nizamnamenin 495 inci maddesinin C fıkrasına (taze yapılan sucuklar ve pastirmalar ve bunların hazırlanma, muayene vesair muameleleri hakkında Ziraat Vekâletince bir talimatname yapılacağı) yolunda bir fıkra ilâve edildiği görülmüş olup bu babda mutad usul hilâfında Vekâletin mütaleası alınmamış olduğu gibi bu ilâvenin bu günkü İdarî ve kanunî mevzuatımıza uygun görülmediği çünkü bulaşıcı hastalıklardan hayvanları ve bu suretle memleket servetini korumak ve yahud insanlarla hayvanlar arasında müşterek olan bazı hastalıkların insanlara intikal etmesine mâni olmak üzere tanzim edilmiş olan Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunun tatbikatına aid bir nizamnamede insanlara mahsus gıdaların imal ve ihzar tarzına veya bunların yapıldıkları mahallerin evsafına aid hükümler bulunması kanunun mevzuuna muhalif bulunduğu ve evvelki nizamnamenin aslı yapılırken bu husus bir çok defalar münakaşa edilerek nizamnamenin sırf hayvanlara müteallik işlere hasrı tekerrür ettiği ve insanlara mahsus yenilecek şeylerin kâffesi Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 3 üncü maddesinin altıncı fıkrası ve 181 inci maddesi mucibince Vekâletin murakabesi altında bulunduğu gibi 199 uncu maddesi mucibince bütün gıda maddelerinin vasıflarını vesairesini tayin edecek nizamnamenin, Ziraat Vekâletince değil, Sihhat Vekâleti tarafından tanzimi icabetmekte olduğu ve 191 inci maddesi yenilecek ve içilecek şeyleri ihzar ve imal ol-

duğu mahallerin sıhhi evsafı haiz olması lâzım geldiğini tesbit ve bunların teftişleri için ne gibi şartlara riayet edilmesi lâzım geldiğini tayin ettiği cihetle kanunun bu kadar sarıh hükümlerine karşı suçuk veya pastırmaların vasıflarını ve bunların imal edildikleri yerlerin şartlarını tayin edecek bir talimatnamenin salâhiyetter olan Sıhhat Vekâleti tarafından değil de, tamamen insanların gıdasına taallük eden böyle bir meseleden insan sıhhatile alâkadar makamların fikirleri istimzaç edilmeden baytarlık işleriyle iştigal eden Ziraat Vekâleti tarafından yapılması kafiye doğru olamayacağı ve Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu münhasıran mezbahalar içinde kesilen hayvanların muayenesinden başka insanlar tarafından istihlâk edilen hayvani gıdalarda baytarların herhangi bir müdahale ve murakabesini kabul etmemiş ve Umumî Hıfzıssıhha Kanunu da bu muayene ve murakabelerin tamamile sıhhat makamâtına aid olduğunu tasrih eylemiş olup insanların yiyip içtikleri gıdaların mühim bir kısmının hayvanlardan çıkmış olması sırf insanların yemesine mahsus olan ve onların sıhhatine taallük eden bu maddelerin büsbütün başka maksat ve gayelerle yetiştirilmiş olan meslek erbabı tarafından kontrol edilmesine hak verilmeyeceği ve bunun bu şekilde olmasına lüzum ve imkân bulunmadığı ve tabibler ve bilhassa bu gibi murakabe işleriyle iştigal ederek ihtisas kesbetmiş olanlar insan gıdalarını murakabe ve muayene için kâfi ve elzem olan malûmata sahip oldukları gibi beşerî tababeti ve umumî sıhhati nezaret altında bulunduran sıhhat makamları da bu işler için kâfi salâhiyet ve rusuha malik bulundukları ve bundan başka bu çünkü baytarı teşkilât böyle bir murakabenin memleket dahilinde lâzım olduğu gibi ifasına kâfi gelecek derecede bir inkişafa da mazhar olmadığı ve bu cihetle Hayvan Sağlık Kanun ve nizamlarıle hiç bir alâkası olmayıp insanlar tarafından yenmeye mahsus suçuk ve pastırmaların gıda evsafı ve bunların yapılma şartları ve yapıldıkları binaların tarzı inşası ve sairesi hakkında münhasıran Ziraat Vekâletince bir talimatname kaleme alınmasının doğru olmadığını ve esasen bütün gıda maddeleri hakkında Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 199 uncu maddesi mucibince tanzim edilmekte olan nizamname hükümleri arasında

bunlara aid kısımlar da bulunduğu cihetle mevzu ahkâma mugayir olan bu tadilin hükümsüz addedilmesi için iktiza eden muamelelerin ifası Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinden Yüksek Başvekâlete yazılması üzerine keyfiyet -Ziraat Vekâletine yazılarak gönderilen cevabda menşei hayvani olan insan yiyeceklerinin baytarlar tarafından muayenesi yeni bir mesele olmayıp baytarî teşkilâta ve Sağlık Zabıtası Kanununa malik her memlekette olduğu gibi Türkiyede baytarlık meslekinin kurulması ile başlamış olduğu ve Hayvan Sağlık Zabıtası Kanununun 4 üncü ve 5 inci maddelerindeki sarahat ve Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesinin 18 inci maddesindeki hükümler ile 19 uncu maddesinin A, B, C, Ç, fıkralarındaki ahkâm, menşei hayvani gıdaların ithal ve ihraç zamanlarında ve tâbi olacakları şartları tesbit ve bu mevzua aid salâhiyetleri baytarlara tevdi etmiş bulunduğu ve nizamnamenin etlerin teftişine aid faslında mezbahalarda et muayenesinde, yalnız salgın hayvan hastalıkları noktai nazarından değil, Sağlık Zabıtasına dahil olmayan ve istihlâki halinde insanlar için mazarrat tevliid eden hastalık ve afet karşısında baytarlar tarafından verilecek kararları gösteren ahkâm mevcut bulunduğu ve bütün dünyada menşei hayvani olan insan gıdalarının bir memleketten diğer memlekete- ithalleri zamanında muayeneleri baytarlar tarafından yapıldığı gibi bu gıdalar hakkında mahreç memleketlerin yalnız baytarları tarafından verilmiş raporlar arandığı ve öteden beri baytarî vazifeler arasında kabul edilmiş olan bu esasların hükümleri yalnız Türkiyeye mahsus yeni bir prensip olmayıp Fransa, Almanya, Rusya, Norveç, Romanya, Bulgaristan mevzuatından bazı maddelerin aynen naklile istişhad olunduğu ve Umumî Hıfzıssıhha Kanununda menşei hayvani bilûmum insan yiyeceklerinin behemehal hekimler tarafından muayene ve tahlil edileceğı hakkında bir sarahat olmadığı gibi mezkûr kanunun 9 uncu maddesi ile istihdamı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine bırakılan baytarların yalnız hayvan hastalıklarıle meşgul olacaklarına dair de bir hüküm bulunmadığı ve nizamnamenin 495 inci maddesinin C fıkrası esasen taze imal edilen sucuklar ve pasturmalara aid hükmü ihtiva etmekte ve 15/1/1934 tarihli kararname ile neşir edilen nizamnamenin

onuncu maddesi, yeni bir kararı değil, halen mer'iyette bulunan nizamnamenin bir fıkrasının vuzuhlandırılmış şeklini tazammun eylemekte olduğu izah ve telhis edildikten sonra Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletince hükümsüz addedilmesi istenilen ilâvenin esasen Hayvan Sağlık Zabıtası Kanununun 68 inci maddesi mucibince mer'i 405 numaralı kanunda yazılı olan ve baytar muayenesine tâbi bulunan sucuk ve pastirmaların muayene usullerinin tatbiki ahkâmına matuf bulunmasından dolayı kaldırılmasında mahzur olduğu bildirilmiş ve bu tezkerenin Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletine tevdiî üzerine Vekâletten kaleme alınan tezkerede de doğrudan doğruya insanların sıhhati üzerine müessir olan bir takım gıda maddelerinin sadece menşeinin hayvanı olması sebebiyle murakabesinin baytarlara terkedilmesi doğru görülmediği ve Umumî Hıfzıssıhha Kanununun birinci maddesinin altıncı fıkrasile 181 inci maddesi mucibince bütün gıda maddelerinin murakabesi Vekâlete aid olduğu gibi insanların sıhhatine yakından taallûku bulunması ve sıhhi murakabenin en mühim mevzularından birini teşkil etmesi baytarlara aid hayvan sağlık işleriyle hiç bir noktadan teması bulunmaması sebebiyle bu ehemmiyetli işin Vekâletin murakabesi dışında bırakılması muvafık görülmeyeceği ve başka memleketlerin kanunî mevzuları İlmi ve İdarî bakımdan Vekâletin mütalea ve iddiasının varid bulunmadığını işba t edecek mahiyette olmadığı ve bizdeki hayvan sağlık zabıtası hiç bir hükümde baytarların insan sıhhatine taallûk eden işlerle iştigalini tazammun etmemekte bulunduğu beyanile işin bir kere de mevzuat dairesinde Şûrayı Devletçe tetkiki istenilmiştir.

Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesinin bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında Ziraat Vekâletinin 9/11/1933 tarihli teklifinde fennî mezbahalar bulunmayan yerlerde gayri sıhhi şerait altında kesilmiş etlerin piyasada satılmak üzere fennî mezbahası olan yerlere getirilmesi mahzurlu görüldüğünden bahisle 50 inci maddeye (resmi verilmiş olsun olmasın haricde kesilipte mezbaha bulunan bir yere ithal olunan ve fakat mezbahaya uğratılmayan veyahud mezbahası olan yerde mezbaha haricinde kesilen etler kaçak sayılacağı ve bu gibi kaçak etler yakalanınca

mezbahada muayene ettirileceği ve neticede yemeğe salih ise damgalanacağı ve miktarı ne olursa olsun tam bir baş resmi alınarak sahibine verileceği ve bunu mübeyyin bir zabıt varakası tanzim olunacağı ve belediyelerce kaçakçıya 486 numaralı kanun dairesinde ceza tartib olunacağı ve kaçak et satanlar da kaçakçı sayılacağı ve sucuk, pastırma, jambon vesaire gibi et müstahzaratının hazırlanma, muayene, ambalaj vesair bilumum muameleleri hakkında Ziraat Vekâletince bir talimatname çıkarılacağı şeklinde bir madde ilâvesi teklif edilmiş olduğundan teklifin diğer kısımlarının kabulüne mahal görülmemekle beraber 495 inci maddede muayenesi mecburî olan maddeler sayılırken (C) fıkrasında taze imal edilmiş sucuklar ve pastırmalar denilmesine göre (bunların hazırlanma, muayene vesair muameleleri hakkında Ziraat Vekâletince bir talimatname yapılacağı) şeklinde bir fıkra ilâvesi kâfi görülerek bu cihet 29/11/1933 tarihli mazbata ile arzedilmiş ve Heyeti Umumiyece de bu fikanın aynen kabul olunduğu anlaşılmıştır.

Bu işe müteallik mevzu kanunlar tetkik edilince görülmektedir ki Ziraat Vekâletinin istinat ettiği Hayvan Sağlık Zabıtası Kanununun gerek dördüncü ve beşinci maddelerinde gerek diğer mahallerinde hayvan ve hayvan maddeleri zikredilmiş olup bundan başka bir sarahate tesadüf edilemez.

Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesine gelince 18 inci maddesinde haricden ithal olunacak ham hayvan maddelerinin ambalâjı ne suretle yapılacağı gösterildiği sırada etler hakkında ancak tuzlanmış ve kurutulmuş veya frigorifikli ve buzlu veyahud tütsülenmiş veya sucuk veya pastırma olarak hazırlanmış bulunacağı ve bunlara aid şehadetname, zebihten evvel ve sonraki muayenelerde hayvanların sari hastalıklardan salim bulundukları kaydini ihtiva etmek şartile kabul edilebileceği ve 19 uncu maddesinde de hangi hayvanın maddeleri için baytarî sıhhat şehadetnamesi şart olmadığı sayılırken (Ç) fıkrasında (kapalı kaplar içinde, süt, peynir ve tereyağı ve kaymak, miktarı beş kiloyu tecavüz etmemek şartile yolcuların beraberinde getirecekleri veyahud hediye olarak posta ile ithal edilecek

tuzlanmış veya tütülenmiş veya pastırma veya sucuk veya balık gibi hayvan maddeleri ve mezbahası olan bir şehir veya kasabaya başka yerlerden getirilen kesilmiş etlerden bahseden 495 inci maddede muayenesi mecburî olan kesilmiş etlerin hangi hayvanlardan tedarik edileceği (A) fıkrasında gösterildikten sonra (C) fıkrasında da (taze imal edilen sucuklar ve pastırmalar) yazılmıştır.

Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekâletinin istinat ettiği mevzuata gelince Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 3 üncü maddesinde Vekâletin doğrudan doğruya ifa edeceği hizmetler sayılırken (6) numaralı fıkrada gıdaların murakabesi yazıldığı gibi 181 inci maddesinde bütün gıda maddelerde umumî sıhhate müteallik eşya ve levazımın Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekâletinin teftiş ve murakabesine tâbi olduğu ve belediye teşekkül etmiş olan mahallerde bu murakabe Vekâletinin bu kanun dairesinde istar edeceği nizamnamelerle talimatlara tevfiikan belediye tarafından ve belediyelerin bulunmadığı yerlerde Vekâlet sıhhat teşkilâtına mensup memurlar tarafından icra edileceği ve 199 uncu maddesinde de her gıda maddesi ile bu kanunda zikredilen kullanılacak eşya ve levazımın ayrı ayrı hususî vasıflarını ve bunların ne gibi ahvalde bozulmuş, taklit veya tağşiş edilmiş ad edilebileceğini ve tahlil için alınacak nümune miktarını gösterir bir nizamname Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekâletince tanzim olunacağı gösterilmiştir.

Bu kanunun 198 inci maddesinde hayvanların ve etlerin mezbahalarda muayeneleri hususî kanuna tevfiikan yapılacağı zikredilmekle beraber Hayvan Sağlık Zabıtası Kanununun mezbahalara taallûk eden 42 inci maddesi de kanunu mahsusuna tevfiikan yapılacak mezbahalara gelecek bilûmum hayvanlar behemehal menşe şahadetnamesini haiz olacakları ve buralarda hayvan kesilmezden evvel ve sonra nizamnamesine tevfiikan muayene edilecekleri ve baytar bulunmayan yerlerde işbu muayene belediye veya Hükümet tabibi tarafından icra edileceği gösterilmiş ve Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesinin altıncı faslında da mezbahalarda hayvanların ve etlerin nasıl teftiş ve muayene edileceği tafsil edilmiştir.

İcabı düşünöldü:

Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu isminden de anlaşıldığı veçhile bilhassa hayvanların sağlıklarını korumaya matuf hükümleri havi olup yine bu maksadla haricden memlekete sokulacak hayvan maddelerinin kapı mahallerinde muayene ve teftişine aid olmak üzere de hükümler konmuş ve nizamname ilk defa yapıldığı sırada da buna istinaden hayvan maddeleri sayılırken pastırma ve sucuk da zikredilerek bunlar hakkında da bir ilk hüküm ilâve edildiği gibi 495 inci maddede (muayenesi mecburî olan kesilmiş etler aşağıdaki hayvanlardan tedarik edilir) hükmü tesbit edildikten sonra, (A) fıkrasında (Buğa, öküz, inek, dana, koyun, kuzu, keçi, oğlak, deve ve domuz taze etleri) ve (B) fıkrasında (bunların işkembe, barsak baş vesaire sakatları) ve (C) fıkrasında da (taze imal edilen sucuklar ve pastırmalar) gösterilmiştir. Son tadilât sırasında da bu fıkraya (bunların hazırlanma, muayene vesair muameleleri hakkında Ziraat Vekâletince bir talimatname yapılacaktır) fıkrası ilâve edilmiş olup halbuki sucuk ve pastırmalar insanların gıda maddelerinden olduğu ve gıda maddelerinin menşei ister hayvani ister nebatî olsun mutlak surette murakabe ve teftiş hakkı Umumî Hıfzıssıhha Kanunile Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletine verilmiş ve bunun şekli ifası ve müteferriatı hakkında Vekâletçe bir nizamname yapılacağı sarahaten yazılı bulunmuş olduğuna göre kanunun bu pek açık hükmü karşısında Hayvan Sağlık Zabıtası Kanununun haricden sokulacak hayvan maddeleri hakkındaki fıkradan istidlâl tarikile nizamnameye kanun hükmüne uygun düşmeyecek bir fıkranın konulmuş olması doğru olmadığı kanaatine varılmıştır.

Bu vaziyet karşısında Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletinin noktai nazarı eldeki kanunî mevzular itibarile muvafık göröldüğünden bilâhare ilâve edilmiş olan ve sucuk ve pastırmalar hakkında Ziraat Vekâletince bir talimatname yapılacağına mütedair bulunan fıkranın hükümsüz addi zarurî bulunduğu cihetle buna aid muamelenin ifası icab edeceği düşünölmüştür.

Keyfiyetin Heyeti Umumiyece müzakeresi için Yüksek Riyaset makamına unulması 15/11/1934 günlemecinde söz birliğile kararlaştırıldı.

Umumî Heyet Kararı

No: 230/228

Hayvan Sağlık Nizamnamesinin bazı maddelerini değiştiren nizamnamenin 10 uncu maddesile, ilk nizamnamenin 495 inci maddesinin C fıkrasına eklenen fıkra hakkında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Bakanlığı ile Ziraat Bakanlığı arasında çıkan noktai nazar ihtilâfı dolayısile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Bakanlığının noktai nazarı eldeki kanunî mevzular itibarile doğru görüldüğüne ve taze sucuk ve pastırmalar hakkında Ziraat Bakanlığınca bir talimat yapılması için C fıkrasına sonradan eklenen fıkranın hükümsüz sayılması gerekli bulunduğuna dair Tanzimat Dairesinin 15/11/1934 günlemeci ve 67/64 sayılı mazbatası Genel Heyette okunarak dairece yürütülen mütalealar kanun hükümlerine uygun olmakta, 10/12/1934 gün dairemize tevdi edilmiş olmakla okundu.

Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin 26/8/934 tarih ve 1971/1912 numaralı kararı

Eruh belediyesinin 934 senesi bütçesinde fasıllar arasında yapılan münakalenin tasvip edilmemesine karşı belediye meclisince itiraz edilmiş olduğundan bahisle bu bapta bir karar verilmesine dair Siirt Vilâyetinin 16/8/934 tarihli ve 2593/4-100 numaralı tahriratı ile melfufları dairemize tevdi edilmiş olmağla okundu.

Mesele: Fasıllar arasında yapılan 80 liralık münakaleden 14 lirasının bütçenin birinci fasıllarının birinci maddesindeki kâtip ücretinden nakledilmiş olması belediye muhasebe usulü Nizamnamesinin 17 inci maddesine muhalif görülerek yapılan münakalenin tasvip edilmemesine karşı belediye Meclisince bu paranın tasarruf edilmiş bir meblâğ olduğu ve numune inşaatına nakli sarfinda zaruret bulunduğu beyanile itiraz edilmiş olmasından ibarettir.

İcabı müzakere olundu: Belediye Muhasebe usulü Nizamnamesinin 17 inci maddesinde, ücret tertiplerinden

masraf tertiplerine tahsisat nakli caiz olmayacağı yazılı olmasına göre mutlak olan bu hüküm karşısında başkaca muamele icrasına imkân görülemediğinden Belediye Meclisince serdedilen itirazın varit olmadığına 26/8/934 tarihinde ittifakla karar verildi.

**Şûrayı Devlet Heyeti Umumiyesinin 10/9/934
tarih ve 176/166 numaralı kararı**

Eruh Belediyesinin 1934 yılı bütçesinde fasıllar arasında yapılan münakalenin tasvip edilmemesine karşı Belediye Meclisi tarafından vaki itirazın varid olmadığına dair Mülkiye Dairesinin 26/8/934 tarihli ve 1971/1912 numaralı mazbatası Heyeti Umumiyede okunarak kanuna uygun ve esbabı mucibeye müstenid görülen karar 10/9/934 tarihinde, ittifakla tasdik olundu.

**Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin 17/9/934 tarih
ve 2101/2069 numaralı kararı**

Bandırma Belediyesinin 934 senesi bütçesinde Kaymakamlıkça yapılan tadillere karşı Belediye Meclisince itiraz olunduğundan buna aid tetkik olunmak üzere gönderildiğine dair Dahiliye Vekâletinin, Yüksek Başvekâletten muhavvel, 13/9/934 tarihli ve 297/46 numaralı tezkeresile melfufları Dairemize tevdi olunmakla mütalea olundu.

Kaymakamlıkça yapılan tadiller: Yeniden bütçeye konmuş olan zabıta memurluğu tahsisatını tayyetmekten, iskele memuruna, Daktiloya, gassala, hastane makam tahsisatına, asistana ve dellaliye aidatına yapılan zamları tenzil etmekten ve okutma tahsisatı olarak konan 1500 liranın 1000 lirasını orta mektebe okuyacak fakir çocukların alelesami tesbiti ile ücretlerin vereceği miktarda yardım

yapılması ve bu gibilerin melbusat ve kitap paralarına verilmesi gibi kuyut ve şuruta tâbi tutmaktan ibarettir.

Belediye Meclisinin itirazları: İşlerin çokluğundan dolayı zabıta kadrosuna ilâve edilen bir memuriyeti bütçeden çıkarmak ve intizamile temayüz ettiğinden takdire şayan görülen iskele memuru ile diğer dairelerde daha fazla tahsisatla çalışan ve mahalle işlerinin belediyelere devri münasebetile işleri çoğalan daktiloya ve hastanenin açılması dolayısıyla işi ağırlaşan gassala ve dellâliye aidatına yapılan zamları ve 30 liradan aşağı olmaması lâzım gelen hastane makam tahsisatını ve asistan ücretini tenzil etmek ve orta mektebi yaşatma ve fakir talebe ihtiyacına karşılık olmak üzere mektep idaresine verilmesi kabul edilen 1000 liranın sarfını bazı kuyut ve şuruta tâbi tutmak suretile yapılan tadillerin muvafık bulunmadığı merkezindedir.

İcabı düşünüldü: Masraf bütçesinin varidatla mütenazır olarak 125,754 küsür lira üzerinden tesbit edildiği ve bu miktardan yüzde 27,8 nisbetinde olan 35,007 liranın maaş ve ücretlere ayrılığı bütçe kararnamesinde ve maaş ve ücret icmal cetvelinde gösterilmiş olduğu halde masraf bütçesinin fasıl ve maddeleri ücretinde yapılan tetkikat neticesinde maaş ve ücretler için ayrılan miktarın, 37726 liradan ibaret olması icabeden yüzde otuz nisbetini bir hayli tecavüz ederek 42365 lirayı bulduğu ve bu tehalüfün Belediye Muhasebe usulü Nizamnamesinin 17 inci maddesinin son fıkrasındaki «ücretin masraf tertiplerine ithali caiz olamaz» hükmüne ve bütçe formülüne zıt olarak tanzifat amelesi ücretini masraf kısmına almaktan ve umumî vekil için verilecek ücretle sair bazı müstahdem ücretlerini yüzde otuz nisbetine katmamaktan ileriye geldiği anlaşılmıştır.

Aynı zamanda Devlet Memurları maaşatının tevhit ve teadülü hakkındaki kanunun 17 inci maddesi hükmüne göre İcra Vekilleri Heyetince tasdik edilmiş olan kadrolardan bu heyetin tasvibine iktiran ettirmeksizin memuriyet lâğvetmek, zamlar yapmak suretile de değişiklikler de yapılmak istemiştir.

Bu itibarla Kaymakamlıkça yapılan tadillere karşı

Belediye Meclisince serdolanan itirazlar varit bulunmamış ise de, bütçenin kanun ve nizamlara uygun olarak tanzimi zarurî bulunduğundan zikri geçen hükümlere göre yeniden bir bütçe yapılmak üzere evrakın iadesine 17/9/934 tarihinde ittifakla karar verildi.

**Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin 16/10/934 tarih
ve 2290/2264 numaralı kararı**

Adıyaman Belediyesinin 934 senesi bütçesinde Kaymakamlıkça yapılan tadillere Belediye Meclisince itiraz edilmiş olduğuna ve bu işin Belediye Kanununun 123 üncü maddesi mucibince Şûrayı Devletçe bakılmasına dair Dahiliye Vekâletinin Yüksek Başvekâletten muhavvel 13/10/934 tarihli ve 329-36 numaralı tezkeresi ile gönderilen evrak Dairemize tevdi edilmiş olmakla okundu.

Kaymakamlıkça bütçede yapılan tadiller:

Bütçenin varidat kısmından:

1 — Tanzifat vergisini 300 liradan 1000 liraya, işgaliye resmini 100 liradan 400 liraya, kantar ve kile resmini 1900 liradan 2000 liraya, menba suları resmini 50 liradan 75 lira ya, para cezalarını 300 liradan 700 liraya, hasılatı müteferrikayı 100 liradan 280 liraya iblâğ ve emlâk ve akar icarlarını 5500 liradan 5400 liraya ve tenvirat resmini 835 liradan 635 liraya tenzil ve emlâk, arazi ve arsalar tarik fazlası namile 100 ve eczane hasılatı olarak 400 lira yeniden vazedilmesinden;

2 — Masraf kısmından kâtip ücretini 240 liradan 310 liraya, Muhasip ücretini 240 liradan 300 liraya, zabıtai belediye merkez memuru ücretini 168 liradan 288 liraya, telefon tesisatı ve idame masrafını 120 liradan 240 liraya, Ebe tahsisatını 480 liradan 624 liraya, kaldırım masarifi inşaiyesini 400 liradan 700 liraya, tanzifat amelesi ücretini 800 liradan 1000 liraya, tenvirat masrafını 835 liradan 1000 liraya, acezeye muavenet miktarını 600 liradan 1000 liraya, masarifi gayri melhuzaya 50 liradan 242 liraya, istimlak

bedelini 1000 liradan 1718 liraya iblâğı, ve eczacı ücreti olarak konulan 700, eczacıyı tıbbiye ve kimyeviye ve masarifi daimesi olarak konulan 350, bakaya için tahsildarlara verilmek üzere kabul edilen 100 lirayı tay ve belediye tabip tahsisatı olarak konulan 1200 liradan 600' lirası^ Hükümet tabibine vekil ücreti olarak verilmek ve 588 lirası da Sıhhiye memuru tahsisatı olmak üzere 1188 liraya, Memurini sıhhiye ve fenniye harcırahını da 300 liradan 200 liraya tenzihle, kendi hesabına eczahane açacak zevata 340 ve mezbahadan muhasebei hususiye hissesi namile 250 liraya konulmasından; ve belediye meclisince bu tadillerin gayri muvafık ve salâhiyet harici yapıldığından bahisle itiraz edilmesinden ibarettir.

İcabı müzakere olundu: Yapılan tadillerden ebe tahsisatının 624 liraya iblâğ edilmesi 796 numaralı Umuru sıhhiyeye müteallik bütçelerle bilumum memurini sıhhiye hakkındaki kanunun 3 üncü maddesi hükmüne tevfiқан tanzim edilen talimatnameye ve zephiye resminden İdarei hususiye hissesi ayrılması da belediye vergi ve resimleri kanununun 29 uncu maddesine uygun olup her iki zamma tekabül etmek üzere, Kaymakamlıkça bütçenin varidat kısmına eczahane hasılatı olarak konulan 480 liranın 394 lira olarak tesbiti ve tabip bulununcaya kadar Hükümet tabibinin vekâleten istihdamile kendisine nısıf ücret verilmesi muvafık olup madde için belediyece kabul edilen miktarın tenzihle bir kısmının sıhhiye memuru maaşına tahsisi suretile ve başkaca yapılan tadillerden bir kısmı esbabı mucibeye müstenit olmadığı gibi bir kısmı da salâhiyet haricinde görüldüğünden Belediye Meclisinin bu hususlara aid itirazının varid bulunmadığına 16/10/934 tarihinde ittifakla karar verildi.

**Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin 8/12/934 tarih
ve 2776/2754 numaralı kararı**

Datça Belediyesi 934 senesi yeni meclisçe, tadilinin Kaymakamlıkça reddi üzerine belediye reisliği tarafından

gönderilen 20/11/934 günlemeli ve 649 sayılı itirazname evrakıyla birlikte dairemize tevdi edilmekle okundu.

Kaymakamlıkça reddedilen cihetler: Bütçe bir sene için mer'i olduğundan sene ortasında zarurî ve müstacel olmayan sebepler tadil edilemeyeceği ve reis maaşının otuz liraya iblâğı maaşlar için tefrik olunan tahsisata nisbetle fazla olması ve muhasip, veznedar zabıtai belediye memurları ücretlerinin tenzili keyfiyetinin muvafık olmadığından ibarettir.

İşin gereği düşünüldü:

Kaymakamlığın mütaleası veçhile sene ortasında kanunî bir sebep olmadıkça bütçede tadilât yapılamayacağı gibi bu yoldaki kararlar Kaymakamlık tarafından tasdik: edilmediği takdirde itiraz hakkı 71 inci madde hükmünce belediye reisine değil, Belediye Meclisine aid olduğundan itiraz arzuhallerinin reddi 8/12/934 günlemecinde söz birliğile kestirildi.

**Şûrayı Devlet Reisliğinin 17/12/934 tarih
ve 236/235 numaralı kararı**

Datça Belediyesinin 1934 yılı bütçesinde Kaymakamlıkça reddelin hususlar hakkında itiraz Belediye Meclisine aid olduğundan Belediye başkanının itirazının reddine dair Mülkiye Dairesinin 8/12/934 günlemeli ve 2776/2754 sayılı mazbatası Genel Heyette okunarak kanuna uygun görülmekle; 17/12/934 günlemecinde, söz birliğile onandı.

**Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin 9/12/934 tarih
ve 2778/2757 numaralı kararı**

Akşehir Belediyesinin 30 sene müddetle istikraz yapacağına ve bu işin Belediye Kanununun 72 inci maddesine göre bakılmasına dair Dahiliye Vekâletinin 24/7/934 gün-

lemecli tezkeresi ile evvelce gönderilip bazı malûmatın edinilmesi için geri gönderilen bu işe ait evrak 3/12/934 günlemeçli ve 327/94 sayılı tezkeresi ile tekrar Şûrayı Devlete gönderilmiş ve Dairemize verilmiş olmakla okundu:

İlişik 2/Temmuz/934 günlemeçli Belediye Meclisi müzekkere zabıtnamesinden elektrik ve su tesisatı işleri birleştirilerek bu işlerin başarılması için Akşehir bankasından 30 sene müddetle ve bazı şartlar altında istikraz yapılacağı anlaşılmış ise de Belediye kanununun 72 inci maddesine uygun bu işe Dairemizce bakılabilmesi ilk önce Vilâyet İdare Heyetinden mütalea alındıktan sonra Valinin bunu tasvip etmesine bağlı olduğu ve evrak arasında bunlar bulunmadığı cihetle bu kanunî şartların tamamlanması için evrakı geri gönderilmesi söz birliğiyle kestirildi.

**Şûrayı Devlet Reisliğinin 17/12/934 tarih ve
238/236 numaralı kararı**

Akşehir Belediyesinin 30 yıl uz ile yapacağı borcun vilâyetçe tasvibi gerekli olup gönderilen kâğıtlar içinde bu tasvibi gösterir bir yazı bulunmadığı için dosyanın geri gönderilmesine dair Mülkiye Dairesinin 9/12/934 günlemeçli ve 2778-2757 sayılı mazbatası Genel Heyette okunarak kanuna uygun olduğundan, 17/12/934 günlemecinde, söz birliğiyle onandı.

Mülkiye Dairesi Mazbatası

No: 2819/2785

Men'i muhakeme kararlarının muhbirlerle tebliğ edilip edilmeyeceğinin bir karara bağlanmasına dair Dahiliye Vekâletinin Yüksek Başvekâletten gönderilen 8/12/1934 günlemeçli ve 3650 sayılı tezkeresi dairemize verilmiş olmakla okundu:

Dahiliye Vekâleti tezkeresinde; memurun muhakematı hakkındaki kanunun 5 inci maddesinde men'i muhakeme kararlarının memurun mensup olduğu daire âmirine ve varsa müddei şahsiye tebliğ edileceği yazılı olduğu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 151 inci maddesinin son fıkrasında Ceza Kanununda yazılı şikâyet ve şahsî iddia tabirlerinin bir olup aynı hükümlere tâbi bulunduğu ve müddei ile müşteki suçtan doğrudan doğruya veya dolayısıyla zarar gören kimseler demek olup vaziyeti hukukîyesi ayrı olan itiraz hakkına da malik bulunmayan muhbirlere tebligat yapılması icab etmeyeceği yazılmaktadır.

İşin gereği düşünüldü: Vilâyetler İdaresi Kanununun 16 inci maddesinde memurlar hakkındaki ihbar ve şikâyetler sabit olmadığı takdirde müfteri sıfatile takibat yapılmak üzere keyfiyetin müddei umumîliğe verileceği yazılı olduğundan müfteri sıfatile mahkemeye verilecek kimselerin, bunların suç isnad ettikleri memurun men'i muhakemesine dair verilmiş olan kararlara muttali olarak itiraz edebilmeleri lâzım geleceği ve bu itiraz hususunda muhbir ile müştekinin tefrik edilmemesi Heyeti Umumiyenin 19/12/1932 tarih ve 267/277 numaralı kararı iktizasından bulunduğu cihetle birinci derecedeki men'i muhakeme kararlarının muhbirlere de tebliği gerektiği ve işin Heyeti Umumiyede bir kez daha görüşülmesi 12/12/1934 günlemecinde söz birliğile kestirildi.

Umumî Heyet Kararı

No: 244/243

Memurin Muhakemat Kanununa tevfiakan İdare Heyetlerince verilen men'i muhakeme kararlarının muhbire tebliğ edilip edilmeyeceğinin bir karara bağlanması hakkındaki Dahiliye Bakanlığının Başbakanlıktan havaleli bitişi üzerine Mülkiye Dairesinden yazılan ve Vilâyetler İdaresi Kanununun 16 ıncı maddesinde memurlar hak kindaki ihbar ve şikâyetle sabit olmadığı takdirde müfteri sıfatile takibat yapılmak için keyfiyetin müddei umu-

milige verileceği yazılı olduğundan müfteri sıfatile mahkemeye verilecek kimselerin, bunların suç isnad ettikleri memurun men'i muhakemesine dair kararlara muttali olarak itiraz edebilmeleri lâzım geleceği ve itiraz hususunda muhbir ile müştekinin tefrik edilmemesi Genel Heyetin 19/12/1932 günlemecli ve 267/277 sayılı karar iktizasından bulunduğunu havi olan 12/12/1934 günlemecli ve 2819/2785 sayılı mazbata Genel Heyette okundu.

Üyelerden Muammer As, memurlar hakkında İdare Heyetlerince verilen men'i muhakeme kararlarının müştekiye olduğu gibi muhbire de tebliğ edilmesi için ilk içtihad kararında beyan edilen sebepler muvafık bulunduğu ve Vilâyetler İdaresi Kanununun 16 ncı maddesinin imali zarurî olduğu cihetle men'i muhakeme kararlarının muhbirlere de tebliğ edilmesi sesinde bulunmuş ise de, Vilâyetler İdaresi Kanununun 16 ncı maddesinde yazıldığı veçhile memurlar hakkındaki ihbar ve şikâyetler sabit olmadığı takdirde keyfiyet müddeiumumilige verilince kanunî takibat için tahkikat yapılacağı tabî olup halbuki Memurun Muhakemat Kanununun 5 inci maddesinde men'i muhakeme kararlarının «memurun mensub olduğu idare reisine ve varsa müddei şahsiye tebliğ edilir» diye yazılı olmasına ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 151 inci maddesinin son fıkrasında Ceza Kanunundaki şikâyet ve şahsî iddia tedbirlerinin bir olduğu musarrah bulunmasına göre memurlar hakkında İdare Heyetlerince verilecek men'i muhakeme kararlarının kanunda yazıldığı gibi yalnız idare reislerde müddei şahsiyelere tebliğ olunması lâzım geleceği, 27/12/1934 günlemecinde, çoklukla kestirildi.

**Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin 17/12/935 tarih
ve 2855/2826 numaralı kararı**

Trabzon Belediye Muhasebecisi iken teftiş neticesinde eli işten çekirilip evrakile muhakemeye verilen ve muhakemesi neticesinde beraat den Kadrinin mahkeme altın-

da geçen günlere aid aylıklarının Belediye Memurları Nizamnamesinin 26 inci maddesine göre yarım olarak verilmesine ve bu nizamnamenin 40 ıncı maddesile bu maddeye müzeyyel 10/11/931 günlemecli ve 11787 sayılı kararnameye uygun olarak 10 sene 4 ay 10 günlük çalışma müddetine göre kendisine ayrıca tazminat verilmek suretile belediyeden ilişikliğinin kesilmesine ve bu suretle kendisine verilmesi lâzımgelen 755 liranın bütçenin 25 inci faslından nakledilerek ödenmesine dair Belediye Meclisince 10/11/934 günlemecinde verilen karar valilikçe tasdik edilmemesi üzerine Belediye Meclisi işin Şûrayı Devlete bildirilmesine karar vermiş olduğundan bahisle Nizamnameye uygun olan Belediye Meclisi kararının tasdik edilmesine dair olan Trabzon Belediye Reisliğinin 27/11/ 934 günlemecli ve 407 sayılı tahrirâtı ilisiklerle birlikte Dairemize verilmiş olmakla okundu:

Yukarıdaki sebeplerden dolayı münakale icrası hakkındaki teklifin kabulünü mutazammın olan Belediye Meclisi kararı; bu memurun gördüğü işlerin karma karışık olduğunun beraat ilâmından da anlaşıldığı ve bir tahsildarın zimmetinde bir çok belediye parasının kalmasını sebep olduğu ileri sürülerek valilikçe tasdik edilmemiş ise de bunlar münakale yapılması için bir mâni teşkil etmeyeceğinden kararın münakale yapılmasının kabulünü mutazammın kısmının muvafık olduğu ve işin bir kere de Heyeti Umumiyece bakılması lüzumu 17/12/934 günlemecinde söz birliğiyle kestirildi.

**Şûrayı Devlet Reisliğinin 27/12/934 tarih ve
249/245 sayılı kararı**

Trabzon Belediyesi eski Muhasebecisi Kadriye verilecek paranın nakil muamelesi kanuna muvafık olduğuna dair Mülkiye Dairesinin 17/12/934 günlemecli ve 2855/2826 sayılı mazbatası Genel Heyette okunarak verilen kararın kanuna uygun olduğu görülmekle, 27/12/934 günlemecinde söz birliğiyle tasdik olundu.

**Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesinin 25/12/934 tarih
ve 2901/2867 numaralı kararı**

Foça Belediyesinin 934 senesi bütçesinde fasıllar arasında yapılan münakalenin Kaymakamlıkça tasdik edilmemesine karşı Belediye Meclisince itiraz edilmiş olduğundan bahisle bu bapta bir karar verilmesine dair Foça belediye reisliğinin 18/12/934 günlemecli ve 218 sayılı tahriratı dairemize gönderilmekle okundu:

Fasıllar arasında yapılan münakalenin ne gibi sebeplerden ötürü Kaymakamlıkça kabul edilmediğini gösterir evrak gönderilmek ve rıhtımlar faslına naklolunan 32 inci fasıldaki tahsisatın ve miktarı hangi işe aid olduğu bildirilmek üzere evrakın iadesi 25/12/934 günlemecinde söz birliğiyle kestirildi.

**Şûrayı Devlet Reisliğinin 31/1/935 tarih ve
252/5 numaralı kararı**

Foça belediyesinin 934 yılı bütçesinden Kaymakamlıkça tasdik edilmeyen mikdarın hangi işe aid olduğunun bildirilmesi için kâğıtların geri gönderilmesine dair Mülkiye Dairesinin 25/12/935 günlemecli ve 2901/2867 sayılı mazbatası Genel Heyette okunarak muvafık görülmekle, 3/1/935 günlemecinde söz birliği ile tasvip olundu.

Talimatnameler
(Soyadı Talimatnamesi)
Bölüm: I
Genel Hükümler

Sayı: 120/1

Madde: 1 — 2525 tarihli Soyadı kanunu ve 15/12/934 tarih ve 2/1720 sayılı kararnameye bağlı soyadı nizam-

namesinin ne yolda işleneceği bu talimatnamede gösterilmiştir.

Madde: 2 — Soyadı mıntakaları nizamnamenin 14 üncü maddesine göre köyler, kasabalar ve şehirlerdir.

Bir çok nüfus daireleri bulunan şehirlerde her nüfus: dairesi ayrı bir (Soyadı mıntakası) itibar olunmuştur. Şu halde İstanbul şehri içinde her nahiye (Soyadı) mıntakasıdır.

İstanbulda şehir haricindeki köyler yine müstakil birer soyadı mıntakalığını muhafaza ederler.

Madde: 3 — Soyadı ve nüfus işleri bakımından halk 3 bölüğe ayrılmıştır. Yerli, Yabancı, Misafir.

Yerli: Nüfus Kanununun 2 ve 37 inci maddelerine göre bir yerin Otokton (Sekenei Asliye) nüfusuyla sonradan gelip yerleşerek naklihane yapanlardır.

Şu halde (Yerli esas kütüklerine yazılı) bulunan insanlar bu bölüğe girerler.

Yabancı: Nüfus Kanununun 38 inci maddesine göre bir yerde iğreti oturmağı isteyip oraya naklimekân muamelesi yaptırmış olanlardır.

Bunlar da nüfus esas defterlerine (Yabancı) olarak kaydedilen insanlardır.

Esas defterlerine yabancı kaydedilmeyenler bu meyanaya giremez.

Misafir: Nüfus Kanununun 38 inci maddesine göre (Naklimekân) muamelesi yaptırmayan insanlardır. Yani yerli veya yabancı olarak nüfusta kayıtlı olduğu yerin dışında bulunan insanlardır.

Madde: 4 — Yerliler kendi soyadı mıntakalarında soyadı alırlar. Ve bunların soyadları soyadı defterleri veya soyadı kâğıtları üzerine doğrudan nüfus kütüklerine işlenir ve ondan sonra doğum kâğıtlarına yazılır.

Yabancılar yabancı kaydının bulunduğu yer (Soyadı mıntakasına) bağlıdır. Bunların soyadları soyadı defterlerine veya soyadı kâğıtlarına göre doğruca doğum kâğıtlarına yazılır. Sonra nüfus defterlerindeki yabancı kayıtlarına işlenir. Ondan sonra bunların soyadının tas-

tikli kayd sureti esas kaydın bulunduğu nüfus dairesine yollanır. Bu daire de bunu esas nüfus kütüğüne yazdıktan sonra bu sureti gönderen daireye bunu bildirir.

Misafirler: Nüfus kayıtlarının bulunduğu soyadı mntakasına tabidirler. Bunlardan yabancı olarak başka yerde de kaydı bulunanlar varsa (Yabancı kayıtlı olduğu yer soyadı mntakasına) tâbi tutulurlar.

Bölüm: II

Halkın vazifeleri

Madde: 5 — Yerli ve yabancı ve misafir Türk yurddaşı «Reşid» her ferd 2525 numaralı Soyadı Kanunu ve nizamnamesi hükümlerine göre 2/7/936 tarihine kadar kendisine bir soyadı yazdırmağa mecburdur.

Bu tarihe kadar kendisine ve ailesi ferdlerine soyadı seçib yazdırmayanlara bu tarihten sonra nüfus dairelerinin müracaatiyle Vali veya Kaymakamlar tarafından soyadı secilüb doğrudan nüfus kütüklerine yazdırılır.

Madde: 6 — Yerliler ve yabancılar seçtikleri soyadlarını kayıtlı bulundukları yer belediyesine ve köy muhtarlarına bildirib bunu soyadı defterine yazdırmağa mecburdurlar.

İsteyenler kendisine ve ailesi ferdlerine aid soyadı kâğıtlarını Belediye ve köyde Muhtarlara tasdik ettirerek nüfus dairelerine verib kendilerini nüfus kütüklerine ve doğum kâğıtlarına yazdırtırlar.

Madde: 7 — Misafir Türk yurddaşı «Her Reşid ferd» oturduğu yerdeki belediyeden ve köyde muhtarlıktan tasdikli soyadı kâğıdı alarak ya o yerin veya nüfus kütüğüne yazılı bulunduğu yerin nüfus dairesine müracaatla 2/7/936 tarihine kadar kendisine ve ailesi ferdlerine seçtiği soyadını tescil ettirmeğe ve doğum kâğıdına yazdırmağa mecburdur.

Yazılı bulunduğu yere kendileri tarafından gönderilecek soyadı kâğıtlarındaki mühür ve imzaların o yer nüfus dairesince tasdik edilmesi icabeder.

Madde: 8 — Belediyelerin veya muhtarların soyadı

defterlerine kendilerini yazdırtmış olan kimseler doğum kâğıtlarını nüfus dairelerine götürüp bu kâğıtlara soyadlarını yazdırtırlar.

Belediyeler ve muhtarlar doğum kâğıtlarını soyadlarını yazmağa salâhiyetli değildirler. Bunları nüfus dairelerine yazdırmakla da mükellef tutulamazlar. Ancak bu doğum kâğıtlarını muhtarlar ve mahalle mümessilleri veya bunların mutemedleri nüfus dairelerine götürüp yazdırabilirler.

Madde: 9 — Nüfus kütüklerinde eskiden yazılı olan şöhret ve lakapları soyadı olarak kullanmak isteyenler de bunu kanun ve nizamnameye uygun ise soyadı defterine yazdırmağa ve hizasını imzalamaya mecburdurlar.

Bölüm: III

Belediyelerin ve muhtarların vazifeleri

Madde: 10 — Her belediye veya mümasili ve her muhtar kendi soyadı mıntakasında bulunan yerlileri yerli ve yabancıları yabancı soyadı defterine yazar.

Yerliler defterinde ayrı, yabancılar defterinde de ayrı sıra numarası yürütülür.

Yerliler ve yabancılar müracaat sırasına göre bu defterlere yazılırlar.

Her gün yazıma başlamazdan önce defterlerin ilk boş satırına o günün tarihi konur.

Madde: 11 — Her belediye veya mümessili ve her muhtar kendi soyadı mıntakasında bulunan ve kendilerine müracaat eden misafirlere dörder nüsha soyadı kâğıdı tasdik ederler. Ve bunlardan bir nüshasını kendileri akkorlar, üçer nüshasını sahihlerine verirler misafirlere mahsus soyadı kâğıtlarına birer sıra numarası yürütülür. Ve bu soyadı kâğıtlarına tasdik günü tarihi konur. Bu kâğıtlar resmî mühür ve imzalarla tasdik olunur.

Belediyelerin ve muhtarların yürütecekleri bu sıra numarası ve tarih soyadı almaktaki sırayı tesbite esas tutulur.

Madde: 12 — Belediyeler mahalle mümessilleri ve muhtarlar soyadı defterlerini yazarlarken yerli veya yabancılar tarafından seçilmiş yeni bir soyadını yazmazdan önce bu adın önceden başka biri tarafından takılmış olup olmadığını araştırmaya ve yazılan soyadları için birer bilek (Fihrist = Repertuvar) tutmaya ve önce başkası tarafından alınmış olan adları bir başkası için de yazmamağa mecburdurlar.

Gülünç ve iğrenç adları, başka milliyet anlatan ve Türkçe olmayan adları da yazamazlar.

Belediyeler yerlilerin ve yabancıların seçip kaydettirdikleri yeni soyadlarını gösteren bilekleri belediye dairelerinde ve kasaba ve şehrin münasip yerlerinde herkesin görebileceği yerlere asıp ilân etmeğe ve her gün yeni ilâve olunan adları bu bileklere koymaya ve birer nüshasını mahalli nüfus memurluğuna vermeğe mecburdurlar. Mahalli gazeteler varsa bunlarla da neşredilebilir.

Madde: 13 — Önce başka birisi tarafından alınmış bulunan bir soyadını almakta ısrar eden bir kimse bu ada (Ak, Gök, Büyük, Küçük, Artık, Yetkin) gibi bir sıfat veya (Man, Men, Li, Çe) gibi Türkçe bir ek veya (Er, Alp, Tekin, Ataman) gibi önüne veya sonuna bir isim koyarak bunda bir değişiklik yapmaya mecburdur. Bunu yapmadıkça bu soyadı soyadı defterine geçirilemez,

Madde: 14 — Belediyeler ve muhtarlar soyadını alanların aynı soydan olup olmadıklarını tetkik ederlerken bir karı ve koca ile bunlardan türeyen çocukları ve torunları aynı soydan sayacaklardır. Nizamnamenin 14 üncü maddesinin son fıkrasının tatbikinde de bu esas gözetilecektir. Bir soydan olmayanların aynı soyadını taktıkları görülecek olursa 13 üncü maddeye göre muamele yapılır.

Madde: 15 — Belediyeler ve muhtarlar tarafından hazırlanan soyadı defterleri sonuna, yazım bittikten sonra (Köy, şehir veya kasabanın mahallesinde oturan yukarıda yazılı kişinin soyadları bunları takmak vazife ve hakkına sahip olanlar tarafından takıldığı ve adlan hizasındaki imza ve mühür ve parmak izlerinin kendilerinin olduğu ve müracaat tarih ve sırasına göre

deftere geçirildiği tasdik olunur) şerhi yazılıp resmî mühürle ve imzalarla tasdik edilecek ve altına tarih konacaktır.

Bundan sonra bu defterlerin birer nüshası çıkarılıp tasdikli olarak Belediyede ve köylerde muhtarlarda kalacak ve asıl nüsha makbuz mukabilinde kazalarda Kaymakama ve merkez kazalarında Valilere verilecektir. Kaymakamlar ve Valiler bu defterleri zimmetle Nüfus dairelerine teslim ettirirler.

Bu defterlerin 15/7/936 tarihine kadar Kaymakam veya Valilere teslim edilmiş olması nizamname hükümleri icabındandır.

Madde: 16 — Belediyelerin ve muhtarların verdikleri soyadı defterlerindeki tarihler ve sıra numaraları soyadı takma talebinin tesbitinde esas tutulur.

Madde: 17 — Şehirlerde ve kasabalarda Belediyeler ve köylerde muhtarlar kendi nüfus defterlerinde yerli ve yabancı olarak yazılı kimselere, müracaatlarında, ayrıca soyadı kâğıdı vermeye veya getirdikleri soyadı kâğıtlarını tasdik etmeğe mecburdurlar. Bu yolda verilen soyadı kâğıtlarına yerlilere ayrı ve yabancılara ayrı sıra numarası yürütülür. Ve tarihlenir. Ve bu kâğıtlar resmî mühür ve şahsî imzalarla tasdik olunur.

Bu yolda verilmiş münferit soyadı kâğıtları Belediyelerce ve muhtarlarca ayrıca yerli veya yabancı soyadı defterlerine de yazılıp karşılına soyadı kâğıdı verildiği de şerh edilir.

Bu yolda verilmiş soyadı kâğıtları yerliler için ikişer ve yabancılar için nüsha olacaktır. Bunların birer nüshası Belediyeler veya muhtarlarda kalacak ve yerlilerin diğer nüshası ve yabancılarının diğer iki nüshası nüfus dairesine yollanacaktır.

Belediyeler ve köy muhtarları verecekleri veya tasdik edecekleri bu soyadı kâğıtlarını tasdikten önce nizamnameye ve bu talimatnameye uygun olup olmadığını tetkik etmeğe ve uygun olmayanları red eylemeğe mecburdurlar.

Madde: 18 — Muhtarlar ve Belediyeler ve belediye mümessilleri nüfus kütüklerinde ve doğum kâğıtlarında

yazılı soyadlarından kanun ve nizamname hükümlerine uygun olmayanlarının değiştirilmesi gereğini sahihlerine anlatırlar.

Bölüm: IV

Nüfus dairelerinin vazifeleri

Madde: 19 — Nüfus daireleri Belediyeler veya muhtarlar tarafından tasdikli olarak verilen Soyadı defterleri veya soyadı kâğıtları üzerine soyadlarını nüfus ana kütüklerine ve doğum kâğıtlarına işlerler.

Yerli veya yabancı nüfus ana kütüğüne yazılmayan bir soyadı doğum kâğıtlarına yazılamaz.

Madde: 20 — Her nüfus dairesi biri yerlilerin, ikincisi yabancıların ve üçüncüsü misafirlerin getirecekleri soyadı kâğıtlarını kayda mahsus olmak üzere 3 türlü soyadı kâğıdı sıra numarası yürüteceklerdir. Bu numaraların her biri birden başlayacak ve yıllar bağlı olmayarak Soyadı işi bitinceye kadar yürütülecektir.

Madde: 21 — Yerlilere mahsus Soyadı kâğıtları birer nüsha ve yabancı Soyadı kâğıtları ikişer ve misafir Soyadı kâğıtları üçer nüsha olarak kabul olunur.

Madde: 22 — Nüfus daireleri yerlilerin getirecekleri soyadı kâğıtlarına müracaat sırasıyla No. ra verir ve tarih korlar. Ve bu kâğıtları nüfus kütüklerine geçirirler. Ondan sonra Soyadlarını tasdikli bir şerhle doğum kâğıtlarına yazarlar. Ve soyadı kâğıtları sıra numarasına göre hıfzolunur. Ve bunlar yüzer veya ikişer yüzer varak olarak ciltlendirilir.

Yabancıların getirecekleri Soyadı kâğıtları da müracaat sırasına göre sıra numarasına tâbi tutulur ve tarihlenir. Sonra nüfus kütüklerinde yabancı kaydına işlenip doğum kâğıtlarına tasdikli bir şerhle yazılır. Bundan sonra Soyadı kâğıdının bir tanesi sıra numarasına göre nüfus dairesinde saklanır. Ve yüzer veya ikişer yüzer varak olarak ciltlenir. Diğer nüshası da asıl kaydın bulunduğu ana kütük nüfus dairesine yollanır. Ana kütük nüfus dairesi de bu kâğıt üzerine bu Soyadını deftere işler. Ve işle-

diğni kendisine gönderen daireye bildirir. Ve bu soyadı kâğıtlarını bir sıra numarasına tâbi tutarak yüzer veya ikişer yüzer varak ciltleterek hıfzeder.

Madde: 23 — Nüfus daireleri misafirlerin getirecekleri 3 nüsha misafir soyadı kâğıtlarına müracaat sırasına göre numara ve o günün tarihini koyar. Ve altlarını imzalar. Sonra bunlardan bir nüshasını kendi dairesinde alıkor, bir nüshasını imzalı olarak sahibine geri verir. Üçüncü nüshasını da posta ile misafirin kayıtlı bulunduğu nüfus dairesine yollar.

Bir yerde yabancı kaydı bulunan misafirin soyadı kâğıdı bu yabancı kaydın bulunduğu yer nüfus dairesine de gönderilir.

Kendisine misafirlere aid Soyadı kâğıdı gelen nüfus dairesi bunu esas deftere usulile yazdıktan sonra bu yazışını bu kâğıdı kendisine yollayan nüfus dairesine bildirir. Bu nüfus dairesi de bu bildirim üzerine misafirin doğum kâğıdına bir şerhle bu soyadını yazar ve tasdik eder.

Yabancı kaydın bulunduğu nüfus dairesi de soyadını yabancı kaydine işledikten sonra bu işlemeyi hem esas kaydın bulunduğu yer nüfus dairesine ve hem soyadı kâğıdını gönderen nüfus dairesine bu yazımı bildirir.

Misafirlerin soyadları esas kaydının bulunduğu soyadı mıntakasında hesaba katılır. Yani aynı soyadının tekrerrür etmesi sadece esas kaydının bulunduğu mıntakada göz önünde tutulur.

Madde: 24 — Soyadları ana kütüklerde «muamelâtı askeriye», «tashihi kayd», «tebdili mekân» sütunlarında sıra ile hangisi boş ise oraya da yazılır.

Bir ailede hepsi bir soyadını almışlarsa başta bulunanın hizasına soyadı yazılıp diğerlerinin hizalarına da müsavi işaretini koymak kâfidir.

Aile efradından ayrı soyadı alanlar varsa bunlardan her birinin soyadını ayrıca kaydetmek icab eder.

Doğum kâğıtlarında soyadı «isim ve şöhet» hanesine kızıl mürekkeple yazılmakla beraber medenî ve şahsî haller sahifesinin boş yerlerine de «yeni soyadı.....» dır iba-

resi yazılıp tarihlenir ve resmî mühürle mühürlenip nüfus memuru tarafından imzalanır.

Madde: 25 — Nüfus memurları soyadlarını yazarlarken nizamnamede gösterilen «5, 6, 7, 8, 9, 10,11, 12, 13,14» üncü maddelere çok dikkat etmeğe mecburdurlar.

Kanunun «1, 3» üncü ve nizamnamenin «5, 7» inci maddeleri hükümlerine göre Türk dilinden olmayan veya başka milliyet anlatan soyadlarını yazamazlar.

Nizamnamenin «6,» inci maddesinde soyadının yalnız olarak veya «oğlu» kelimesile birlikte kullanılması kabul edilmiş olduğundan «oğlu» kelimesi yerine «zade, mahdumu» gibi herhangi bir dilden bu manayı verecek bir kelime veya ek kullanılamaz. Ve nüfus kütüklerine ve doğum kâğıtlarına yazılamaz.

Madde: 26 — Nüfus memurları bulunduğu şehir veya kasabanın ve İstanbul şehrinde her nahiye nüfus memurları kendi şehir mıntakasının yerli ve yabancı kütüklerinde yazılı olanların takıldıkları soyadlar için alfabe sırasıyle bir bilek «liste, fihrist» yaparlar ve her yeni soyadı yazıldıkça bu adı bileklere eklerler.

Nüfus daireleri bu bilekleri herkesin görebileceği bir yere asarak her gün umuma ilân ederler. Mahalli gazetelerle de neşrettirebilirler.

Nüfus daireleri bu bileklerin birer nüshasını belediyelere ve belediyeler de nüfus dairelerine gönderirler. Ve bu adları karşılaştırarak her gün kontrol ederler. Kontrol edilmiş bulunan bu bileklerin bire örneği nüfus dairelerince her hafta sonunda nüfus müdürlüklerine ve oradan da nüfus genel Müdürlüğüne yollanacaktır.

Madde: 27 — Nüfus daireleri bir soy ad: mıntakasında yerli ve yabancı yazılı insanlar için aynı soyadını bir soydan olmayan aileler için mükerrer olarak yazamazlar.

Aynı soyadını birden fazla ailenin seçmiş olduğu görülürse bu aileler bir soydan olmazlarsa bu ad yalnız ilk müracaat için yazılır. Diğerleri ya başka bir ad seçmeğe ve yahut bu adın önüne veya sonuna «13» üncü maddede yazıldığı üzere bir isim veya sıfat veya ek koyarak bunda bir değişiklik yapmağa mecburdurlar. Bunu yapıncaya kadar,

bunların soyadının tescili geri bırakılır. 2/7/936 tarihine kadar bu değişikliği yapmazlarsa andan sonra Kaymakam veya Vali tarafından bu değişiklik yapılarak veya başka bir ad takılarak Nüfus kütüğüne ve doğum kâğıtlarına yazılır. Bunlar da bu adı kullanmağa mecburdurlar.

Bir soyadı mıntakasında mükerrer soyadı yazan Nüfus memuru mes'uldür.

Bölüm V

Türlü hükümler

Madde: 28 — 2622 numaralı kanun mucibince «Atatürk» soyadının Cümhurreisi Gaziden başka kimse tarafından öz ve soyadı olarak alınması ve kullanılması yasak olduğu gibi «Atatürk» adının başına ve sonuna başka söz katarak öz ve soyadı alınması ve kullanılması da memnu olduğundan böyle müracaat olursa soyadı defterlerine ve nüfus kütüklerine yazılmaz.

Madde: 29 — 2/7/936 tarihinden sonra Nüfus kütüklerinde yazılı olan her ailenin bu kanun ve nizamnameye göre soyadı alıp almadıkları Nüfus memurlarınca gözden geçirilerek soyadı almayanların kayıtları tasdikli bir deftere alınarak Vali veya Kaymakama sunulur.

Vali veya Kaymakamca bunlara ad takılmak, deftere ilâve ettirildikten ve altı bir şerhle tasdik olunduktan sonra tescil muamelesi yapılmak üzere Nüfus dairelerine geri verilir.

Madde: 30 — Nizamnamenin 27 inci maddesinde yazılı olan çocukların soyadları Belediye Reisleri veya Muhtarlar tarafından Kaymakam veya Valilerin muvafakatile seçilerek soyadı defterine yazılacaktır.

Vali veya Kaymakamın muvafakatiyle seçilen bu adlar veya umumî soyadı defterlerine yazılıp bu adların hizaları Vali veya Kaymakamlara imzalatılır. Ve yahut bir köy, bir kasaba, bir şehirde bu gibi Kaymakam ve Valilerce takılması lâzımgelen adlar soyadı defterlerinde ayrı bir kısım halinde yazılıp altına Vali veya Kaymakamın imzalı mucibi alınır.

Madde: 31 — Nizamnamenin 23 üncü maddesinde yazılı çocuklara soyadı takacak ve yazdıracak olan babanın en yakın kan hısımları sırasıyla şunlardır:

- A — Çocuğun babasının babası = dedesi,
- B — Çocuğun büyük kardeşi = ağabeyi,
- C — Çocuğun babasının kardeşi = amcası.

Madde: 32 — Hiç bir yerin nüfus kütüğünde yazılı olmadığı anlaşılanlar dahi kanun ve nizamname hükümlerine göre kendisine ve ailesi efradına bir soyadı takıp ifadeleri üzerine kendilerini ve bütün ailesi efradını soyadı defterine yazdırmağa mecburdurlar.

Bunlar gizli nüfusların yazılma hakkındaki kanun hükümlerine göre önce nüfus kütüklerine yazılır. Ve sonra adları da tescil edilir. Ve kendilerine yeni doğum kâğıdı verilir.

Madde: 33 — Nüfus kadrolarının darlığı yüzünden bütün soyadı defterlerinde yazılı olanları ve soyadı kâğıdıla müracaat edenleri nüfus kütüklerine ve doğum kâğıtlarına işlemeğe nüfus memurları yetiştiremeyeceğinden nizamnamenin 46 ıncı maddesi mucibince verilecek yardımcı memurlar vasıtasile bu işin müddeti içinde sona erdirilmesi Vali ve Kaymakamların vazifesidir.

Madde: 34 — Bu talimatnamenin vusülünden sonra bir ay içinde merkez kazalarında Valiler ve kazalarda Kaymakamlar Belediye reislerini veya memur edecekleri kimseleri, Nahiye müdürlerini ve köy muhtarlarını merkeze toplatarak kendilerine soyadı kanunu ve nizamnamesi ve bu talimatname hükümlerini ya bizzat veya bu işi kavrayan biri vasıtasile anlatacak ve kendilerine soyadı nizamnamesinden bir nüsha ile soyadı defterlerini verecektir. Nüfus memurları da bu defterlerin ne yolda doldurulacağını tarif edeceklerdir.

Soyadı takma müddeti 2/7/936 tarihine kadar devam ediyorsa da bu tarihten sonra takılan adların imzada ve yazışda, söylenişte kullanabilmesi nüfus kütüklerine yazılmış olması bağlı olduğundan bu adların nüfus kütüklerine işlenebilmesine meydan bırakılmak üzere köylerin soyadı defterlerinin Eylül 935 sonuna ve kasaba ve şehir

defterlerinin de Mart/936 sonuna kadar nüfus dairelerine teslimini temin edecek yolda tertibat alınacaktır.

Muvakkat madde: 35 — A: Soyadı nizamnamesinin tatbik tarihine kadar bu nizamnamede ve talimatnamede gösterilen şekillere uygun olmayarak yapılan soyadı tescillerinden soy adı kanununa ve nizamnamesine uygun olanlar olduğu gibi bırakılır. Ancak bu nizamnameye uygun olmayarak yapılmış olan tescillerin bir kıymeti olmadığından bunlar iptal edilecek ve bu ad sahiplerine bildirilecektir.

B: Nizamnamenin ve bu talimatnamenin tatbikından evvel Nüfus dairelerine müracaat edilmiş olup henüz Nüfus kütüklerine yazılmamış olanlar da bu nizamnamede gösterilen şekillere uygun iseler derhal tescil olunurlar. Uygun olmayanlar da reddedilip sahiplerine bildirilir.

C: Yerli ve yabancı tarafından yazılı bulunduğu yerden başka bir Nüfus dairesine yapılmış olan müracaatlar da nizamname hükümlerine uygun iseler bu talimatnameye göre tescil olunurlar.

Madde: 36 — Soyadı kanunu, nizamnamenin ve bu talimatnamenin hükümlerini vaktinde yaptırmak vazifesi Vali ve Kaymakamlara aid olduğundan Vali ve Kaymakamlar bu işi sıkı bir kontrol altında tutacaklar ve lüzumlu görecekları tedbirleri alacaklar ve bu işin gidişî hakkında üç ayda bir Kaymakamlar Valilere ve Valiler Vekâlete rapor göndereceklerdir.

Tamimler

Emniyet İşleri U. M.

Ş. III. A.

ÖZ

Polis memurlarına meslekî konferanslar verilmesi için.

Sayı: 731

Polis memurlarımızın kendilerini alâkadar eden işler-

de çoklukla hatalara düştükleri ve bu yüzden arasına şikâyetler de yapıldığı görülmektedir.

Vekâlet bu hata ve şikâyetlerin sebeplerini araştırırken bunları doğuran âmillerden en mühimminin bilgisizlik olduğu neticesine varmıştır.

Filhakika mektep teşkilâtının müsaadesizliği sebeble namzetlerin doğrudan doğruya mektebe şevklerine imkân görülememekte ve bu yüzden kadroda meslekî bilgisi noksan polisler günden güne çoğalmaktadır. Vekâlet polisi hata ve yanlışlıklara düşüren bilgisizliği izale çarelerini düşünmüş ve esaslı tedbirler almak yolunda bulunmuş ise de bu tedbirlerin, bütün polis kadrolarını içine alacak derecede şümul peyda edinceye kadar mevzî tedbirlerle bilgisizlikle mücadelenin mühim faideler doğuracağı şüphesiz görülmüştür. İzmir Emniyet Müdürlüğünün konferanslar tertip etmek suretile memurlarının meslekî bilgilerini arttırmak yolunda attığı ilk adım memnuniyeti mucip olmuştur. Mektep teşkilâtı ihtiyacı tatmin edecek bir şekil alıncaya kadar bilhassa polis mektebinden çıkmamış polis namzetlerine müsait günlerde meslekî malûmatı arttıracak konferanslar tertibi usulünün bütün Emniyet kadrolarında tatbiki münasip görülmektedir.

Bu konferansların birer saatlik tertibi ve kabiliyeti olan meslek mensuplarına verdirilmesi ve imkân bulundukça polisin adlî vazifeleri için de Müddeiumumi veya muavinlerinin konferanslar vermelerinin teminini değerli olacaktır. Bu işin bilhassa en büyük polis âmirlerince daima göz Önünde tutularak ısrarla ve bizzat takip edilmesi ve her halde polisin kendi vazifeleri hakkında bilgi ile teçhiz edilmesi esasına özen verilmesi icabeder. Bu konferanslardan bütün meslek mensuplarının istifadeleri için de mecmua ile neşretmek üzere birer suretinin Emniyet İş. U. Müdürlüğüne gönderilmesi münasip olacaktır.

Polis teşkilâtı olan her merkezde ne zamanlar, kaç polis toplantıya, nerede, kim tarafından hangi mevzuda konferans verildiğinin de vekâlete bildirilmesini dilerim.

26/1/935

Mahallî İ. U. M.**ÖZ**

Müşterek neşriyat bedelinin i-
lişik ölçü cetveline göre
gönderilmesine dair.

Sayı: 1/349

Her yıl bastırılmakta olan belediye bütçeleri müşterek neşriyat bedeli için evvelce berkitilen ölçü cetveli ilişik olarak gönderildi.

Bu cetvele göre bütün belediyelerin sözü geçen işe göndermeleri icap eden 13 bin liranın bazı belediyelerce gönderilmediği ve bazı belediyelerce de eksik gönderildiğinden ötürü basma işinin geri kaldığı anlaşılmaktadır. Cetveldeki yazılış dairesinde her belediyenin gelirine göre verilmesi gereken paranın bütçelere konulup muntazaman İstanbul vilâyetine salınması esbabının istikmalini beklenilir.

5/1/935

**Bütün Belediyelerin müşterek neşriyat bedeli için İstanbul
Belediyesine göndereceği paraya dair ölçü cetveli**

					Lira
500	liraya	kadar	bütçeli	belediyeler	10
1 000	»	»	»	»	15
5 000	»	»	»	»	20
10 000	»	»	»	»	30
50 000	»	»	»	»	40
100 000	»	»	»	»	50
150 000	»	»	»	»	60
200 000	»	»	»	»	80
250 000	»	»	»	»	100
300 000	»	»	»	»	200
500 000	»	»	»	»	300
1 000 000	ve	daha yukarı	belediyeler		500

Nüfus İşleri U. M.

Ş. I. B. II.

ÖZ

İskân Kanununun neslinden
evvel borçlanma suretile verilen
arazi hakkında

Sayı: 432/211

Valiliğinizde 2510 sayılı İskân kanununun neşrinden önce mübadillere ve muhacirlere İskân haddi içinde verilmiş olan toprakların ve yapıların İskân kanununa göre 28 yıl müddetle borçlandırılmayıp daha az müddetle borçlandırılmak istendiği bazı müracaatlardan anlaşılmaktadır.

İskân kanununun 39 uncu maddesinin son fıkrası bu kanunun neşrinden öncede muhacirlere İskân haddi içinde verilmiş olan yapı ve toprakların da 8 yıldan sonra 20 yılda alınmasını açık olarak buyurmuş olduğundan kanunun bu buyruğunun tutulması gerektir. Bu müddetten daha az bir müddetle borçlandırılanlar ve ya borçlandırılmak istenenler varsa kanunun bu buyruğuna göre muamelelerinin düzeltilmesi rica olunur.

9/1/935

Ş. I. - B. II.

ÖZ

840 sayılı tefsir H.

Sayı: 1074/395

Adî iskâna tâbi muhacirlere meşgul oldukları sanat ve mesleklere göre verilmiş olan mallardan başka malların geri alınması gerekmeyeceğine dair olan 17/12/934 tarihli ve 840 sayılı tefsirin tasdikli bir sureti ilişik olarak gönderildi:

Bu kanunî tefsire göre 1771 numaralı kanundan önce

muhacirlere verilmiş olan mallar, topraklar, bağlar ve fındık, kestane ve fıstık bahçeleri gibi her çeşit bahçeler, sanatlarına uygun olmasa bile âdi iskân derecesinden fazla kısımları borçlandırılarak namlarına temlik edilecektir. Muhacir olmadıklarının veya iskân edildikleri tarihlerde ihtiyaçsız bulunduklarının sabit olması gibi kanunî sebepler altında mallarının geri alınması gerekenler müstesna olmak üzere tek nüfus olmak veya uğraştıkları işlere göre verilmesi gereken mallardan başka mal almış bulunmak gibi kanunen istirdat muamelesini icap ettirmeyecek sebepler dolayısıyla ellerinden malları alınan muhacirlere bu malların geri verilerek 1771 sayılı kanunun 4 üncü ve 7 inci maddelerine göre namlarına tescil olunması ve bu işlerin en çok bir ay içinde bitirilmesi tamimen rica olunur.

Suret

İskânı âdiye tâbi muhacirlerin iştiğal eyledikleri sanat ve mesleklere göre verilmiş olan emvalden gayrisinin istirdadı lâzım gelmeyeceğine dair:

Karar No. 840

1771 numaralı tasfiye katiye kanununun 4 üncü maddesine göre muhacirlere iskân adı derecesinde tahsis edilmiş olan emvalin uhtelerinde meccanen ipka olunarak temlik ve fazlasının borçlanma kanununa tevfikan borçlandırılması icap etmektedir.

Bunlara verilen emval, arazi, bağ ve her nevi bahçeler sanatlarına uygun olmasa bile kanunun sarahati karşısında temlik ve tapuya raptedilmelerinde tereddüt edilmemek lâzımdır, kaldı ki, bunlar, kendilerine tahsis ve temlik edilen emval, arazi, dükkân bağ ve bahçeleri sekiz on senedenberi imar etmekte olduklarından ve temlik kanunile kanunu medenî hükmüne göre müruru zaman dahi hasıl olduğundan, bu gibilerin temlik muamelelerinin ikmalile artık bu meselenin ortadan kaldırılmasına ve kanunların sarahati karşısında tefsire mahal olmadığına karar verilmiştir.

Ş. III.

ÖZ

Soyadı Nizamnamesi H.

Sayı 409-55

1 — 2525 numaralı soyadı kanununun tatbikatına aid nizamname 27/12/934 tarih ve 2891 sayılı Resmî gazete ile neşredilmiştir. Bu nizamnameden ayrıca tabedilerek belediyelere ve dairelere de yetiyecek miktarı ayrıca gönderilecektir.

2 — Bu nizamnamenin de tatbikatında maruz kalınacak müşküller mevcut olduğundan bir taraftan bu müşkülleri halletmek üzere hazırlanan talimatnamelerden de merkez kazasına mahsus olmak üzere üç nüsha yollanmıştır. ⁽¹⁾

3 — Soyadı için her kazada müracaatlar çoğalmış ve nizamname de tatbik mevkiine girmiş olduğundan talimatnamelerin kazalara aid nüshaları doğruca kazalara yollanmıştır. Soyadı defterlerinden de kazalara aid nüshalar yine doğruca kazalara gönderildiği gibi kâfi miktarda soyadı kâğıtları da yine doğruca kazalara gönderilecektir.

4 — Talimatnamenin 34 üncü maddesinde gösterilen muhtarların ve belediye reislerinin toplanması işi nizamnamenin kâfi derecede nüshaları gönderildiği zamana bırakılacak ve soyadı defterleri de nizamname ile birlikte muhtarlara ve belediyelere verilecektir. Nizamnamelerin gelmesine kadar tatbikat yalnız soyadı kâğıtları ve münferid müracaatlar üzerine yapılacaktır.

5 — Talimatname hükümlerinin kazalarda tamamen tatbikini temin buyurulması ve gereken tedbirlerin geciktirilmeyerek okunması ehemmiyetle rica olunur.

6 — Vilâyetlere ve bilgi olarak umumî müfettişliklere yazılmıştır.

5/1/935

⁽¹⁾ Nizamname 82 sayılı mecmuadadır

Ş. III.

ÖZ

Soyadı Nizamnamesi H.

Sayı: 410/56

1 — 2525 sayılı soyadı kanununun tatbikatına ait soyadı nizamnamesi 27/12/934 tarih ve 2891 sayılı Resmî gazete ile neşredilmiştir. Bu kanun ve nizamnamenin tatbikindeki müşkülleri halleden talimatnamelerden iki nüsha- ilişiktir. Bu kanun, nizamname ve talimatname hükümlerinin tamamen yapılması.

2 — Soyadı defterlerinden nüsha doğruca kazanıza yollanmıştır ⁽¹⁾. Nizamnameler de ayrıca basılarak köylere ve belediye de yetiyecek miktarda bundan da gönderilecektir. Bu nizamnamelerin gelişine kadar soyadı defterlerinin dağıtılmasının geciktirilmesi ve nizamname nüshalarının gelişinde talimatnamedeki 34 üncü maddenin tatbik edilmesi.

3 — Nizamnameden kâfi nüsha gelinceye kadar soyadlarının soyadı kâğıtları ve münferit müracaatlar üzerine yapılması.

5/1/935

Ş. IV.

ÖZ

Yurttaşlığımıza alınmasını isteyenlerin tescilleri H.

Sayı: 365/39

Yurttaşlığımıza alınmasını isteyen muhacir ve mültecilerin tescil işleri 2510 sayılı iskân kanunu ve bu husustaki genel yazılarımızla işlek bir yõteme bağlanmak suretiyle hızını almışsa da muhacir ve mültecilerden gayri yabancıların yurttaşlığımıza alınma işlerinin vilâyetlerde aylarca

⁽¹⁾ Nizamname 82 sayılı mecmuadadır.

ve hattâ yıllarca sürüncemede bırakıldığı ve bundan ötürü bir çok sızılıtlara ve bazı mutavassıtların araya girmesi gibi her türlü tahminlere müsait bir çığır açılmasına meydan verildiği görülmektedir. Yurttaşlığa alınma müracaatlarında vilâyetlerce yapılacak iş: 1260 No. 1 kanunun 1 inci ve 3 üncü maddelerine göre harç alınmasından ve alâkadarların yurdumuzda oturduğu uz içinde genel ve özel hallerinin tesbiti ile 1312 sayılı kanunun tatbikini gösterir talimatname ve bu gibiler hakkında yapılacak muameleye dair genel yazılarımız gereğine göre araştırma yapılarak evrakın vilâyetin esbabı mucibeli mütalaasını bildirir, yazısına ve nümunesine uygun olarak yapılacak tasdikli bir aile listesine bağlanarak gönderilmesinden ibaret olduğundan bu muameleyi aylarca ve senelerce uzatmak ya alâkadar memurun ihmalinden ve işleri yüz üstü bırakmayı itiyad edinmelerinden ve yahut işi menfaatları lehine istismar etmek için kasti hareket etmelerinden başka bir şeye atfedilemez. Her iki takdirde bu vaziyetin hemen önüne geçilmesi ve müracaat üzerine gereken muamele ve tahkikat on gün içinde bitirilerek dosyasının takımı ile vekâlete yollanmasının temini lâzımdır. Buna göre iş yapılması tamimen rica olunur.

5/1/935

Vilâyetler İ. U. M.

Ş. I.

ÖZ

Jandarma zabıt ve küçük zabıtlarının Kaymakam ve Nahiye müdürlüğü vekâletinde istihdam edilmemeleri hakkında.

Sayı: 9

26/4/934 günlü ve 1598/6459 sayılı tamime ektir.

1706 sayılı jandarma kanununun 18 inci maddesi jan-

darmanın esas vazifesi haricinde kullanılmamasını âmir olduğundan jandarma zabıt ve küçük zabıtlarına kaymakamlık ve nahiye müdürlüğü vekâletinde istihdam edildikleri müddet için vekâlet maaşı verilmeyeceği B. M. Meclisinin 766 sayılı kararı iktizasından bulunduğu cihetle badema jandarma zabıt ve küçük zabıtlarının kaymakamlık ve nahiye müdürlüğü vekâletlerinde kullanılmaması tebliğ olunmasına rağmen bunların bazı vilâyetlerce yine vekâlette istihdam edildikleri ve bu yüzden asıl vazifelerine bakamadıkları anlaşılmaktadır.

Halen bu gibi vekâlet işlerinde bulunan zabıt ve küçük zabıtların derhal aslı vazifelerine iadeleri ve bundan sonrada vazifeleri haricinde herhangi bir işte çalıştırılmamaları bir kere daha tamamen tebliğ olunur.

Umumî müfettişliklere, vilâyetlere yazılmıştır.

1/1/935

Ş. II.

ÖZ

Telgraf namelere konulan imzaların ayrıca makinelerde yazılması hakkında.

Sayı: 12

1 — Bazı telgraflarda imzaların ve bilhassa soyadlarının iyi okunamaması yüzünden yanlışlıklar yapılmakta olduğu P. T. T. U. Müdürlüğünün yazısından anlaşılmaktadır. Bu yanlışlıklara meydan verilmemesi için tel yazılarının altına imzaların ayrıca makine yazısı ile de yazılmasının usul ittihazı tamamen temenni olunur.

2 — Vilâyetlere, Umumî müfettişliklere ve vekâlet dairelerine yazıldı.

3/1/935

Ş. II.

ÖZ

T. İdman cemiyetleri birliğinin
hazırladığı piyango hakkında.

Sayı: 33

1 — Umumî menfaatlara hadim ve Türk gençliğinin, yurdu koruma kabiliyetini çoğaltmaya çalışan T. İdman cemiyetleri birliğinin 15 mayısta çekilmek üzere hazırladığı piyango biletlerinin dağıtılması işinde mümkün olan kolaylık ve yardımın gösterilmesi tamamen temenni olunur.

2 — Vilâyetlere, U. Müfettişliklere yazılmıştır.

5/1/935

Ş. II.

ÖZ

Türk Maarif cemiyetine
borcu olan daireler H.

Sayı: 80

1 — Resmî ilânların gazetelerde neşrine münhasıran mutavassıt olan Türk Maarif cemiyetinin resmî dairelerde biriken alacaklarının hemen verdirilmesi ve bundan sonra da borç bırakılmayarak vaktinde ödenmesi Başbakanlık yüksek katının 2/1/935 gün ve 6/20 sayılı yazılarıyla emir buyrulmakta olduğundan ait borç varsa tez elden verilerek sonucunun çabukça bildirilmesi tamamen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, vekâlet dairelerine, U. Müfettişliklere yazılmıştır.

15/1/935

Ş. II.

ÖZ

Seçim işlerine aid çıkarılacak
Broşür hakkında.

Sayı: İntihap B. 146

1 — 931 sayılv seçimiyle bu seçimde yapılan umumi tebliğatı, vilâyetlerin çıkardıkları ikinci seçici ve sayılv sayılarını ve gereken diğer bilgileri ihtiva etmek üzere bakanlıkça bir broşür neşredilecektir. Bu broşüre _konacak malûmatın esaslı ve tamamen doğru olabilmesi için sayılv seçimi işi bittiği gün ilişik kâğıtta yazılı maddelerin karşılarna muktazi cevapların yazılarak aynı günde behemehal postaya verilmesi ehemmiyetle temenni olunur.

2 — Vilâyetlere ve bilgi için umumî müfettişliklere yazılmıştır.

19/1/935

Ş. II.

ÖZ

Yokedilecek resmî defter ve
evrak hakkında.

Sayı: 175

1 — İcra vekilleri heyetinin 19/9/934 tarihli içtimaında kabul ve tasdik ve Resmî gazetenin 4/10/934 tarih ve 2820 sayılı nüshasında neşrolunan (Resmî evrak ve defterlerden lüzumsuz olanlarının yok edilme tarzına dair nizamname) nin 10 uncu maddesine tevfi kan vilâyetler mülhakatındaki evrakı ayıracak heyetlerin kurularak çalışmaya başlanılması hakkında Başbakanlık yüksek katından alınan 20/1/935 tarih ve 6-96 sayılı buyruğun tasdikli bir örneği iliştilmiştir. Sözü geçen nizamnamenin 10 uncu maddesine göre gerekli olan heyetlerin bir an evvel kurularak çalışmaya başlanıldığıının ve bu işe ait çalışma sonlarının, Başbakan-

lğa arzedilmek üzere çabukça bildirilmesi tamamen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, bilgi için U. Müfettişliklere yazılmıştır.

Başvekâletin 20/1/935 tarihli ve 6/98 sayılı tezkeresi sureti

Sayı: 6/96

Vilâyetlerde mülhakatlarındaki evrakı ayırmak üzere vilâyetlerde kurulacak heyetlerin valilerce seçileceği 2/1232 sayılı kararnameye bağlı nizamnamenin 10 uncu maddesinde yazılıdır.

Vekâlet ve dairelerdeki evrakı ayırmak üzere gerekli olan heyetlerin de kurulması bütün vekilliklere ve belli makamlara yazılmış olduğundan vilâyetlerle mülhakatındaki evrakı ayırmak üzere gerekli olan heyetlerin de kurularak çalışmaya başlamaları için işin valilere bildirilmesini ve takibini dilerim.

Başvekil: **İ. İnönü**

Ş. II.

ÖZ

Klring esasatı dahilindeki
tediyelerde mukavelenamelere
bazı hususların derci H.

Sayı: 226

1 — Ecnebi memleketlerden getirilecek eşya ve malzeme bedellerinden Klring esasları dahilinde ödemeler için mukavelenamelerin tanziminde göz önünde tutulması gereken hususat hakkında Maliye bakanlığından alınan 20-22/1/935 günlemeç ve muhasebat U. M. 62/1314 sayılı ya-

zının örneği ilâştirilerek gönderildi. Ona göre muamele yapılması tamamen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, U. Müfettişliklere ve Bakanlık dairelerine yazılmıştır.

27/1/935

**Maliye vekâletinin 20-22/1/935 tarih ve 62-1314 sayılı
tezkeresi suretidir.**

Ecnebi memleketlerden getirilecek eşya ve malzeme bedellerinden Klering esasları dahilinde ödenecekler için mukavelenamelerine tediyatı Klering esasları dahilinde yapılacağını gösterir şekilde kayıtlar konulmakta ise de alınan malların bedelinin hangi memleket Kleringine ithal edilmek suretiyle ödeneceği tasrih edilmemekte olduğu gibi verilecek paranın Klering esasları dahilinde Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırılacağına dair de bir şart konulmayarak yalnız - merkez muhasebeciliğince ödenir- suretindeki kayıtlarla iktifa edilmekte bulunduğu mukavelenamelerin tetkikinden anlaşılmaktadır.

Bu hal tediyyede bazı müşkülâtın zuhuruna sebep olmakta olduğundan badema Klering esasları dahilinde tediyyat icrasını müstelzim olarak yapılacak akitlerde bahsi geçen hususların mukavelenamelere dercinin usul ittihaz olunmasının alâkadarlara emir ve tebliğine müsaade buyurulmasını dilerim.

**İkinci kânun 935 ayı içinde idare teşkilâtında yapılan
değişiklikler**

1 — Acıpayam kazasının Erle nahiyesine bağlı Saz köyü bu nahiyeden alınarak Denizli vilâyeti merkez kazasının Honaz nahiyesine bağlanmıştır.

- 2 — İstanbul vilâyetinin Sarıyer kazasına bağlı Kemberburgaz nahiyesi köyleriyle bu kazadan alınarak Beyoğlu kazasına bağlanmıştır.
- 3 — Bergama kazasına bağlı Reşadiye nahiyesi ismi (Zeytindağ) olarak değiştirilmiştir.

**Dahiliye vekâletince 29/12/934
den 29/1/934 tarihine kadar
muameleleri ikmâl edilen**

Tekaüt ve Yetim maaşları

İsmi ve memuriyeti	Nev'i tahsisi
Van eski evrak memuru Hamit	Tekaüt
Köprü tahsildarı İbrahim	»
İzmir nüfus başkâtibi Avni	»
Çorum nahiyesi müdürü Hüseyin Avni	»
Mülkiye müfettişi Halil Rifat.	»
İstanbul Belediyesi bahçeler ser muhafızı Hüseyin	Yetim
Hesap işleri M. Emlâk şubesi kâtibi Ali Fevzi	Tekaüt
Çarşı mezat işleri halı şubesi memuru Celâlettin	Yetim
Beyoğlu şubesi mühendisi Ahmet Hamdi	»
Pireveze mutasarrıfı Hüsamettin	»
Kilis eski nüfus memuru Ali Rıza	Tekaüt
Van tahrirat kâtibi Mehmet Kemal	Yetim
Lapseki hususî muhasebe memuru Mustafa	»
Bucak hususî muhasebe memuru Emin	»
Akçaabat hususî muhasebe memuru Zühtü	»
Milâs hususî muhasebe memuru Mehmet	Tekaüt
Eminönü belediye şubesi temizlik işleri kâtibi Nasuhi	Yetim
Sirkeci tahsil şubesi tahsildarı Mustafa	Tekaüt
Araç hususî muhasebe memur refiki Osman	Yetim
Çiçekdağı kaymakamı Şemi	Tekaüt.
Kâhta nüfus memuru Cemal	»
Güyan nahiyesi müdürü Ahmet Refik	»

Aramızdan ayrılanlar

Kozan kaymakamı Ahmet Mazhar 1301 yılında İstanbulda doğmuştur. Rüştîye tahsilini İstanbulda Eyüpte (Baytar ve Eczacı Rüştîyei askeriyesi) namile evvelce mevcut olan leyli mektebinde ve idadi tahsilini de Kuleli mektebi idadisinde bitirdikten sonra 325 tarihinde Harbiye mektebine girmiş, burada iken Avrupadaki firarilerle muhabere ettiği için istibdat hükümeti tarafından mektepten çıkarılmıştır.

325 yılında Mollakendi nahiyesi Müdürlüğü ile Dahiliye mesleğine girmiş 331 de Karaca nahiyesi müdürlüğünde bulunmuştur. 332 de Midyat, 333 de Nusaybin, 334 de Derik ve Midyat, 336 da Beşiri kaymakamlıklarında, 337 de Diyarbekir Polis müdürlüğünde bulunmuş, oradan Halfeti kaymakamlığına oradan da 338 de tekrar Derik, 339 da

Palu, 340 da Hizan, 341 de arşamba kaymakamlıklarına tayin olunmuştur.

Musavver Terakki gazetesinde tahrir ve tercüme suretile neşredilmiş bir çok makaleleri ve Garp müelliflerinden tercüme edilmiş Roman ve Piyesleri olduğu hal tercümesinde yazılıdır.

18-12-934 de Kozan kaymakamlığına tayin edilmiş olan Ahmet Mazhar 25/1/934 de ansızın vefat etmiştir. Kederli ailesine acılarımızı bildiririz.

Gayri Resmî kısım

Bulgaristanda

İdarî istatistik teşkilâtı

1 — İdarî istatistikin tarihçesi:

A — Bulgaristanın kurtuluşundan önceki devre.

1 — Bizim resmî istatistiğimiz tarihi, Bulgaristanın kurtuluş gününden başlar. O tarihten önce Bulgaristanda istatistik işlerini görmekle mükellef hususî teşkilât mevcut olmamakla beraber, muhtelif müesseseler «etablissement» Osmanlı İmparatorluğunun malî siyaset noktai nazarından lâzım olan ihşai malûmatı toplamak ve telfik etmekle hasseten mükellef idiler. Osmanlı hükûmeti, memalikinde oturan milletlerin teşekkülleri hakkında mahsus surette alâkadar olmakla, «nüfus» denilen bir takım cetveller tertip etmişti. Bu doğum ve ölüm hâdiselerini tescil etmek demektir. Bu cetvellerden, vergi verebilecek ve asker olabilecek kimselerin miktarı hakkında malûmat çıkarılırdı. İmparatorluk içinde bulunan yabancı milletlere mensup kimseler (yani müslüman olmayanlar), müslümanlarla aynı hukuka malik değillerdi. Onun için bahsa mevzu olan cetvellerde imparatorluk ahalisi, mensup oldukları milletlere göre tefrik olunurlardı. Hiç şüphe yoktur ki, bu cetveller ilk önce hazineyi, sonra da millî müdafaayı alâkadar etmekte idi; bunun için mezkûr cetvellerin muntazam tutulmasında ve bilhassa erkek nüfusun yazılmasında büyük bir itina ve ihtimam gösterilmekte idi. Bu da nüfus kütüklerindeki kayıtların yalnız madde itibarile değil, belki kat'iyet noktai nazarından dahi faydalı olduğuna hükmetmemize kâfidir.

Kurtuluştan önceki devrede, nüfus kütükleri, eski Osmanlı imparatorluğu ahalisinin sayısına ve ırk itibarile

tevezzüüne «repartition» taallûk ettikleri cihetle, devletçe yapılan bütün teşebbüslerin temelini teşkil ederler. Bu cetvellerin muhteviyatı «Salname» denilen ve o zamanlara mahsus olup, muhtelif malûmatı ve bunlar meyanında en mühim olmak üzere nüfusun ehemmiyetine müteallik malûmatı ihtiva eden resmî «Yıllık» «Andes» lerin tanzimi hususunda Osmanlı hükümeti memurlarına yardım etmiştir. Hükümetin hiristiyanlardan aldığı vergiler müslümanların ödedikleri vergilerden büsbütün farklı olduğu ve, diğer yandan, müslümanların askerlik mükellefiyeti sebebiyle hükümet indinde ehemmiyetleri bulunduğu cihetle gerek emlâk ve gerek hiristiyan ahali nazarı itibare alınmakta idi, nüfus kütükleri, kurtuluştan sonra dahi Türk idaresi altında kalmış olan Bulgar arasındaki milletlerin teşekkülleri «Composition» hakkındaki malûmatı alabilecek biricik kaynaktırlar.

Nüfus kütüklerinden başka, Türkler, hükümetin ihtiyaclarına karşı, vergi ile mükellef olanların sayısını tesbit için diğer bazı usuller de kullanıyorlardı. Köy üzerine tarh olunan verginin tevziyatını temin için, muntazam tahrirlerle bütün ahali yazılmıyor, yalnız evler (ikametgâhlar) yazılıyordu. Şehirlerde, bu yazılış, sureti mahsusada tayin edilen memur ve heyetler «organes» vasıtasile yapılır ve bunlar evlere numara koymak ile de mükellef bulunuyordu.

Verginin nahiye itibarile tarhi ve adedine göre yapılıyordu. Bu suretle tarholunan verginin miktarına göre, nüfusun ehemmiyeti dahi, nisbî bir kat'iyetle, tayin edilebiliyordu. Bu usul, Osmanlı hükümetinin muhtelif vilâyetlerinde - kurtuluştan evvel ve sonra - muhtelif milletlerin vaziyetini tetkik etmiş olan bazı müellifler tarafından da kullanılmıştır.

2 — Eski Osmanlı imparatorluğunun hiristiyan ahali «bedel» denilen ve askerlik hizmetinden muafiyete mukabil bir nevi necat fidyesi gibi telâkki olunan bir vergi vermişti. Kurtuluşa takaddüm eden son seneler zarfında Osmanlı hükümeti, ordusunun ihtiyacları için, ahalinin yetişkin 180 kişide birini askere almıştı. Hükümete asker vermeyen hiristiyanların ödemeğe mecbur oldukları ver-

ginin miktarını tayin için şu tarzda bir hesap yapılıyordu: Bir neferin yıllık masrafı beş bin kuruş tahmin edilmişti, ve madem ki bir nefer 180 yetişkin kişiye bedelli, buna aid bir yıllık masraf tamamiye 180 kişi arasında taksim edilmekte idi; bu veçhile her yetişken ferde isabet eden vergi 27,7 kuruşa balığ oluyordu. Asker vermeyen hiristiyenlar için «bedel» in nisbeti bu idi. Bu vergi, hiç tir şarta tâbi olmaksızın, Bulgar ahaliden alınmış, lâkin nöbeti normal dereceyi pek çok geçmişti, Bu vergiye muhtar ve çorbacıya verilecek bir takım küsurat da ilâve edilir ve bu veçhile bir aile altmış kuruşa ve belki daha ziyadeye çıkan bir vergi ile mükellef olmuş bulunuyordu.

Kurtuluş ertesinde, isimleri belli olmayan bir takım Makedonyalı müellifler, lâzım olan malûmatı toplayarak, Makedonyada Türk İdaresi altında kalmış olan Makedonyalı ahalinin bir istatistiğini neşretmişlerdir. Bu mesairin neticeleri 1881 de Plovdiv de Fransızca olarak intişar eden «Ethnographie de la Macedoine» unvanını haiz olan bir kitapta neşredilmiştir. Her yerde «Bulgarlar» ismi yerine «Sırplar» ismini koyan Sp. Gobtchévitch bu eserden çok istifade etmiştir. Plovdiv de intişar eden kitaptaki ihşaî malûmat Türk - Rus muharebesinden sonra, muhtelif kimseler tarafından toplanmış ve ne tetkik, ne tenkit edilmiştir; bunun içindir ki o kitapta çok yanlışlıklar vardır. Bununla beraber, bu eserin, Makedonya etnografyasına müteallik meseleler itibarile, değeri büyüktür. İntişarından sonra, Makedonya ahalisi hakkında tetkikat ile meşgul olan birçok müellifler tarafından istimal edilmiştir.

B — Bulgaristanın kurtuluşundan sonraki devre:

1 — Bulgaristanın kurtuluşundan evvel de hissolunan, ihşaî malûmata sahip olmak zarureti, diğer medenî memleketlerde olduğu gibi, bilhassa yeni beylik «Prinsipané» ahalisine müteallik ihşaî malûmatı toplamak, sıraya kıymak ve yapmak vazifelerde mükellef bir idare teşkili lâzım geldiğini göstermiştir. Bu idarenin işleri hakkında lâykile vukuf peydah etmek için, Bulgar hükümeti ahdisinin milliyet, yaş, hayat şartları vesaire itibarile tevezuu

suretine dair - mümkün olduğu kadar çabuk - malûmat edinmek ihtiyacını duydu. Bu hususta, diğer medenî memleketlerin ve bilhassa Bulgaristanı kurtaran Rusyanın kendi payitahtında yani Petresporkta ulusları arası istatistik kongresi açılmak üzere idi - tecirile umumî bir nüfus tahriri yapmağa ve istatistik için bir mahsus idare teşkil etmeğe karar verdi.

Yakında (1880 Temmuzundan itibaren yapılacak umumî bir nüfus tahririne de muvaffakiyet husuli için hazırlıkta bulunmak vazifesile mükellef olmak üzere, Maliye Nezareti nezdinde mahsus bir şube ihdas olundu. Sonra, nüfus tahriri tarihinden (1 Kânunusani 1881) den itibaren bu şube Maarif Nezaretine tâbi olup aynı senenin 19 Ağustosundan itibaren, bir dereceye kadar da müstakil olarak, «İstatistik bürosu» namını almıştır. Bu dairenin idari ve ihşaî muamelâtını ifade tam bir istiklâlî vardı; Devletin bütün dairelerde ve umumî müesseselerle doğrudan doğruya muhabere ve münasebatta bulunuyor, lâkin bütçeye ve memurlarla müstahdemlerin «Personel» tayinine ait işlerde Maarif Nezaretine tâbi bulunuyordu. Büro, piresin bir iradesile teşkil ve vazifeleri şu suretle tayin edilmişti: Bütün idare işleri hakkında malûmat toplamak, onları sıraya koymak ve neşretmek. Büro yalnız her sene idarenin her nevi işleri hakkında ihşaî malûmat vermekle değil, belki Devletin maddî İktisadî, İlmî «Intellectuel» ve manevî hallerine taalluk eden her nevi hâdiseleri hakkında da malûmat vermekle mükellefti. Bu gayeye varmak için, teşkilâta dair olan idare bütün İdarî ve mahallî memurları, vaki olacak talep üzerine, ihşaî malûmatı büroya vermekle fakat eflâtunî bir surette mecbur tutmakta idi.

Mamafih büro kendisine mevzu vazifeyi, tamamen değil, hatta memnuniyeti mucip bir şekilde bile ifaya muvaffak olmaksızın, bu suretle 18 sene çalıştı. Tertip edeceği üç türlü istatistik vardı: Nüfus tahriri ki, (1881, 1888, 1893 senelerinde olmak üzere) üç defa yapılmıştır, nüfus hareketleri ve haricî ticaret. Bu yapılan işlerde pek çok hatalar vardı; bilhassa nüfus hareketine ve ticarete müteallik malûmat natamamdı, böyle olduğu halde alınan

neticeler çok geç neşredilmişti. Bunun sebebi elde edilen malûmatı takip ve murakabe edebilecek mes'ul ve ehli uzuvların bulunmaması idi. Bu işleri doğrudan doğruya murakabe etmek prefelere verilmişti. Bunlar ise, her günkü işlerinin yanında, mezkûr murakabeyi yapmanın büro tarafından vaki talep üzerine Nahiye Belediye reislerinden gönderilen ihşaî malûmatı teftiş ve tevsik eyleminin kendileri için maddeten mümkün olmadığını soyuyorlardı.

1889 senesinden itibaren büro, istiklâlini kaybetti. Maarif Nazırının emri altına konuldu. Maarif Nazırı da Bulgaristan istatistik işlerinde mühim bir menfaat bularak, bilâhare o işlerin Müdür ve teşkilatçısı olmuştur.

2 — 1894 tarihinden, yani yeni ticaret ve ziraat Nezareti teşkil olunduktan sonra, büro, bütçe hususunda istiklâlini muhafaza ile beraber, bu Nezarete raptolundu. Biraz vakit sonra ise, büro müdürlüğüne eski Maarif Nazırı Mösyö Etüdur İvançef tayin edilmiştir. Mumaileyh Bulgaristanda idari istatistik teşkilâtının bihakkin neseksazı addedilmektedir. İstatistik işlerini ıslah etmiş ve lâıyk olduğu seviyeye yükseltmiştir. Yeni İslahat, ticaret ve ziraat nazırı Mösyö Kostanten Veliçkof tarafından tanzim ve 1898 den itibaren tatbik olunan 1897 tarihli kanun ile başladı. Bu kanuna göre, istatistik bürosu beş şubeye ayrılmış müstakil bir müdürlük haline konuldu. Şubeler şunlardır;

a) Ahali, b) zirâî iktisat, c) ticaret ve sanayi, d) maliye, asker vesaire, e) kâtiplik, memurları dört şeften, iki kâtipten, sekiz raportörden, kâfi miktarda muhasip «**CALCULATEUR**» den bir evrak memuru «**ARŞİVİSTE** ve mübeyyiz » «**COPİSTES**» lerden tereküp etti.

Bu yeni teşekkülün iki sebebi vardır: Birincisi, eski büronun kendisinden ümit edilen hizmeti ifa edememiş olması, İkincisi istatistik tetkikleri sahasının genişlettirilmesi ihtiyacı, istatistik bürosu, hayatın inkişafı ile kendisine teveccüh eden vazifeleri ifa edememiş ve zamanın Ucalarına cevap verememişti; işlerini keyfiyet ve kemiyet itibarıyla görebilecek ve bu işleri, kanun hükümlerine göre, «ilme, kavanine, idareye ve diğer ameli gayelere ha-

kikaten hadim» kılabilircek teşkilât yapamamış idi. Bundan başka resmî istatistiğimizin yeniden teşkilî sebeplerinden biri de, hükümetin ve parlamentonun, memleketin İktisadî ve İçtimaî hayatında yapılması lâbût olan ıslahat ve teşebbüsata mesnet olmak üzere, sistematik ve muayyen, kat'î malûmata sahip olmak ihtiyacını hissetmeleridir. Bir takım meseleler var idi ki, kat'î ve muayyen istatistik malûmatına sahip olmadıkça, onları hakkaniyete muvafık bir neticeye bağlamak mümkün değildi.

Yeni müdürlüğün vazifesi şu suretle tesbit olundu: «Memleketi vaziyetine müteallik en sağlam - yani noksandan arî - ve en kat'î malûmatı toplamak, bu malûmatı tevsik ve tertip ile ilme, hukuka, idareye vesair amelî gayelere hâdim olabilecekleri bir tarzda neşretmek. Müdürlük, bu neşriyat ile umumî menfaate müteallik hâdiselerin yürüyüşünü takip ederek, her zaman milletin soysal hayatının mümkün olduğu kadar doğru ve noksansız bir tasvirini yapmağa mecburdur.»

Bundan başka, müdürlük bizimkilerle mukayese etmek üzere uluslararası istatistiklerinden alınmış olan malûmatı da toplayıp bir araya getirmek, kezaik ihşâî ve İktisadî muhtelif eserleri ihtiva etmek üzere halk için bir kütüphane tesis ve idare etmek vazifesile mükelleftir.

Müdürlük, vazifeleri itibarile, tamamen müstakil ve muhtardır, lâkin bütçeye ve inzibata müteallik hususatta ticaret ve ziraat nezaretine bağlıdır. İstatistiğe dair malûmat almak üzere doğrudan doğruya müracaat ettiği memurlar, müesseseler, cemiyetler, şirketler, fertler ile doğrudan doğruya münasebette bulunur. Filhakika, neşr ve ihzar ettiği formülleri, tabloları hazırlıkları «**DİSPOSITIONS**» ve lâzım olan malûmatı onlara meccanen gönderir. Hinihacette, elde edilmiş olan ihşâî malûmatı teftiş ve murakabe için, müdürlük, makalline memurlar göndermek ve ihşâî tetkikatın muntazaman icrası için talimat vermek suretile dahi araştırmalar yapabilir.

Bu kanun, muvakkat olmakla beraber, bir de müşavirlik tesisini derpiş ediyor. Nezaretin teşebbüsü yahut İstatistik müdürünün talebi üzerine, memleket için yahut departmanlar, arondismanlar ve mahalli idareler için hu-

susî bir ehemmiyeti haiz olan bir takım meselelerin tetkiki zımnında hususî komisyonlar tayin edilebilir. Bu komisyonlarda yüksek dereceli memurlar, başlıca idarelerin mümessilleri bulunmak lâzım geldiği gibi, malûmatı mahsusaları itibarile istatistikçi ve tecrübe sahibi olmak ha-sebile müşkilâtı yenebilecek bir takım kimselerin de bulunması icap eder. İstatistik Müdürlüğü teşkilât kanununun mühim hükümlerinden biri de, Müdürlüğe verilen malûmatın yalnız ameli gayelere hadim olup, hiç bir suretle vergi tarhına esas ve gerek mülkî ve gerek adlî memur ve müesseseler nezdinde delil olarak kullanılamayacaklardır. Bu bapta her türlü su'î istimali bertaraf etmek için, Müdürlüğe yazı ile verilen malûmatın, tasnif ve umumî istatistik ile dalma malî veya kendi menafime muhalif maksatlar ve gayeler takip olunduğu zahabile şüphe ve itimatsızlık içinde bulunan ahalinin bu şüphelerini, bir dereceye kadar, giderebilir. Kezalik şahsa taalluk eden malûmatın mahremiyeti, kanuna mugayir hareketlere karşı vazedilen ahkâm ile temin edilmiştir. İhsaî malûmat toplamak ve guruplandırmakla mükellef olan memur şahıslardan her kim, salahiyettar olmayan eşhasa veya memurlara, şahsî mahiyeti haiz istatistik malûmatını verir, yahut, kanunun esas ve maksadına mugayir olarak o malûmatı neşrederse iki aya kadar hapis ve 500 leva para cezasile mücazatlandırılır. Bundan başka müdürlük tarafından istenilen malûmatı vermekten imtina eden, yahut bu malûmatı yanlış olarak veya gayri münasip bir zamanda veren daire memurları vesair eşhas hakkında da kanun cezalar tayin etmiştir. İstatistik müdürü kendi sahasında dilediğini yapabilir. Müdürlük bizde, biricik istatistik müessesesidir; binaenaleyh, resmî istatistik, bu müessesede toplanmıştır. Fazla olarak, müdürlüğün maiyetinde, hazırlanmış, tamamen veya kısmen tanzim ve tertip edilmiş olan istatistik malûmatını toplayıp kendisine gönderebilecek teşkilât yoktur. İstatistiğe yarayacak maddeler doğrudan doğruya müdüriyete işlenmiş olarak «BRUT» gelir ve orada tevsik ve tanzim olunur. Binaenaleyh, tatad noktai nazarından dahi, istatistik bizde lâyük olduğu seviyeye çıkarılmıştır. Teşkilâtımız yalnız bir ta-

raftan idare ile mükellef memurları intihap etmek, ve diğer yandan memlekette az çok muhtariyeti haiz diğer teşkilât vücude getirmek kabiliyeti ve bu veçhile kanunda zıkr ve beyan edilen merkeziyet fikrini fevt etmek itibarile muvahaze edebilir.

Bu hataların ne birincisi, ne İkincisi ehemmiyetsizdir. Tatbikat istatistiklerini idare ile mükellef olan memurların intihabı keyfiyetinin, evvelce zaten tesbit edilmiş olduğu üzere, istatistik eserlerinin muvaffakiyetli olmaları ve derlenip tertip edilecek malûmat noktai nazarından kat'î bir mahrumiyet vardır. Kezalik, muhtelif nezaretler nezdinde ihdas olunan büroların merkezî büro ile manen ve organik olarak münasebette bulunmaları, yahut - merkezî büroya rekabet etmek ihtirasile - tam bir istiklâl içinde çalışmaları ehemmiyetsiz bir mesele değildir. Bu hal, bilhassa memleketimiz gibi (yani Bulgaristan gibi) biraz geri kalmış memleketlerde vaki olabilir. Ve binaenaleyh istatistik mesaisine zarar verebilecek neticeler husule getirebilirler. Bunun içindir ki kanunun, gösterdiğimiz şekilde, tadili temenniye şayandır; ileride yapılacak projeler bu tadilâtı, halen mevcut istatistik teşkilâtına da teşmil etmelidirler.

Yeni istatistik teşkilâtı az zamanda bazı neticeler verdi. İstatistik faaliyetini oldukça genişletti; millî iktisat sahasında yeni istatistik araştırmaları (ziraî iktisat istatistiği, emlâk tasarrufu, zeriya ve hasat istatistiği), mektepler, millî müdafaa nezareti (yeni kurra efradı istatistiği), istihlâk (vasati fiat vesaire) araştırmaları yapılmış ve sanayi, ceraim umumî maliyet, hastalıklar vesaire hakkında bir takım istatistik tetkikatı projeleri tanzim edilmiştir. Kezalik yeni teşkilât ile haricî ticaret ve nüfus hareketleri hakkında öteden beri mevcut olan istatistiklerde de ehemmiyetli tadilât yapılmıştır.

3 — 1907 de istatistik idaresinde bir değişiklik oldu. Yeni kanun, 1897 kanunile teşkil edilmiş olan beş büroya ilga ve bunların yerine üç şube ihdas etti. Eski bürolarda muhtelif istatistikler ihtisas itibarile taksim ve tevzi edilmişti. Yeni teşkil olunan şubelerde artık böyle bir taksim yoktur.

Yeni kanun ile meydana getirilen diğer bir ıslahat maddesi de, memur ve müstahdemlere aittir. Müdür, en yüksek devlet memurları mertebesine çıkarılmıştır; şubeler başında iki dereceli muavinlerde birer şef vardır; üç dereceli 24 raporcu, ecnebi muhaberatı ve tercüme için bir memur (bu vazife evvelce ikinci kâtip tarafından yapılyordu), bir muhasip bir arşiv, hesap memurları, kopya memurları, bir kütüphaneci, bir mahzen memuru ve bir litografçı da ilâveten tayin edilmiştir. Kanun memurların vazifelerini sarıh olarak tayin etmiyor ve onlardan hiç bir hizmet ve marifet şartı istemiyor. Yalnız tayin (evvelce de cariydi) ve azil (bu kerre ihdas edilmiştir) hususunda bir takım tahdidat konulmuştur.

Müdür nazırın teklifi ve prensin idaresile tayin olunur, ayda 125 levadan yukarı maaş alan bütün diğer memurlar müdürün teklifi üzerine nazır tarafından tayin olunurlar; şeflerle muavinleri, raporcular, ecnebi muhaberat memuru, muhasip, kütüphaneci ve arşivist prensinin iradesile ve diğerleri nazırın emrile tayin olunurlar.

4 — Evvelce mevcut kanuna muhalif bir netice istihsalini istihdaf eden 1910 kanunu ile eski hükümler iade edilmiş ve aşağıdaki tadiât yapılmıştır:

a — 1897 tarihli kanunun altıncı maddesile, bazı meselelerin tetkiki zımnında teşkil edileceği gösterilen komisyon, istişarî bir mahiyette olmak ve «yüksek istatistik şurası» ünvanını haiz bulunmak üzere yeniden tesis edilmiştir. Ademi merkezîyet usulüne tâbi bir idari istatistik teşkilâtına malik olan memleketlerde bu şûranın vazifesi, istatistik mesaisini bir araya toplamaktır; lâkin bizde, eğer başka vazife ile mükellef tutulmazsa, bu şûra lüzumsuz gibi görünür. Yüksek istatistik şûrasına müteallik olan hüküm, bizde öteden beri mevcut olan ve temasıle merkezîyet usulüne tâbi sistemimizin ademi merkezîyet sistemine tahviline matuf bulunan temayülün de önüne geçmeği takip etmektedir.

Şûra merkezde bir istişare heyetidir; memlekette halen mevcut olan ve ileride ihdas edilebilecek olan bütün istatistik servisleri bu heyetin teknik ve ilmî mürakabesi altında hareket ederler. Vazifesi: a) devletin departman

ve komonların muhtelif müesseselerinde istatistik faaliyetini birleştirmek (şunu da söyleyelim ki bu birlik daima mevcut idi, zira memlekette istatistik bürosu müdürlüğünden başka istatistik ile meşgul bir müessese vücutte getirilmemiştir);

b — Resmî istatistiği hem ilme, hem hükümete nafi bir tarzda genişletmektir. Bu vazife, esasen istatistik müdürlüğüne de aittir.

Devletin - ister departmanlar, ister komonlara ait olsun - hiç bir müessesesi herhangi bir işe ait istatistik malûmatını toplamak ve o malûmatı resmî istatistik diye neşredemez, meğer ki daha evvel keyfiyeti yüksek istatistik şûrasına arzetmiş ola. Şûra kararını verir ve mütaleasını alâkadar müesseseye bildirir; bu müessese şûranın reyine mutlaka ittibaa mecbur değildir. Fazla olarak, şûra doğrudan doğruya bir teşebbüste bulunmaktan memnudur. İstatistik müdürlüğünden veya diğer idarelerden kendisine arzedilen meselelerden başka bir şeyle meşgul olamaz.

Şûra şu suretle teşekkül etmiştir: İstatistik umumî müdürü, ticaret nezareti şube şefleri, gümrükler şefi, harbiye nezareti istatistik şubesi şefi, istatistik ve iktisat profesörleri, istatistik işlerinde ehliyet ve salâhiyet sahibi iki kişi, Bulgar iktisat cemiyeti reisi ve iki muvakkat aza: müzakere edilen meselenin taallûk ettiği vekâletin «umumî kâtibi ile sairesinin şefi.» Sonra 1921 tarihli kanun ile, şûranın teşekkülü şu suretle tadil olundu: Her nezaretten birer mümessil, istatistik umumî müdürü ve istatistik umumî müdürlüğü şubeleri şefleri, Sofya Üniversitesi, istatistik ve iktisat profesörleri, Bulgar iktisat cemiyeti reisi, ve istatistik ve iktisat ilimlerinde ehliyet sahibi veya eskiden istatistik müdürü olan beş zat. Bundan başka, şûra reisi tarafından davet edilmiş olan bütün kimseler de, rey hakkına malik olmaksızın, şurada bulunabilirler. Şûraya kanunen Ticaret nazırı riyaset eder, lâkin şûranın nazır tarafından intihap, ve prensin iradesile tayin edilmiş bir reisi de vardır. Şûra azaları da kezalik irade ile mansupturlar,

b — İstatistik müdürlüğünde yapılmış olan diğer bir

yenilik de, memur kabulü ve tayinlerin sureti icrası, terfilerin, azillerin hususunda şiddetli şartlar konmuş olmasıdır. Umumî müdürün, şefler ve muavinlerinin ve raporcuların yüksek tahsil görmüş olmaları şarttır. Umumî müdür nazır tarafından azil olunur, diğer memurlar ise ancak ticaret nezareti hukuk müşavirinin reisliği altında toplanan bir inzibat meclisinin ⁽¹⁾ kararile vazifelerinden çıkarılabilirler.

c — 1910 kanununda yapılan diğer esaslı bir tadil de, «İstatistik enstitüsü» nün teşebbüs kudretini kasır ve 1897 kanunile kendisine verilmiş olan imtiyazlarını icra hususundaki serbestiyetini tahdit etmektedir. Bu tahditler kanunun 6 ıncı maddesinde şu suretle yazılıdır: Umumî müdürlük, ticaret nazırının tensibi sepketmedikçe ve yeni istatistik için lâzım olan malûmat doğrudan doğruya ahaliden alındığı surette nazırın işbu tensibi bir idarei mahsusa ile tasvip olunmadıkça, yeni bir istatistik tanzimine teşebbüs edemez. Hatta daha ileriye gidilerek, müdür tarafından verilen yıllık raporda zikir ve beyan edilmemişse, sene içinde herhangi bir istatistik işine teşebbüs olunması kat'î surette menedilmiştir. Umumiyyet itibarile, her istatistik teşebbüsü için, vüs'at ve ehemmiyetten kat'î nazar, nazırın müsaadesini almak lâzım gelmektedir. Bu kayıt evvelki kanunlarda mevcut değildi.

İstatistik enstitümüz, 1921 de, teşkilâtının temeline dokunmayan yalnız dâhilî teşkilâtına taalluk eden bir tadil daha görmüştür. Yüksek istatistik şûrası, teşebbüs kudretini haiz bulunmamakla beraber, istişare, heyeti sıfatile imtiyazlarını muhafaza etti ise de teşkilâtı, yukarda işaret ettiğimiz gibi, tadilâta uğradı. Müdürlük teşkilâtında yapılan islâhat, vazife ve hizmetlerin tevziine mütealliktir. Her birinin faaliyeti dairesi sıkı sıkı tayin edilmiş üç daire vücade getirilmiştir: 1) demografi dairesi: ahali istatistiği; umumî tahrirler; ahali günleri (doğumla ölümler, evlenmeler, muhaceretler) **EMİGRATIONS ET**

(¹) Teşkilâtımızdaki tâbire uygun olmak için «Tribunal» yerine meclis dedim.

İMMİGRATION» asker toplamak vesaire; 2) İktisat dairesi ki, bütün İktisadî istatistikleri: ziraat, ticaret, sanayi, mesai istatistiklerini şamildir; 3) Kültür ve siyaset dairesi: Tedrisat istatistiği, intihabat, kooperatif hareketleri vesaire. Dairelerin her biri iki şubeden mürekkeptir, ki her şube mektuplar ile alâkadar malûmatın istatistiğini tertip eder. Her istatistik ya bir büro şefi yahut bir kâtip tarafından idare olunur, fennî hususat - meselâ el veya makine ile tadat gibi - bunda ihtisas sahibi olanlara verilmiştir.

5 — İstatistik Müdürlüğünün teklif ve tanzim ettiği işlenmemiş malûmat komünler tarafından verilir, nüfusun umumî tahriri, sınaî ve İktisadî anketler, kezaik bazan sureti mahsusada da tayin edilmiş olan tahrir memurları veya anket memurları tarafından yapılan bir takım istatistik cetvelleri **RELEVES STATISTIQUES** gibi geniş mikyastaki teşebbüsler müstesnadır. Malûmatın cem ve istihsaline mütedair metoda göre, bizim idari istatistik işlerimiz üç grupta toplanabilir: 1) Mahsus memurlar marifetile, yani diğer İdarî uzuvların iştirak veya bilvasıta yardımı olmaksızın, doğrudan doğruya ahaliden toplanan malûmat: Nüfusun umumî tahriri, sanayi ve saire anketler; 2) Muhtelif umumî idare ve müesseselerin, müdüriyetçe vâki talep üzerine, topladıkları malûmat: ziraata ait istatistik (zeriyat ve hasat) haricî ticarete ve saireye ait istatistik; 3) Muhtelif idarelere mensup dairelerce, her günkü işler meyânında, toplanıp tanzim edilmek üzere müdüriyete gönderilen malûmat; nüfus hareketleri istatistiği, ceraim istatistiği ve devletçe teşvik veya mürakabe edilmekte olan sınaî teşebbüsler istatistiği bu kabildendir.

Binaenaleyh, bizim merkezî istatistik enstitümüzün organları, devletin komün ve departmanların bütün amme müesseseleridir. Bunlar, istatistik müdürlüğünün talebi üzerine, istatistik malûmatı toplamakla mükelleftirler. Bu malûmatın tevsik ve tadadı umumî müdürlükte yapılır. Yakın zamanlara kadar bütün malûmatın ve hattâ umumî nüfus tahririne ait olanlarının bile tadat ve tasnifi - her hangi bir makine veya âletten istifade edilmeksizin - el ile yapılırdı. Tablolarda cem ameliyatı için, evvelce ol-

duğu gibi Şimdi de el ile çevrilen kontürler kullanılmaktadır. 1899 senesinden beri, **BRUNSVİGA** markalı zarp makineleri kullanılmaya başlanmıştır.

Ancak 1912 senesinden itibaren ki 1910 da yapılmış olan umumî nüfus tahriri neticesinin tadat ve tasnifi için elektrikli makineler kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar «**POVERS**» denilen Amerikan makineleri sistemindedir.

II. — NÜFUS İSTATİSTİĞİ TEŞKİLÂTI

(Nüfus hareketleri istatistiği: Doğumlar, ölümler ve evlenmeler).

1 — Usulen bu istatistik, malûm olduğu üzere, tali derecededir, yani nüfusa müteallik malûmat ve muamelâtın kaydı, tevhibi ve tesisi bu hususa memur bir idare tarafından ifa edilmektedir, halbuki bu istatistiğin tertip ve tanzimi bilâhare, nüfus kütüklerinden çıkarılan hulâsalara göre, istatistik enstitüsü tarafından yapılır.

İstatistik tetkikatına mevzu teşkil eden hâdiselerin, kaydı usulü yukarıda söylediğimiz gibi, istihlâstan önce de caridi; nüfus cetvellerinden alınan malûmat, bir takım istatistikler tertibi için, muhtelif eşhas tarafından istimal edilmişti. Bununla beraber, salnamelerden gayri bir resmî istatistik mevcut değildi. Bu malûmat hükümetin ihtiyaçlarını bertaraf etmek, bilhassa askerlik yapabilecek yahut vergi verecek kiŐilerin miktarını tesbit eylemek için kullanılıyor, bu malûmat ile zamana göre münasip bir istatistik tertibi mümkün olmasına rağmen, bunlar doğum, ölüm adetlerini tertip için kullanılmıyordu. Bütün doğum ve ölümlerin - doğan ve ölenlerin cinsini, mezhebini, doğum ve ölüm tarihini, ölenin yaşını ve saire göstermek suretile - bu cetvellere derci, mücazat tehdidi altında, mecburî idi. Bununla beraber, kayıt ve tescil usulünün vüruduna rağmen, nüfus hareketi hakkında hiç bir istatistik tertip edilmemiŐti. O zamanlar elde edilen malûmatın usulü fennî bir surette tertibine ehemmiyet verilmiyor, belki bunların evvelâ hazine menfaatine hâdim olmasını ve sonra ahalinin miktarını tayin ve milliyet itibarile tev-

zii hususuna yardım etmesi arzu ediliyordu. Milliyet itibarile tevzi keyfiyeti hiç bir zaman memnuniyeti mucip bir şekilde tahakkuk ettirilmemişti, çünkü tahrir, müslümanları hristiyanlardan tefrik ile beraber, yalnız eşhas adedine ehemmiyet vermekte idi, bununla beraber, daha sonraları milliyetlerin tefrikine başlandı: Bulgurlar, gereklerden ayırt edildi, lâkin yalnız eksarhaneye tâbi olanlar Bulgar addedilip, patrikhane mensupları «Rum» namı altında greklerle birleştirildi, Pomaklar ise Türklerle karıştırıldı (¹).

Eksarhaneye tâbi Bulgar ahalinin doğum, ölüm ve evlenmelerini kaydetmek usulü, eksarhanenin ihdasından sonra, Bulgar dairei ruhaniyelerine de ithal edildi (1872). Gerek burada yapılan tescil, gerek diğer resmî kaynaklarda icra edilen kayıt (ikametgâhların ve sairenin kaydı gibi) esasına dayanarak Bulgar piskoposlukları, her ruhanî dairede vukua gelen evlenmelerin istatistiklerini tanzim etmişlerdir.

2 — Osmanlıların yaptıkları tahrir, istimale asla salih olmadığından, Bulgaristan kurtuluşundan sonra o tahrirden hiç bir eser kalmamıştır. Bunun için yeni Bulgar hükümeti umumî bir nüfus tahririne ve bir nüfus sicilli teşkiline karar vermiştir. O zamanlar, Maliye Nezareti nezdinde teşkil olunan İstatistik şubesi, ilk nüfus tahriri tarihinden itibaren, bütün komünlerin doğum, ölüm ve evlenme vak'alarını kayıt ve bu suretle nüfusun tezayüt veya tenakusunu takip için nüfus sicilleri tutmalarını istemiştir. «Bulgaristan Prensliğinde doğum, ölüm ve evlenme hâdiselerini kayda müteallik kanun» mucibince, 10 birinci kânun 1880 de, bu kayıt ve tescil muamelesi ruhanî daireler papazlarına, ve Bulgardan gayrı milletler için imam ve hahamlara tevdi edilmişti.

Bu kütüklerde mevcut malûmat tescil edilmiş olan hâdiselerin tam ve mükemmel bir istatistiğini meydana getirmek hususunda istimal kılınmış ve netice tahmin olun-

(¹) Müellif Pomakların ihtida etmiş Bulgarlar olduğunu işaret etmiş ise de bunun doğru olmadığı tarih bilenlerce inkârı kabil olmayan bir hakikattir.

duğundan ziyade olmuştur. Her sayfa sütunlara ayrılmış ve her sütun, başlığında yazılı sualin cevabı olup her satır hâdisenin nev'ini (doğum, ölüm, evlenme) göstermekte bulunmuş idi.

Tahririn malî teşkilâtı basitleştirildi. Kütüğün imlâ edilmiş olan her sütunu, yani her sütunda yazılı her hâdiseye için bu iş ile meşgul olan papaza beş (**STOTİNKİ**) verildi. Kütüklerin basılması Maliye Nezareti hesabına yapıldı. Maliye Nezareti bu iş için 20.000 altın leva tahsisat kabul etti.

Kütükler iki nüsha olarak tutuldu: Biri asıl, diğeri suret addedilerek, suret, sene sonunda kontrol edilmek ve içinden lâzımgelen istatistik hülâsaları çıkarılmak üzere, istatistik bürosuna gönderilmektedir. Bu kütüklerin havi oldukları noksanlar, ki bazıları çok dikkati caliptir. İşte bu sırada meydana çıkarılabilir. Bir çok ruhanî dairelerde bu kütükleri tutan papazların bu hususta karacahil oldukları anlaşıldı. Hatta öyle haller oldu ki papazlar ihtiyarlıklarından yahut malumatlarının kifayetsizliğinden bahs ile bu işin kendilerine verilmemesi lâzım geldiğini ileri sürmüşlerdir. Bazı yerlerde kütükler tamamilen boş kalmış, hatta onlara el bile dokunmamıştır.

3 — İlk nüfus tahririnde meydana çıkan esaslı hatalar çoktur: Evvelen kayıt ve tescil olunması lâzımgelen şey izah olunmamış idi: Hâdiseye mi yoksa resmî muamele mi? Hakikatte kanun (13) doğuma yardım etmiş olan bütün - diplomalı diplomasız - ebelerle saireyi, hâdiseye akabinde papaza malûmat vermekle mükellef tutmaktadır. Lâkin hâdisenin kütüğe derhal yazılması mı icap ettiği, yahut hâdiseyi vaftiz esnasında kaydeden papaza malûmat kabilinden mi bildirmek lâzım geldiği izah olunmamıştır. Çünkü diğer taraftan, sekizinci paragrafta «her ruhanî dairenin papası, her imam veya haham vaftiz muamelesini (yahut sünnet ameliyatını), evlenme yahut gömme merasimini yaptıktan sonra hâdiseyi derhal taalluk ettiği kütüğün her hanesine kaydetmeğe mecburdur.» denilmektedir. Binaenaleyh, tahrir, hâdisenin vukuu anında veyahut vukuunu müteakiben değil, belki vaftiz, hitan, tetfin rasimesi bittikten sonra yapılır. Şüphesizdir ki bu

suretle hareket, bir takım hatalar yahut ihmaller tevhit edebilir, zira bu rasimler ekseriya kütüğe kayıt edilecek hâdiselerin vukuundan bir hafta, bir ay, bir sene, hatta uzun bir zaman sonra bile yapılmaktadır.

İlk seneden sonra, kütükler her dairei ruhaniyeye o dairelerin metropolitleri vasıtasile değil, kaymakamlar vasıtasile tevzi olunmuşlardır. Yılsonunda belediye reisleri bu kütükleri, valiye oradan da Maliye nezareti nezdinde istatistik şubesine gönderilmek üzere kaymakama gönderirler nüfus kütüklerinin kontrolü da ruhanî memurlar tarafından değil, kaymakamlarca ve daha yüksek memurlarca yapılmaktadır.

4 — Tescil muamelâtında yapılan tadilât. — Bulgaristan Krallığında doğum, evlenme, ölüm hâdiselerinin tesciline müteallik 15 birinci kânun 1892 tarihli kanun mucibince, nüfus kütüklerini tutmak vazifesi rahiplere değil, komün belediye reislerine verilmiştir. Kanun 1893 senesi ikinci kânununun birinden itibaren mer'iyete girdi, bu kanunun tatbikına müteallik nizamname de 24 Mart 1893 te tasdik olundu.

Bu kanun evlenmeden evvel kimselerin tahsil derecesi hakkında malûmat toplamağı derpiş etmiyordu. İstatistik bürosu, 24 Mayıs 1895 tarihinde, bu noksanı tesbit ederek, mezkûr malûmatı toplamak ve evlenme bültenlerine yazmak için tedbirler alındı.

13 Mart 1883 tarihinde ölümün teftişine müteallik nizamname mer'iyete girdi. Bu teftiş vazifesi hekimlere ve hekim bulunmadığı zaman hekim muavinlerine, eczacılara, bu iş ile meşgul diğer kimseler, yahut belediye reislerine ve muavinlerine tevdi kılınmıştır. Bu vazife bütün komünlerde yapılır. Bu nizamnameye göre, o tarihe kadar ruhban heyetince tutulmakta olan ölüm kütükleri ölüm kontrol memurlarına verilmiştir.

İstatistiğe müteallik olarak bu nizamnamede mevcut hükümler işte bundan ibarettir. Ölüm kontrol memuru, gömme ilmühaberini verirken, ölen kimseye mahsus bütün malûmatı da kütüğe yazar (madde 12). Gömme ilmühaberini almadan önce hiç bir rahip gömme merasimine başlamaz. Ölüm kontrol memuru her ay departman hekimine

ölen kimselere dair bir cetvel gönderir, hekim de tababet idaresine verir. Her altı ayda bir de, büro tarafından verilen şekle ve malûmata uygun olarak, istatistik bürosu için de böyle bir hülâsa tertip olunmaktadır.

Sonradan kabul olunan hükümlere göre, ölüm kontrol memuru her ölüm vak'ası için, «ölüm vak'ası» denilen hususî bir bülten doldurur ve, her altı ayda bir, kütüklerdeki malûmatın aynını ihtiva eden bültenleri istatistik bürosuna gönderir.

Bununla beraber, 1887 senesi nihayetine kadar, bu hükümlere muntazaman riayet olunmamıştır, istatistik bürosu da ancak ertesi sene ikinci teşrinde keyfiyeti komün idarelerine bildirmiş ve içlerinden bazılarının 1884 den 1887 ye kadar ölüm hâdiselerine dair hiç bir malûmat vermemiş olduklarını anlatmıştır. Komün idareleri buna mukabil, 1 - Tatbiki suretine dair bir gûna izahat verilmiş olmadığından; 2 - Bazı hekimlerin bu vazifeye mukabil ayrıca bir ücret almadıkları cihetle kendilerini ölüm vukuatının kontrolile alâkadar gördüklerinden, 3 - Nizamname İslâm dinine dokunduğu cihetle bu dinin cari olduğu yerlerde tatbik edilemediğinden bahisle nizamnamenin tatbik kılınmamış olduğunu beyan etmişlerdir.

5 — Tetkikat usulünde tadilât. — 1886 martının üçünden itibaren istatistik bürosu nüfus vukuatına ait malûmatın toplanması usulünde bazı tadilât yapmıştır. Prefelere bildirmiştir ki «ruhanî memurların nüfus hareketi hakkında verdikleri malûmatın teftiş ve tasnifini kolaylaştırmak için, şimdiye kadar tutulan kopya kütükleri formüllerleri yerine formüller - bültenler kullanılacaktır». Bültenlere naklolunan kayıtlar, doğum, ölüm ve evlenme kütüklerinden çıkarılmış oldukları cihetle bu sicillerdeki sualleri aynen ihtiva ederler. Her hâdisi için bir bülten doldurulur.

1893 senesi başında, doğum, ölüm ve evlenme hâdiselerinin kaydına müteallik yeni bir kanun tatbik mevkiine konuldu. Bu kanuna göre, mezkûr hâdiselerin kaydı vazifesi komün idarelerine verilmiştir. Her doğum, evlenme yahut ölüm için, bu vak'aların her birine ait kütüğe, nizamname ile derpiş edilen malûmatın hepsini muhtevi bir vesika (ACTE) raptedilmektedir. Bu kütükler iki nüsha ola-

rak tutulur, bunlardan biri, sene sonunda, bahsettiğimizi kanun mucibince bu kütüklerin muntazam tutulup tutulmadığını kontrol etmekle muvazzaf olan sulh hâkimine gönderilir.

1909 da doğum, evlenme ve ölüm hâdiselerinin kütüğe yazılmasına dair olan kanunun hükümleri yerine «şahıslar kanunu» «**LOI DES PERSONNES**» ve «sicillerin ne suretle tutulacağına dair nizamname» konuldu. Evvelce olduğu gibi, kütükler iki nüsha yapıldı, lâkin bunlardan birisi, sulh hakiminin mahzeninde saklanacağına departman mahkemesine gönderildi. Müddei umumiler kütüklerin muntazam tutulmasına dikkat etmekle mükellef tutuldular.

Bu son kanun ile buna müteallik nizamname 1930 senesinde tadil ve ikmal edilmişlerdir. O zamandan beri kütükler iki nüsha olarak tutulmaktadır ki, birisi departman mahkemesinde saklanır; lâkin kütüklerin muntazam tutulup tutulmadığının tetkik ve mürakabesi yeniden sulh hakimlerine verildi. Fazla olarak, istatistik müdürlüğü, nüfus kütüklerini, kendi vasıtalarile tetkik ve murakabe etmek hakkını haizdir. İstatistik noktai nazarından yapılan güzel bir yenilik de nüfus hüviyet cüzdanlarına istatistik için lâzım olan bütün malûmatın dercedilmesidir.

Komün idareleri, nüfus hüviyet cüzdanlarını kütüğe yazmağa mecbur tutuldukları tarihten (1893 den) beri, istatistik bültenlerini de tutmağa mecbur olmuşlardır. Cüzdanlar natamam olduğu takdirde komün idareleri noksan olan ciltleri doğrudan doğruya iş sahibine sorarlar. Sonra iş sahibi komün belediye reisi bültenini imza ederlerdi.

Zaman geçtikçe bültenler muhtelif tadilâta uğradı: yeni yeni sualler ilâve olundu.

Bunların en mühimlerinden biri - ölüm hâdiselerinin sebeplerine taalluk edeni - 1892 senesi ölüm bültenlerinde de derpiş edilmişti. Bununla beraber, ölüm vak'alarının sebeplerine ait bir istatistik tertibi için, muhtelif muharebelerden evvel, yapılan birçok teşebbüsler muvaffakiyetle neticelenemediler, çünkü müdürlüğün elindeki malûmat istifade olunamayacak halde olmakla, müdürlük bu teşebbüsü ileriye bırakmağa mecbur oldu.

Son muharebeden sonra, müdürlük, bizde ilim esasla-

rına dayanan «**MOSOLOGIQUE**» bir istatistik tertibi için yeni yeni mesai sarfetmiştir. Bu maksatla hususî bir istatistikçi doktor tutmuş ve bu da mezkûr istatistiğin tanzimi için ihzaratta bulunmuştur. Ölüm vak'aları sebeplerine ait istatistiğin muvaffak olmasının birinci şartı, ölüm vak'alarını kontrol ile mükellef muntazam bir daireye malik olmaktır. Umumî sıhhat müdürlüğü dahi, ölüm vak'alarının kontroluna müteallik nizamnameye harfiyen riayet etmeğe, kendi tarafından tedavi olunup sonra ölen kimseler hakkında, ölüm sebebini de göstermek şartile, tıbbî vesikalar tertip eylemeğe mecbur tutmak suretile, muavenetini ibzal etmiştir. Diğer taraftan ölüm hâdiselerini kontrol ile muvazzaf hekimler, konulmuş olan teşhisi tasdik etmiş olmak üzere, ölüm bültenlerini imza etmeğe memur edilmişlerdir. Nihayet, ölüm hâdiselerini kontrol ile muvazzaf hekimlerle diğer doktorlara istatistikçi doktor tarafından tertip edilmiş cepte taşınır ve hastalıkları beynelmilel isimlerle gösterir bir mecmua verilmiştir, bu mecmua konulan teşhislerin tayinini kolaylaştırır. İşte bu tedbirlerden sonradır ki ölüm sebeplerine ait malûmatın bir araya toplanması kabil olmuştur. Toplama keyfiyeti yalnız belediyelerce yapılmıştır, çünkü umumî sıhhati korumaya müteallik kanun mucibince ölüm sebepleri, ölüm hâdiselerini kontrol ile mükellef bir hekim tarafından tayin edilmektedir.

1893 tarihli «doğum, evlenme ve ölüm hâdiselerinin tesciline ait nizamname» de bahsedilen ve bilâhara «şahıslar kanunu» na ve nüfus kütüklerinin nasıl tutulacağına dair bir kanun nizamnamesine yazılan talâklara müteallik bir hükme dayanarak, müdürlük harpten önceden itibaren, bir talâk istatistiği yapmağa alışmıştır. Bu hükme tevfikan kilise mahkemeleri «**TRİBUNAUX ECCLÉSIASTIQUE**», nikâh duasının yapılmış olduğu komün idaresine evliliğin bozulduğuna dair olarak tatbik mevkiine konulan her kararın tasdikli bir suretini göndermeğe mecburdur. Diğer taraftan, komün idareleri, bozulan evlenme kendilerine bildirilir bildirilmez keyfiyeti nikâh kâğıdının kenarına işaret etmeğe ve aynı zamanda bir talâk kâğıdı yapmağa mecburdurlar. Bununla beraber, müdürlüğe gelen malûmat, bhusus müslümanlara müteallik talâk malûmatı tam değildir.

Gerek Ortodoks mezhebinde olan ahaliye ait talâk malûmatım toplamak için müdürlük, harpten sonra, bir takım tedbirler almıştır ki bunlara göre kilise mahkemeleri komün idarelerine, talâk kararı suretile birlikte talâk bülteninin imlâsı için lâzım olan malûmatı muhtevi bir takrir de verirler. Diğer taraftan, müdürlük her kilise mahkemesinde her sene zarfında tatbik mevkiine konulan talâk kararlarına ait bir liste istemiştir. Bu liste kontrolün ifasına yarar.

III.- Harici Ticaret istatistiği .

Harici ticaret istatistiği ithalâta, ihracata, ticarî mahiyetle olan yani ticaret mevzu teşkil eden ticaret eşyasının tiransitine ve antirepoya konulmasına ait hususâtı şamildir. Ticarî istatistik servisi nüfus harekâtı istatistiği ile birlikte Bulgaristanda en eski bir istatistik servisidir. Bu servisin ihdası üzerindedir ki teşkilât namına alan ve kurtuluşu müteakip Maliye Nezareti nezdinde tesis edilen istatistik şubesi faaliyete başlamıştır.

1- Evvela bu istatistik, Bulgaristandaki Rus komiserliği nezdinde müteşekkil Gümrük merkez idaresinin ihtiyacına binaen tesis edilmişti. Bir az sonra, bu servis Maliye Nezaretine geçti, oradan da istatistik teşkilâtı şubesi ihdas olunur olunmaz bu şubeye nakledildi.

Tuna ve Karadeniz gümrükleri 1878 den itibaren, Osmanlı hükümeti zamanında cari kaideye tevfikân, muntazam surette çalışmağa başladılar. Bununla beraber, Türk ve Sırp hudut gümrükleri daha sonra tesis edildi. Gümrüklerce vaki, ithalât ve ihracatın kaydına ait ilk tedbirler Prens ÇERAZKİ tarafından alındı. Ticaret istatistiğine müteallik olan tedbirler şunları muhtevi idi:

Ecnebi ticaret eşyasını ithal ve mahallî ticaret eşyasını ihraç etmeleri mücaz olan teşekküller, gümrükler ve gümrük postalarıdır. Her nevi ticaret eşyasının - miktarı mahdud olmayarak - gümrüklerce ithali mücazdır. Gümrük postalarının ihracat, hiç tahdit edilmeyerek, kabul edilmeyerek, kabul ediliyorsa da ithalât miktarı, gümrük resmi on levayı geçmeyen derecede olmak lâzımdır. Güm-

rüklerde ithalât için ayrı, ihracat için ayrı defterler tutulur. İthalât defterine, idhal olunan ticarî emtianın bir hülâsası bağlıdır; ihracat defteri de ihracata müteallik olmak üzere böyle bir hülâsa ihtiva eder.

İstifa edilen gümrük resminin varidat defterine kaydından bir gün sonra, idhal olunan ticaret eşyası ithalât defterine kaydedilir. İhracat emtiası için de aynı mühlet verilmiştir. Her ayın nihayet yedisinde, geçen ay zarfında vaki ithalât ve ihracat hakkında bir istatistik hülâsası tertip edip Gümrükler Umumî Müdürlüğüne göndermeğe bütün gümrük idareleri mecburdurlar. Bu hülâsada idhal ve ihraç olunan malların cinsi ve miktarları bunlardan istifa kılman rüsumun kaydı için üç şütun vardır. Birinci sütunda eşya 34 gurupta toplanıyorsa da gümrüklerce bu kaideye riayet edilmemiştir, her gümrük idaresi guruplara yeni yeni eşya ilâve etmiş ve bu suretle guruplar her gümrük idaresinde başka başka olmuştur. Eşyanın miktarı da muhtelif ölçülerle işaret edilmiş olduğundan tatad ve tasnif keyfiyeti gayet karışık bir hal almıştır. Sözü geçen sütunlarda eşyanın men'sei ve mevridine dair hiç bir sütun yoktur. Kezalik eşyanın kıymetini kayda mahsus bir sütun da yok idi, halbuki eşyanın kıymeti ithalat ve ihracat defterlerinde yazılı idi.

1 Mart 1880 tarihinden itibaren, gümrükler her ay umumî müdürlüğe gönderdikleri hülâsaların şekil ve muhteviyatı tadile uğramıştır. Şimdiki halde, ticaret eşyası her memleket için 68 guruba ayrılmıştır. İhraç edilecek emtia için, bunların nereye gönderileceği sorulmaz. 1 Haziran 1880 de hülâsalar üzerinde yeni bir tadilât yapıldı: eşyanın fihristi değişmiyor, fakat memlekete tahsis olunan sütun iki kısma ayrılıyordu: miktar (her gümrük kendi seçtiği ölçüye göre eşyası kaydediliyordu) ve istifa edilen resim aşikârdır ki bu hülâsalardan kâfi istatistik malûmatı çıkarmak çok müşküldü. Bunu içindir ki gümrük merkez müdürlüğü evvelâ yalnız eşyanın miktarile alınan resmi ihtiva edip ve fakat ne mahreç, ne mevрут, ne kıymet gösteren bir takım umumî tablolar tertibi ile iktifa etmiştir. Fazla olarak, miktar hakkında verilen malûmatın kat'i olmaması icap ediyordu, çünkü muhtelif gümrüklerin istatis-

tik hülâsalarında gösterilen bu miktarlar muhtelif ölçülerle ifade edilmişti.

1 Şubat 1881 den itibaren, haricî ticaret istatistiği Maarif Nezareti istatistik şubesine naklolunmuştur. Gümrükler bütün istatistik hülâsalarını bu şubeye; ve fazla olarak bu hülâsaların suretlerini her üç ayda bir gümrükler merkez müdürlüğüne göndermeğe mecbur tutulmuştur; tâki bu müdürlük ithalât ve ihracat hareketlerini takip edebilsin. Bulgaristan prensliğinin ecnebi memleketlerle ticaretine müteallik 9 Kânunuevvel 1881 tarihli nizamname, ertesi seneden itibaren tatbik mevkiine girmiştir.

Bu nizamnamenin hükümlerine göre, bütün gümrüklerin idhal, ihraç ve transit edilen eşya hakkında istatistik bürosuna malumat vermeleri ve bu hususta istatistik bürosu tarafından tertip olunan listedeki izahatı göstermeleri icap eder. Kezalik eşya miktarının kilo gram ile kıymetinin leva ile ifadesi ve mahreç ile mevrudinin gösterilmesi icap ediyordu. Nizamname men'şei memleketler ile mevrit memleketleri arasında fark gözetiyor ve ticaret eşyasının çıktığı ticaret yerine men'şei (mahreç) memleketi ticaret eşyasının gönderildiği ticaret yerine de mevrit memleketi denilebilir diyor. İdhal ve ihraç olunan maddeler gümrüklere tahriren bildirilirdi. Gümrüklere verilen beyannameler her ayın birinci ve on altıncı günlerinde istatistik bürosuna gönderilen hülâsaların tertibine medar oluyordu. İstatistik bürosu bu hülâsalar sayesinde her ay resmî gazete ile, yahut her sene başka başka eserlerle neşrolunan ticaret istatistiği tertip ediyordu. Bulgaristan ticaret istatistiğinin ilk cildi 1883 de intişar etti. 1880 ve 1881 senelerine ait malûmatı muhtevidir.

1882 de, istatistik bürosu, her on beş günde bir, gümrük idarelerinden, idhal ve ihraç edilen ticaret eşyası hakkında hususî formüllerler tedarik etti. Bunlarda şu malûmat mevcut idi: Büro tarafından tertip olunan listelere göre, eşyanın tayini «DESIGNATION»; idhal ve ihraç gümrüğü; eşyanın men'şei yahut mevridi; kilo gram ve adet itibarile; hayvanların kıymeti ve alınan resimler. Bir taraftan, formüllerlerin ikmalî esnasında gümrüklerce kabulü birçok hatalar - ki men'şei vesikaları hakkında birçok

tahkikat yapılmasını mucip olmuştur - ve diğer yandan, 1885 muharebesi yüzünden 1882 senesine ait istatistik ancak 1886 da ihzar ve o tarihte neşrolunabilmiştir. Az müddet sonra 1883 senesine ait neticeler de neşrolunmuştur, 1884 senesine ait olanları ise 1887 Temmuzunda intişar etti.

2. - 1895 senesine kadar, harici ticaret istatistiği, cari usul ve kaideyi takiben, «ticaret eşyasının geldiği memleketleri» göstermekten ziyade Bulgaristanın daha geniş ticarî münasibetlerde bulunduğu memleketleri göstermeğe çalışıyordu. Eşyanın men'se ve mevridi meselesi o tarihte henüz kat'i olarak halledilmemişti. Onun için istatistik bürosu eşyanın çıktığı, yahut satın alındığı veya nihayet bu eşyanın sevkolunduğu memleketi mi nazarı itibare almak lâzım geldiğini bilmiyordu. Bu hususta uluslararası kongrelerinin kabul ettikleri kararlardan sarfınazar eden bizim resmî istatistik idaremiz, «eşyanın satın alınmış olduğu memleketleri» tercih etti. Tatbikatta istatistik idaresi, lâzım olan malûmatı kendisine ibraz olunan formüllerde yazılı olduğu veçhile, yani evvelden bir kontrole tabi tutmaksızın, alıyordu. Bu, karışıklığı mucip oldu, çünkü gümrük memurları bu meseleleri biri birinden farklı bir surette; telâkki ediyor, bazıları men'se olarak eşyanın satın alındığı, bazıları da yetişmiş olduğu memleketleri gösteriyorlardı.

1894 de, istatistik bürosu bu hatayı düzeltmek maksadile gümrüklerden eşyanın hakikî men'selerini göstermelerini istedi. Bununla beraber, resmî istatistiğimizin, o güne kadar ticaret eşyasının hakikî men'se ve mevridini tayin maksadile yapmış olduğu bütün teşebbüsler hiç bir netice vermediler. Bu noksan bütün istatistiklerde vardır ve, bu cihetle, muhtelif memleketler arasında vaki ticarî mübadeleye müteallik uluslar arası malûmatı büyük bir karışıklığa sebebiyet vermektedir. ⁽¹⁾

1898 senesi başlangıcına kadar, ticaret istatistiğine

⁽¹⁾İthal eden memleketin ve ihraç eden memleketin verdiği izahata göre, muhtelif memleketler arasında, vaki ticarî mübadele hakkında bazı izahat

müteallik malûmat, gümrük idarelerinin istatistik bürosuna tevdi ettikleri hülâsa veya formüllerden çıkarılmıştı. Bu formüllere dercedilen malûmat, ithalât ve ihracatçıların gümrük idarelerine gümrük muamelesini yaptırmak üzere ibraz ettikleri nakil beyanname ve ibranamelerinden çıkarılıyordu. 1898 senesinden itibaren bu sistem değişmişti. İstatistik bürosu, gümrük idareleri tarafından tertip olunan hülâsalarda bir çok defalar bir çok hatalar bulmuş ve, gümrük idareleri istatistik şubesini teftiş edememek hasebile, Maliye Nazır ile mutabık kalarak, bu şubenin gümrük idaresinden ayrılıp istatistik bürosuna bağlamasını emretmiştir.

(Kıymet altın leva ile dir)

	Mamulatı veren idhalâtçı memleket	İhracatçı memleket
Belçikadan İsviçreye idhalât	14.29	11.70
Almanyadan İsviçreye	325.29	249.84
Almanyadan Büyük Britanyaya	958.15	1390.75
Amerika Birleşik devletlerinden Büyük Britanyaya .	3303.76	3043.07
İtalyadan Almanyaya	303.70	256.62
Birleşik Amerikadan Almanyaya	1717.41	1258.34

Bu malûmat 1906 senesine aittir. Bundan memleketler için aynı mukayese yapılabilir. Memleketler arasındaki mesafe ne kadar çok ise, alınacak neticelerde görülecek fark da o kadar büyük olacaktır. Bu hususta, şurası kararlaştırılmıştır ki bizzat ithalat ve ihracatçıları tarafından, ibraz olunan men'se şahadetnameleri vesair vesikalar, eşyanın gümrük muamelesi yapıldıktan sonra, istatistik bürosuna verilecektir. İstatistik bürosu bunlardan, istatistik için, lâzım olan malûmatı çıkartmakla mükelleftir. Bu son zamanlara kadar mer'iyet mevkiinde kalan bir sistem, istatistiğe en sağlam neticeler verebilecek bir sistemdir, (çünkü çıkarılan hülâsalar mütehassıs olarak yetiştirilen bir memurin heyetinin kontrolü altında tertip olunuyor), bununla beraber bu sağlam neticelerin alınabilmesi için vesikaların vakit ve zaman ile verilmiş olması şarttır. Bu şart ise, gümrük idarelerince hesapları görürken ifasına mecbur oldukları muhtelif formaliteleri ikmal için sarfet-

tikleri zaman sebebile, her vakit tahakkuk edememektedir. Sistemin değişmesinden hasıl olan müşküllere rağmen, istatistik idaresi gerek malûmatın sağlamlığı ve gerek bunların çabucak neşri noktasından iyi neticeler alabilmiştir. Bununla beraber, ticaretin hacmi arttığı cihetle, maniler çoğalmış ve bu suretle devam imkânsız olmuştur.

3 — İstatistik müdürlüğü, haricî ticarete ait malûmatı üç seride neşretmektedir: a) Her memlekete ve eşyanın her cinsine göre, bir ay zarfında umumî mübadeleden hasıl olan neticeyi mübeyyin bülten; b) Üç aylık hülâsa; c) Her memlekete ve muhtelif eşyaya göre tafsilen tertip edilmiş yıllık hülâsa; Balkan muharebesinin başlangıcına kadar, bu hülâsalar bazı nadir istisnalar hariç olmak üzere, oldukça muntazam surette neşredilmiştir.

Bulgaristanın, son muharebelerden sonra neşredilen haricî ticaret istatistikleri, ticaret bilânçosunda bir açık mevcut olduğunu göstermektedir. Öylece müstemirren husule gelen bir hâdisenin memleket için faydalı olmadığı takdir edilmiştir.

Bu hâdisе gösteriyor ki ticaretimiz fena bir yoldadır, bütün İktisadî hayatımız pek gayrı müsait bir vaziyettedir.

Haricî ticaretimize müteallik istatistiğin tanzim ve neşrinde vukua getirilen gecikme, büyük bir hata idi. Vakıa, diğer istatistiklerin neşrinde de bir takım gecikmeler vaki oluyor, lâkin ticarî istatistik neticelerine müteallik olan hususatta, neşriyatın teşrii temenniye şayandır, zira bu istatistikler hükümetin iktisadi politikasını tanzime ve diğer eşhasın muhtaç oldukları vesikaları toplamalarına hizmet ederler.

Bu gecikmenin ıslahı kolay iki esaslı sebebi vardır: Bir taraftan, şekle ait bir takım düşünceler, lüzumlu olan malûmatın istihracına yarayan gümrük men'şe şahadetnamelerinin vakit ve zaman ile gönderilmesine mâni oluyordu. Ve diğer taraftan, bu malûmatın tertibi sureti kafi neticelere ait cetvellerin tertibini geciktirmiyordu.

Önceleri lâzım olan malûmat doğrudan doğruya Gümrük idarelerince men'şe şahadetnamelerinden çıkarılıyordu, onun için istatistikler çabuk neşrolunuyordu. Sonraları, bu vazifeyi istatistik bürosu uhdesine aldı, bu da büro

memurlarının artmasını mucip oldu. Bu artma yüzünden öyle masraflara ve öyle ihtiyaçlara yol açılmıştır ki devlet bütçesi müdürlüğü bunları hiç bir vakit teveccüh ile karşılamamıştır. Hakikaten, bütçe ekseriya muvafık bir şekilde inkişaf etmeleri için dairelere izin vermemektedir. Bunun içindir ki, istatistik idaresi, müstacel ihtiyaçlarını tatmin için, gümrük vesikalarından doğrudan doğruya malûmat toplamak esasına dayanan usulü terk ve bundan evvelki formüllerle iktifa etmeğe, yahut ecnebi memleketlerin hemen hepsinde cari olduğu üzere beyannamelerin kopyalarını almak sistemini kabul eylemeğe mecburdur. Yıllık istatistiğin tertibi aylık hülâsaların kopya bültenlerinin verdiği malûmatın tevsikinden sonra mümkün olabilir, lâkin bu da sene esnasında fasılasızca yapılmak lâzım gelir. İktisadî veya hususî ticarî istatistiklere malik olmak ve bunlara dayanarak iktisadi politikaya muvafık bir cereyan vermek mecburiyeti nazarı itibare alınarak, tesadüfî müşahedelere ait bir seri tertip olunabilir, fakat bunda tam bir tadad ve tasnif usulü değil, reprezantatif usulü istimal olunur.

1929 senesi sonuna kadar, haricî ticarete ait malûmat, doğrudan doğruya, ihracat ve ihracatçıların verdikleri gümrük beyannamelerinden çıkarılıyordu. Fakat daha evvel Maliye Nezareti nezdindeki gümrük şubesi, idhal ve ihraç olunan eşyanın gümrük muamelesine müteallik olmak üzere yapılması icap eden malî teftişi yapması iktiza ediyordu.

Bu usul ne kadar uslu «ratiommel» olursa olsun, istatistik idaresi bu yüzden bir çok müşküllere uğruyor ve bu müşküller, her ay ve her sene yapılan ithalat ve ihracat hareketi hakkında alınan malûmatın kat'iyetini hal ve maslahata muvafakatine kanaat hasıl etmeğe meydan bırakmıyordu.

Evvelâ ithalat ve ihracat beyannamelerini havi paketler, gümrüklerce alındıktan bir yahut bir buçuk ay sonra, istatistik müdürlüğüne geliyordu. Sonra bazı beyannameler ve hususile ithalat beyannameleri - eşyanın gümrük muamelesi yapıldığı esnada vaki itirazlar sebebiyle - iki, üç ve hattâ dört ay tehhürle gönderiliyordu. Binaenaleyh, bu kütük, yahut makbuz sicili, yalnız ait olduğu ayın ma-

lûmatını değil, belki ekseriya istatistikleri yapılmış daha evvelki bir kaç ayın da malûmatını ihtiva ediyordu.

Yukarıda yazılı olup, bir yandan harici ticarete ait malûmatı toplamakla mükellef olan dairenin teşkilâtına taalluk eden, ve diğer yandan bu malûmatın tertip ve neşrine ait bulunan bu noksanları bertaraf etmek için, istatistik umumî müdürlüğü, yüksek istatistik şûrasının tasvibile, aşağıdaki ıslahatı vücade getirmiş ve ikinci kânun 1930 tarihinden itibaren tatbika başlamıştır:

a) İthalat ve ihracat şahadetnameleri alındığı esnada, sureti mahsusada bu iş için ayrılmış olan istatistik memurları her eşya için bir mahsus bülten doldurur. Bunun muhteviyatı, daha evvel kontrol edilmiş olan, beyannamede* alınır.

b) Bu bültenler her on günde bir tetkik olunduktan sonra istatistik Umum Müdürlüğüne gönderilir.

c) Bültenler gurup gurup toplanır (ithalat, ihracat» transit, antrepo, tekrar ihraç vesaire gurupları), ve tekrar müdürlüğün tetkik ve murakabesine arz olunur. İdhal veya ihraç edilen eşyanın kıymetleri bir dikkati mahsusa ile tetkik edilir. Bu tetkik, hususî bir komisyon tarafından yapılır; komisyon halen: Ticaret istatistiği şefinden, gümrükler şubesinin bir kontrolünden Bulgar millî Bankası malî tetkikat şubesi şefinden, Bulgar millî Ziraat Bankası İktisadî tetkikler şubesi tütün eksperinden, Ticaret ve Sanayi Odasınca tayin edilen bir eksperden mürekkebdir.

d) Bültenler eşyanın cinsine ve istatistik, numaralarına göre tasnif olundukları cihetle evveline tesis eden isim listesine göre tasnif olunur: Gümrük, ve eşyanın cinsi itibarile gurup gurup yapmak ve yekûn etmek, bu suretle istihsal olunan neticeler her ayın onuncu günü muntazaman intişar eder.

Bundan sonra, bütün gümrüklerden gelen bültenler ikinci defa olarak gurup gurup toplanır ve bunda eşyanın cinsi itibarile elde edilen malûmat tasnif olunur (27 gurup); her cinsin bülteni istatistik numarası itibarile tasnif olunur (eşyanın tabiatı).

e) Elde edilen neticeler (müteakip ayın yirmisinde) aylık istatistik bülteninde mufassal tablolar halinde neşro-

lunur; sonra üç aylık olmak üzere toplanır ve yine aynı bülten ile neşredilir.

Her ay ve her üç ayda bir yapılan neşriyattan başka, istatistik müdürlüğü harici ticarete ait her yıl mufassal bir istatistik neşreder.

IV. — Ziraî İktisad istatistiği

Ziraî hasılat zer'iyat ve hasad istatistik yıllığı için 1897 senesinde yapılan ziraî istihsalât umumî tahriri esas itihaz edilmiştir. Teşkilât, plân ve icra noktai nazarından bu istatistik pek büyük bir teşebbüstür. Ve bizim istatistik enstitümüzün en muvaffakiyetli işlerinden biridir. Bunda kullanılan metodu aşağıda izah edeceğiz.

Ziraî istatistik, 3 nisan 1897 tarihli kararname ile tesis edilmiştir. Bu kararname mezkûr istatistiğe ait malûmatın bir araya toplanması hakkındaki nizamnameyi de resmen ilân ediyordu. İstatistik işleri hakkında halka itimat ve emniyet telkin etmek için, nizamname, mevzuubahis olan ihşâ malûmatın malî gayeler uğrunda kullanılmayacağını, ve istatistik tabloları tanzim edilir edilmez malûmat muhtevi olan bültenlerin imha edileceğini sarahaten göstermektedir.

Tahrir, bütün ziraî istihsalâta şamildir. Bu tahrir istatistik müdürlüğünden kâfi miktarda komünlere gönderilen şahsî bültenlerle yapılmaktadır. Tahrir için sureti mahsusada tayin edilen memurlar yoktur, nasıl ki umumî tahrirlerde ve diğer İktisadî tetkikatta da böyledir. Komün Belediye reisleri, İdare memurlarının ve diğer memurların mürakabesi, yardımile, sual bültenlerini doldurmağa mecburdurlar.

Şahsî bülten iki kısmı muhtevidir: Birinci kısımda müstahselin, ikametgâhının bulunduğu mahal dahilinde malik olduğu arazinin mesahası kaydolunur. İkinci kısmı da muhtelif maddelerle ekilmiş olan satırlar kaydolunur. Birinci kısım bizzat Belediye reisi tarafından resmen doldurulur, bu hususta ona komünün hocalığını yapan kâtibi yardım eder. Çünkü lâzım olan malûmat komünlerin beherinde tutulmakta olan kütüklerden alınır ve ihracatçı zür-

radan her birinin malik olduğu arazi bu kütüklerde yazılıdır. Arazinin kaydı, istimal şekline göre, sınıf sınıf icra, olunur ve bu esnada adetleri (parçaları) ve mesahaları hektar ve ar itibarile gösterilir. Sınıflar on bir tanedir ve şunlardır.

1) Ekilmiş yahut natas olarak bırakılmış tarlalar; 2) tabî ve sun'î çayırklar; 3) sebze bahçeleri; 4) çiçek bahçeleri; 5) meyve bahçeleri; 6) gül bahçeleri; 7) bağlar; 8) meralar; 9) bataklıklar; 10) ormanlar; 11) saire...

Şahsî bültenin ikinci kısmı, ekilmiş olan muhtelif sahaların tahririne mahsustur. Bu babda müstahselin araziye sahip olması veya müstecir bulunması haizi tesir değildir. Şahsî bültenin bir kısmını dolduran köyün hocalığında yapan kâtiptir ki bülteni doldurmak için müstahsel çiftçileri isticvab eder, onlarda komün kalemine buna ait bütün malûmatı şifahen vermeğe mecburdurlar. **COMMUNESURBOİNES** ler de, bültenin ikinci kısmı bizzat müstahseller tarafından doldurulur. Birinci kısım Belediye memurları tarafından doldurulduktan sonra, Belediye reisi bültenlerin, ikametgâhlarına gönderilmek suretile, müstahsellere tevziini emir eder. Müstahseller, lâzımgelen malûmatı dercettikten sonra, bültenleri Belediye memurlarına verirler.

Bu suretle, aynı şahsî bülten sayesinde hem ziraata müsait emlâk hakkında hem ziraat edilmiş sahalar hakkında malûmat toplamış olur. Aynı zamanda, bültenin birinci kısmındaki yazılarla ikincisindekiler karşılaştırılmak suretile, elde edilen malûmatın kontrol ve doğru olanlarının ayırt edilmesi imkânı husul bulur. Bu izahatden anlaşılıyor ki arazi tasarrufu ve ekilen sahalar hakkındaki malûmatın istihsal edildiği men'balar muhtelifdir. Tasarrufu gösteren, komünün esas kütüğüdür, ekilmiş olan sahaların miktarı hakkında çiftçiler bizzat ve şifahen malûmat verirler. Doğrudan doğruya kendilerine ait olan topraklardan gayrisini ekmeyen ekinciler için bültenin birinci ve ikinci kısmında yazılı malûmatın cem'an yekûn biri birine müsavi olması lâzım gelir. Bununla beraber, başkalarına ait olan toprakları kiralamak suretile işleyen ekinciler için bültenin, iki kısmında, mevcut malûmat, biri

birine mantık olamaz. Bu türlü ihtilâfları izah için, istatistik bürosu, bülten üzerindeki sütunu mahsusunda icap eden izahatın yazılmasını istemektedir.

Şahsî bülten, bundan başka, müstahsellerin malik oldukları emval ve eşyanın müfredatı hakkında da izahatı. havidir.

Bulgaristanın ziraî istihsalâtına ait ilk tahrir üzerine: toplanan malûmat, bir taraftan, emlâk ve akar istatistiğinin ve, diğer yandan, ziraî istihsal istatistiğinin hakikî surette tanzimine medar olmuştur. İlk defa tertip olunan istastiğin neticeleri: «1897 senesindeki arazinin ziraî istatistiği»; «mahallî neticeler»; «kaza ve vilâyet itibarile alınan: umumî neticeler» namları altında neşrolundu. İkinci tertip, şahsî bültenin ikinci kısmındaki malûmata istinaden, yani ekilen sahalar ile alınan mahsul miktarına göre yapılmıştır. İstihsal miktarı her müstahselden doğrudan doğruya alınmamıştır; her cins zeriya ve her yer için hektar başına alınan vasati mahsul esasına göre hesap edilmiştir. Bu hususda, istatistik müdürlüğü, kongrelerce verilen kararlara ve nazariyat icabatına ve nihayet istatistik tatbikatına muvafık bir usul tatbik etti. Vasati istihsal, her yer için, bir komisyon marifetile tayin olundu, bu komisyonda komün Belediye reisi ile bir çok salahiyettar kimseler vardır. Bu komisyon talimatta denildiği gibi, «ne en iyi, ne en fena», lâkin vasati kabiliyetde bir tarla seçer ve hasat bitince, mahsulü döktürür (yani harman ettirir); her satıh mikyası (burada hektar mevzuu bahisdir) üzerine alınan mahsul o yer için vasati mikdar kabul olunur. Mahallin bütün mezruatı hakkında yani usule tevfiikan elde edilen vasati mikdar, umumî istihsalin hesabı hususunda emsal yerine geçer.

Vasati istihsalin bu suretle takdiri, bu güne kadar tatbik edilmiştir; bununla beraber her yer için vasati kabiliyetde tarlalar seçilecek yerde her vilayette 3-5 yer seçilmek suretile bir tâdil de yapılmıştır. Her yerde mahsullerinin muhtelif nevilerinin vasatısı yukarda yazılı olduğu şekilde takdir olunan bir «vasati köy» alınır. Daha az mükemmel olmakla beraber, bu usul müreccahdır, çünkü daha çabuk neticeler verir. Bundan başka, filiyatın da teyit et-

tiği veçhile, bir çok komisyonlar vazifelerini ifa etmemişler ve, en sonra, merkez istatistik İdaresi en mühim yerlerin vasatı mahsullerini ve hatta civar vilâyetin taayün eden vasatisini almakla iktifaya mecbur olmuştur. Bu usulün mufasssaliyeti hasebile ilk neşriyatta pek çok noksanlar vardır, bir çok zer'iyat hakkında orada hiç bir malûmat yoktur.

Her sene tanzimine devam edilmekte olan tahsisat mevcut olmadığı cihetle 1900 dan 1902 ye kadar neşri tadil edilmiştir ve 1903 de tekrar neşrine başlanmıştır. Bu son seneden itibaren şimdiye kadar fasılasız intişar etmektedir.

Zeriyat ve hasattan ayrı olarak, bu istatistik, ziraî teferrüata dair de malûmat vermektedir: Toprağı sürmek için kullanılan hayvanlar, ziraî âletler (müstahsele ait sapan, sürgü ve diğer ziraî makineler).

Ziraî istatistiğin vazifesi, memleketin heyeti umumiyesinde istihsal olunan ziraî maddelerle bu hususda kullanılan maddî vasıtalar hakkında tafsilâtı malûmat vermektedir. İstatistik istihsalâtı, tedkik mevzuu olarak almaz onun mevzuu, yalnız İktisadî faaliyetin heyeti umumiyesinde alınan neticedir. Ne ziraî emlâk ve akar istatistiği, ne zeriyat ve hasad istatistiği muhtelif istihsalâtı tetkik zemini olarak göstermezler. Bunun içindir ki bu güne kadar intişar eden neticeler, ziraî istihsalâta ait mikdar, vüs'at ve teşkilât hakkında hiç bir fikir vermemektedir. Yıllık ziraî istatistiğin gayesi, vasatı ve umumî istihsalâtı tesbit etmektir. Nazarı itibare alınan cihet, herhangi bir köyde veya komünlere kâin olunup ziraata tahsis edilmiş olan sahadır. Bu suretle komün haricinde olup işbu komün ahalisinden bulunan ekinciler tarafından ekilen arazi, bu komün için yapılan hülâsaya dahil değildir, belki eczasından bulundukları komüne ait hülâsaya dahildir. Bu veçhile, muhtelif arazi parçaları hasıl ettikleri mevad itibarile değil, belki arazisi dahilinde bulundukları komün itibarile tevzi olunurlar. Hasad istatistiği, ziraî hasılat işinde çalışanları da, gerek istihsal ve gerek mevki ve vilâyet itibarile olsun, göstermez.

Emlâk ve akar hakkındaki istatistik 1908 senesinde tekrar, evvelki hülâsa için kabul edilen usule göre, tertib

olundu. Bu ziraî emlâkin tahririne müteallik neticeler, işte bundan dolaydır ki, tamamilе mütecanis ve kabili mukayese addolunabilir. İkinci tetkikatın neticeleri, ilk tetkikatınkilerden daha geniş olduklarından, üç kısımda neşredilmişlerdir; ilk ikisi evvelki tetkikatın iki parçasına tevafuk ediyor, üçüncüsü ise arazinin, muhtelif masraflarına göre, tevziatını gösteriyor ve bu babda bir kimsenin bir yerdeki emlâkini değil, bu emlâkin kâin bulunduğu yeri nazarı itibara almaksızın müstahsel veya mutasarrıfın bütün emlâkini esas ittihaz ediyor.

1926 da, umumî nüfus tahriri yapılırken, ziraî istihsalât tahriri de yapılmıştır ki bunda arazinin tasarrufu, hem hasılat nazarı itibare alınmıştır. Bu tahrirde cüz’i tamı teşkil eden, tahrire bir unsur olarak giren toprak değil, müstahseldir. Bu veçhile, ilk iki tetkikat ile 1926 tahriri arasında mevcut rabıta kesilmiştir. Bu tahririn neticeleri, evvelki neticelere, ancak yekûn itibarile mukayese olunabilir.

«Ziraî istihsalât» tabirinden istatistik merkez müdürlüğünün kasd ettiği mana, küçük yahut büyük, fakat daima mahdud bir arazi sahasına taalluk eden İktisadî faaliyetiydi, «İktisadî faydalar» tabirinden de, bu faaliyet eseri olarak elde edilen veya husule getirilen meyvelerdir.

İstatistik Umum Müdürlüğü 1929 yılı başından itibaren «aylık istatistik bülteni» adile çıkardığı bülten bu tahririn ilk neticelerini dercetmiştir. Şu kadar ki bu neticeleri, arazinin vüs’atına göre tevziini ve ziraî istihsalâtda çalışan kimselerin miktarını gösterir bir hülâsa şeklinde neşreylemiştir.

V. Maarif İstatistiği

İstatistik Umum Müdürlüğü 1894 senesinde tedris müesseseler istatistiğini programa idhal etmiş ve 1894-1895 ders yılından itibaren bu istatistiğin tertibine başlamıştır. Bu istatistik, umumî müdürlüğün nezdindeki Maarif ve Yüksek kültür dairesince tertip olunur. Bu daire kültür müesseselerine, mezhebi müesseselere ve matbuata ait istatistikleri de tertib eder.

Umumî istatistik müdürlüğünün teşkilâtına ait kamuna göre, bu müdürlük bütün devlet idareleri ve memurlar ile, komün ve kilise teşkilâtı ve askerî dairelerle resmen ve doğrudan doğruya münasebette bulunur. Maarife ait istatistikler için müdürlük: a) Millî, ilk mekteplere ve Maarif Nezaretine tâbi bütün hususî mekteblere aid hususadda vilâyetler tedrisat müfettişleriyle; b) Muhtelif nezaretlere tâbi diğer tedris müesseseleri müdürlükleriyle münasebette bulunur.

Her ders senesi sonunda, umum müdürlük, lazım olan ihşâî malûmatı toplamak üzere muhtelif mekteblere bir takım formüllerler gönderir.

Bu formüllerlerde muhtelif tablolar vardır, bu tablolara talebeyi alâkadar eden şeyler kaydolunur; keza bir takım liste tablolar vardır ki bunlara da tedris heyetine müteallik şahsî malûmat yazılır; bir de mektebin umumî vaziyeti hakkında hususî sualler vardır. Muhtelif nevi tedris müesseselerine uygun muhtelif formüler modelleri vardır; meselâ: a) bekçi mektebi; b) millî ilk mektebler (ibtidâî ve projimnaz) ve tatbikat mektepleri (ticarî meslekî ziraî ve saire); c) ilk İslâm mektepleri; d) millî ve hususî mektebler (tam ve gayrı tam jimnazlar), terbiye mektepleri, dinî, ticarî, teknik, meslekî, ziraî ve saire mektebler; e) bekçi mektepleri müstesna olmak üzere, bütün mektebler için muallim yetiştiren mekteblere mahsus modeller..

Mürebbiler ile vazifede bulunan diğer kimseler, istenilen ihşâî malûmatı mekteb kütüklerinden çıkarmak vazifesile mükelleftirler. Umumiyetle hususî mektebler ile millî mekteblere aid malûmat, vilâyetler ilk tedrisat müfettiş muavinleri tarafından daha evvel kontrol edilir.

Her mekteb hakkında alınan malûmat, meselâ tecris heyeti, talebe, maarif ve levazım gibi şeyler - tasnif olunmak üzere istatistik umumî müdürlüğüne gönderilir. Bununla beraber talebeye aid vesikalar mürebbiler tarafından, istatistik formülerlerindeki tablolar içinde, senelere taksim edilmiş, kat'î malûmat şeklinde verilir.

1895 senesinden beri mekteb istatistiklerinde toplanan ve neşredilen malûmat itibarile bir çok tadilât yapılmıştır. 1897-1898 senesine kadar bu hususta yapılan neşriyat çok

geniş oldu; lâkin 1898-1899 senesinde bu neşriyat mühim nisbetde tahdid edildi. 1898-1899 ile 1902-1903 ders senelerine aid istatistikler bu muhtasar şekilde neşrolundu. 1904 senesinde neşriyatın hacmi talebenin yaş, milliyet, din gibi hususâtına, mekteb binalarına, emlakine, sermayesine, kütüphanelere, okuma salonlarına ve muallimlerin bilgisine, yaşına, vesaireye aid malûmat ile büyüdü. Bu malûmat esasen bu tarihten önce toplanmış idi, lâkin 1897 den sonra terkolunmuş idi; çünkü bir kısmı beş senelik istatistiğe bırakılmış, diğer bir kısmı istatistik tablosu şekline konmaya layık görülmemiş idi.

1907-1908 senesine kadar ilk mektebler istatistiği (bekçi mektebleri, ilk mektebler ve bunlara bağlı yüksek ilk mektebler) diğer tedris müesseselerine (projimnaz, jimnaz ve saire) aid istatistiklerden ayrı olarak tertib ve neşredilmişti. Ona müteallik malûmatın tasnifi müşkül ve gayri muntazam oldu. Çünkü tedris müesseseleri teşkilâtında mütevali değişmeler oldu ve pek muhtelif olan bu müesseseleri sarahaten biri diğerinden ayırt eden bir ıslâh yoktu.

Bu hal 1908 tarihine kadar devam etti. Bu tarihte istatistik müdürlüğü, kat'î bir ıslâh usulü kabul etmek, ve mekteb hayatına aid mekni «**STATIQUE** ve kuvvanî» **DYNAMIQUE** bütün hadiseleri daha derin bir surette yoklamak kaidesini koymak suretile, istatistik birliğine istikrarı temin eden bir ıslâh yaptı.

Bu ıslahatı tatbik mevkiine koymakla, umumî müdürlük yıllık ve beş yıllık istatistikde tali taksimat yapmak prensibini şiddetle muhafaza etmiş oluyor.

Mekteb istatistiğine aid başlıca beş madde şunlardır: a) umumiyetle talim ve terbiye müesseseleri; b) tedris heyeti; c) talebe; d) hususî masraf ve iradlar; e) mekteb binaları, mobilya, ders aletleri.

Maarif yıllık istatistiğinin vazifesi, münasırın bu muhtelif mevadın hareketini göstermektedir. Bu maddelerin diğer ahvali sene zarfında mühim değişikliklere maruz olmadığından, beş senelik istatistiğe dahildir. Bu istatistik ise bir sene zarfında toplanan malumattan başka: a) tedris heyetinin yaşını, bilgisini, dinini ve tabiiyetini; b)

talebenin yaşını, dinini, ana dilini, milliyetini ve saireyi; c) binaları, mefruşatı ve ders levazımını ihtiva eder.

1907-1908 ders senesinden itibaren, «ilk mektebler istatistiği» ile «hususî orta mektebler ile yüksek bilgiler mektebi istatistiği» adlı mecmualar yerine «Bulgar kırallığına maarif istatistiği» adlı mecmua kaim olmuştur. Bu, yılda bir neşrolunur ve mekteblerin ayrı ayrı yerlerini gösteren bir umumî lahvayı da zeylen muhtevi bulunur. Bu lahva evvela (1907-1908 senesinden itibaren) bir zeyil ile beş kısımdan mürekkebdî: 1) ilk mektebler **«ENSEİGNEMENT PRIMAIRELEMENTAIRE»**: a) bekçi mekteb ve şubeleri; b) ilk mektebler ve ikmal mektepleri (gece ve yortu günlerine mahsus); 2) ilk yüksek mektebler ve umumî orta mektebler: a) ilk mekteblerin yüksek kursları 1,2 ve 3 sınıflar); b) projimnazlar (1,2,3,4,5,6,7, sınıflar); 3) meslekî ve yüksek mektebler: içtimaî-ticaret, san'at, ziraî iktisad, kadınlar için ev idaresi gibi - meslekî iktisad tedrisadına mahsus müesseseler; 4) anormal çocuklara mahsus mektebler: körlerle dilsizler enstitüleri; 5) tedris müesseselerinin tamiri; bir de zeyil: bulundukları yer itibarile tedris müesseselerinin umumî tarifi.

1925-1926 senesinden itibaren aynı mecmua iki kısma ayrılmıştı: 1) tedris müesseselerinin umumî tarifi; 2) ilk tedrisat **«ENSEİGNEMENT ELEMENTAIRE»**: a) bekçi mektepleri; b) ilk mektebler ve ikmal kursları (gecelere ve yortu günlerine mahsus); c) projimnaz; 3) umumî orta tedrisat: gayrı tam jimnazlar (4,5,6 sınıflar) ve tam jimnazlar (4,5,6,7, ve 8 inci sınıflar); 4) hususî ve meslekî tedrisat: a) hususî tedrisat - Pedagojik, dinî, tıbbî ve musiki-; b) ticaret teknik, sanayi, ziraî iktisad gibi meslekî tedrisat müesseseleri; 5) tam ve gayrı tam yüksek tedrisat: a) gayrı tam yüksek tedrisat müesseseleri: ziraat enstitüsü ve yüksek kooperatif mektebi; b) tam yüksek tedrisat müesseseleri; güzel san'atlar akademisi, musiki akademisi, dram mektebi, kiralın askerî mektebi, derlet üniversitesi, yüksek ticaret mektebi ve serbest üniversite; 6) normal olmayan çocuklara mahsus tedrisat: dilsizler ve körler enstitüleri.

Müesseselerin muhafaza ve tamirlerine aid malûmat

ile mektepleri bulundukları yerlere göre gösteren umumî cetvel, tasarruf sebeblerine mebnî 1920-1921 ve 1925-1926 senelerinde neşrolunmamıştır.

Bu neşriyat için kabul olunan ikinci derece taksimat, evvelâ 1907 den 1924 de kadar cari olan ve sonra 1925 den itibaren mer'î olmaya başlayan maarif kanunlarına istinad etmektedir.

VI. — CERAİM İSTATİSTİĞİ

1910 senesindedir ki Bulgaristanda ilk defa olarak ceraime dair sistematik tetkikata başlanmış ve suçlarla kabahatlere, maznun ve mahkûmlara dair malûmat toplamak, tertip ve neşretmek için bir ilân çizilmiştir.

Ceraim istatistiği cinayet «**CRİME** vecunha» **DELİTS** leri, umumî ceza kanununa tevfikân verilir icraya konulan hükümlere veya hususî bazı cürümlere müteallik hususî kanunlara tevfikân verilen hükümlere göre mahkemelerce suçlu addolunanları ihtiva eder. Mücrümiyeti esaslı bir surette tefrik ve temyize medar olmayan hadiseler ile askerî, dinî vesaire gibi hususî mahkemelerin kazasına tabi olan cezaî hadiseler bu istatistiğe dahil değildir.

Cinayet ve cünhalardan ve mahkûmiyetleriyle mücrim telâkki olunanlardan başka ceraim istatistiği, haklarında beraat veya ademi mes'uliyet kararı verilmiş olan maznunları da ihtiva eder.

Bu istatistiğin esasını sulh mahkemelerinin ve vilâyet mahkemelerinde umumî bir mahiyeti cinaiyeyi haiz vak'alara bakan yüksek bidayet mahkemelerinin faaliyetini teşkil eder.

Sulh mahkemelerince, vilâyet mahkemelerince ve istinaf mahkemelerince, esas itibarile kat'î surette hükme bağlanmış olan işlerin sene besene tanzimi için, hükmün verildiği tarih, temyiz mahkemesince nihaî surette tetkik edilmiş olan işlerde de hükmün tasdik olunduğu tarih esas itibar olunur.

İstatistik için lâzım olan malzeme mahkemelerce toplanır. Cinaî bir işin muhakemesine başlandığı zaman, maznun olanların her birine mahsus olmak üzere, aş-

ğıda gösterilen hususâtı muhtevî bir bülten doldurulur: şadı sını eşkâli; kendisine atfolunan cinayet veya cünhalar, evvelki mahkûmiyetler. Bu malûmat sulh hakimleri ve müddei umumieler tarafından, maznunların isticvabı veya idare memurlarından istilâm suretile, toplanır. İş bitince, bültene mahkemenin verdiği hüküm de yazılarak münderecadı ikmâl olunur.

Maznunlara aid bültenler, doldurulduktan sonra, taallûk ettikleri işlere rabdolunur. Sonra istatistik umumî müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan kopya kâğıtları üzerine suretleri çıkarılır. Kendilerine verilen cezanın tecili veya ademi tecili suretile mahkûm olanlar için, bültende gösterilen bütün sualler harfiyen istinsah olunur. Beraat edenler, yahut haklarında ademi mes'uliyet kararı verilmiş olanlar için, yalnız alâkadarların adı ve lakabı ile kendilerine isnad olunan cinayet veya cünhalara müteallik malûmat ve işin neticesine, nihaî olarak verilen hüküm yahut kararın tarih ve numarasına ve hükmün mer'iyete girdiği tarihe ait izahat yazılır. Suretler (kopyalar) her mahkemenin kâtibi tarafından doğruca istatistik umumî müdürlüğüne takdim olunur,

Cinai istatistik malzemesinin tadad ve tasnifi, malzemenin tetkik ve tahsilinden ve senenin bütün cinai davalarına ait bülten kopyalarının gönderilmiş olduğuna dair mahkemelerden kat'î bir cevap alındıktan sonra yapılır. Tadad ve tasnif, umumî ceza kanununda yazılı cinayet ve cünhaları mufassalan gösterir bir tarifeye ve hususî kanunlarda yazılı cinai hadiseleri gösterir bir listeye göre, istatistik umumî müdürlüğünde yapılır.

Cinai istatistik malzemesi, aşağıdaki iki noktai nazara göre, tadad ve tasnif olunur: a) Ceza verilmesi kabil olan yani mahkemeye sevk edilip oraca gerek bir ademi mes'uliyet kararına, gerek mer'iyete girmiş bir hükme bağlanmış bulunan hadiseler; b) maznun şahıslar, yani her hangi bir suretle ittiham olunup haklarında mahkemelerce bir ademi mes'uliyet veya kararı veya beraat yahut mahkûmiyet hükmü verilmiş olanlar.

Bir veya bir çok şahıs tarafından ika edilen hadisenin ne olduğu, yahut bir veya müteaddid hadiseden dolayı fer-

din neye mahkûm edildiği nazarı itibare alınmaksızın, her ayrı ve müstakil hadise, ceza verilmesi kabil olan hadisedir.

İkinci esas noktaya - yani şahsa - göre tadad ve tasnif, her bir işte surahaten görünen ve bu işten dolayı zan altına alınan veya mahkûm edilen her şahıs, bir vahid itibar edilerek, icra olunur. Cinai istatistik mahkûmların adedini değil, belki ferdî mahkûmiyetlerin adedini gösterir.

Ceza verilmesi kabil olan hadiselerin birden ziyadesini irtikâb etmiş olmak hasebile maznun veya mahkûm olanlar bir defa sayılır ve ancak birinci derecede mühim addolunan hadiseden dolayı kaydedilirler. Birinci derecede mühim olan hadise, bir hükme bağlanan hadisedir: a) bir hadiseden dolayı mahkûmiyet ve diğer hadiselerden dolayı ademi mes'uliyet veya beraat halinde; b) bir şahıs tarafından ika olunan bütün hadiselerden dolayı bir mahkûmiyet, bir beraat, , bir ademi mes'uliyet neticesi husule geldiği takdirde, kanunun en ağır ceza tayin ettiği hadise halinde.

Cinai istatistik 1910 tarihinden itibaren her yıl neşrolunmaktadır. Yalnız 1913-1919 senelerinde neşrolunmamıştır, zira o esnada urfi idare cari olduğundan, ceza verilmesi kabil olan hadiselerin ekserisi divanı harplere tevdi edilmişti.

VII. KOOPERATİF CEMİYETLERİNİN İSTATİSTİĞİ

Bulgaristanda ve aynı zamanda bütün Balkan yarım adasında ilk kooperatif cemiyeti 1890 da tesis edilmiştir. Kooperatif hareketi ise diğer balkan memleketlerinde bir az sonra görünmüştür.

Bulgaristana gelince: bu hareket 1900 ilâ 1910 senelerinde süratle inkişaf etti, lâkin asıl büyük müharebeden sonradır ki büyük bir terakki ve durmamacasına büyüme eseri gösterdi.

Memlekette kooperatifçiliğin çabuk inkişafı ve halkın menfaatini mucib olmakla beraber millî tasarruf

noktasından yapıldığı mühim rol, bu hareketin vaziyet ve ehemmiyetini izah edebilecek bir istatistik için lâzım olan malumattan istifade ihtiyacını doğurmuştur.

İstatistik umum müdürlüğü 1921 tarihinde, memleketteki kooperatif hareketleri hakkında bir istatistik tertibi tecrübesinde bulundu. Tecrübe kabilinden yapılan tetkikatın gayesi, evvelâ kaydedilmiş olan kooperatiflerin adedini, faaliyette bulunmuş olanların miktarını ve nihayet tatili faaliyet eylemiş olanların adedini tesbit etmek; saniyen, muhtelif kooperatiflerin şahsî ve umumî evsafını tayin etmek ve ihtiyacımıza, hatta uluslar arası kooperatif istatistiğine cevap verebilecek bir tasnif yapmak; salisen ; (Bulgaristandaki kooperatif hareketinin umumî vaziyetini ve temayülâtını gösterebilecek umumî malûmatı vermek idi.

Umumî Müdürlüğün yaptığı araştırmalar dört sene sürdü: bunun neticeleri 1920, 1921, 1922 vel923 senelerinde (**BULGARİSTAN KIRALLIĞINDAKİ KOOPERATİFLER İSTATİSTİĞİ**) adile dört mecmua halinde neşredildi.

Tecrübeler için lâzım olan malûmat, umumî müdürlük tarafından tertip edilen muhtasar bir sual varakası ianesile toplandı. Usulüne tevfikân doldurulan bu sual varakası umumî müdürlüğe gönderildi ve bu varaka ile birlikte bir de her kooperatifin kâr ve zararını gösteren bir senevi bilânço ve hülâsa yollandı.

Yukarda neşredildiği yazılan dört mecmua sayesinde kooperatiflerin umumî tasnifi yapılabildiği gibi aşağıdaki esaslı unsurlar hakkında da umumî malûmat edinildi: 1) aded, hareket ve tesis yılları; 2) teşkilât (aza miktarı)

Kooperatiflere aid muntazam bir istatistiğin esası bu suretle konulduktan sonra, istatistik yüksek şurası, Mart 1924 tarihli oturmasında, umumî müdürlükçe; kooperatiflere aid yıllık malûmatı toplamak üzere, tertip olunan formülleri kabul etti

Bu formüller her nevi kooperatif içindir ve şu sualleri muhtevidir: :

- 1 - Alâmet, mahal, ve cins;
- 2 - Madde, müddet ve mes'uliyet;

- 3 - Tesis tarihi, çalışmağa başlama, gayenin değiştirilmesi;
- 4 - Birliklere iştirak;
- 5 - Azalar-şahsî ve kollektif; şahsî azanın meslekî, cinsi «SEXE, irfanı ve emlâki.»

Kooperatiflerin malî vaziyetleri - zimmetler ve maltuplar; kâr ve ziyanlar; itibar ve plasman hakkında, keزالik menkul ve gayrı menkul emval ile merkezi idare, azanın mudilerin mesleklerine göre sermaye ve mevduatın tevzii hakkında mufassal malûmat;

7 - Kooperatiflerin idare ve fen personeli - mikdar, cins, vazife, irfan, aidat, hizmet senesi ve saire;

8 - Umumî malûmat. - İrfan ve terbiyeye müteallik faaliyet; maniler, himaye ve teşvikler; arzular.

Bu muhtelif suallere verilen cevapların tasnifi, memleketteki kooperatif işinin ihşaî ve kuvvanî başlıca unsurları hakkında derin bir tetkik yapmak fırsatını verir.

Sual varakalarını doldurduktan sonra, kooperatifler, bu varakaları doğruca istatistik umumî müdürlüğüne gönderirler. Orası varakalardaki malûmatı kontrol, tasnif ve neşreder. 1924 ilâ 1930 (dahil) elde edilen neticeler hemen tamamilen tablo halinde neşrolunmuştur.

Bulgaristanda bulunan kooperatifler ve neşredilen malûmatın evsaf ve mikdarı hakkında daha vazih bir fikir edinmek için kooperatiflerin bir tasnifini ve «1930 da Bulgar krallığında mevcut kooperatifler istatistiği» dergisindeki tabloların listesini aşağıya yazıyoruz.

Kooperatifler, mahiyetleri itibarile, berveçhiati kısımlara ayrılırlar:

:

I - Kredi kooperatifleri: 1) ziraî iktisad; 2) halk bankalar; 3) mahalli muhtelif kooperatif bankalar; 4) muhtelif kredi ve karşılıklı yardım kooperatifleri.

II - İstihlâk kooperatifleri: 1) umumiyet itibarile istihlâk; 2) istihlâk.

III - Mesken ve umuru nafaa kooperatifleri.

IV - Satın alma satma ve «TRANSFORMATION EN

COMMUR: 1) ziraî iktisad sahasında; 2) sanayi sahasında.

V - İstihsal ve çalışma kooperatifleri: 1) umumî sigortalar; **CAÏSSES POSTHUMES;** 3) hayvan sigortası kooperatifleri.

VI -Birlikler ve merkezlikler: 1) mahallî birlikler: 3) merkezler.

1930 da neşredilen mecmua aşağıdaki tabloları ihtiva eder:

Kooperatiflerin hareketile tesis seneleri; faaliyette bulunan kooperatifler azalarının mes'uliyetleri; faaliyet halinde bulunan kooperatiflerin azası ve kooperatiflerin, aza adedine göre, taksimi; şahsî azanın meslek ve cins itibarile taksimi; kooperatiflerin matlubatı; kooperatiflerin zimmeti; kooperatiflerindeki mevduatın envai; mudilerin mesleklerine göre mevduatın taksimi; kooperatiflerin İktisadî faaliyeti (müştereken satın alma ve satma, iptidai maddeler ve mamûl eşya), safi zaiyat (masraflar), safi temettüler (varidat) cins itibarile; safi temettülerin taksimi; vazifeleri ve muhassasatları ve maaşlarının nisbeti itibarile çalışan kimseler; cins, irfan ve vazife itibarile çalışan kimseler; kooperatiflerin birliklere ve merkezlere iştirakleri; kooperatiflerin azası, sermayesi ve mevduatı (vilâyet ve kaza itibarile); mukayyed kooperatiflerin, vilâyet ve kaza itibarile, hareketleri; kooperatifler hakkında hülâsa.

Yukarda sayılan istatistiklerden başka, İstatistik İlın um Müdürlüğü aşağıdaki istatistikleri de tertip eder:

1 — Asker toplama istatistiği (harpten sonra Bulgaristanda mecburî çalışma istatistiği yapılmıştır) yıllık neşriyat,

2 — Malî istatistik (devlet bütçesi, departman ve komün bütçeleri);

3 — Vasatî fiat ve alâmeti farika;

4 — Amele ücretleri, çalışma kazaları, grevler;

5 — Sanaî istihsalât, - üç aylık ve yıllık neşriyat;

6 — Ev hesaplar (mevkuat tahkikat);

7 — Et sarfiyatı, alkol ile ihtisab resmine tâbi maddeler;

- 8 — Deniz seyrüseferleri (yıllık istatistik);
 9 — Teşrii intihabat istatistiği;
 10 — Devlet, vilâyetler ve komünler memurlarının ve müstahdemlerinin tahriri.

VIII — İstatistik Umumî Müdürlüğü memur ve müstahdemleri

İstatistik Umumî Müdürlüğünde aşağıdaki memur ve müstahdemler vardır:

1 Umumî Müdür; 2 şube şefi; 1 kâtib; 4 İstatistik umurunu idare eden; 12 istatistik muharriri; 20 teknisyen istatistikçi; 24 tetkikatçı; 96 muhasib ile kâfi miktarda muvakkat muhasibler; 1 muhasebeci; 1 muhasebe mürakibi 1 kütüphaneci (istatistik muharriri); devairin hüsnü muhafazası için müstahdem olanlar (13 kişi).

IX - 1932 - 1933 Bütçesi

Daimî memurlar	7.716,200	leva
Muvakkat hizmetler	1.800.000	»
Büro masrafları ,	200.000	»
İcarlar	913.000	»
Hizmetkârlar için ,	40.000	»
Tab'îye masrafları vesaire .	50.000	»(1)
İstatistik âli şûrası	100.000	
Hasta memurların tedavisi ücreti ,	85.000	»
Uluslararası istatistik Enstitüsü yıllık iştirak hissesi	71.000	»
Elektrik makinelerinin satın alınması ve tamiri	50.000	»
İhtiyat akçesi ve borçlar .	90.000	»

(1)İstatistik Umumi Müdürlüğünün hazırladığı şeyler Devlet Matbaasında parasız basılır. Bunun için tahsisat konulmamıştır.

İktisadî İşletmecilik

Esasları ve prensipleri

— 2 —

İngilizcesini yazan
Taylor

Almancaya çeviren
R. Rösler

TÜRKÇEYE ÇEVİREN:
Macit Burhan

1934

İktisadî İşletmecilik esasat ve prensipleri

**Kitabın ikinci Almanca tab'ı (14-28 bin) için Alman
mütercimi tarafından yazılan mukaddeme**

BUGÜNKÜ İKTİSADİYAT VE TAYLOR SİSTEMİ

Umumî harbin bir neticesi olarak Alman iktisadiyatı uçurum kenarına gelmiştir. Ham malzeme yoktur. Amele yüksek gündelik ve az iş saati istemektedir. Hükümet yüksek vergi, sermayedar hiç olmazsa umumî vaziyetini idame ettirecek normal bir kazanç kaygısındadır. Bütün bu arzu ve taleplere rağmen, umumî hayat ucuz ve eşya Hatlarının ecnebi mallarına rekabet edecek derecede az olması lâzımdır.

Memleketin bu umumî düşüncelerine göre de iyi, hatta pek iyi teşkil edilmiş fabrikalar bile memleket iktisadının bu icabatını yapmak kudretini kendilerinde göremiyorlar. Ucuzluk gayesile fabrikalar amele yerlerini ve işlerini yeni ve asri tezgâhlarla doldurmaktan başka ne yapabilirler. Fakat, bu çare, hatta büyük mikyasta tatbik edilse bile yeni iktisat vaziyetinin icabına uymak için bize faydası olamaz. Bu hususta ancak bir şey yardım edebilir. Bu da, sermayedar ve amelenin el ele ve her birini bilhassa diğer tarafın büyük bir zararını mucip olmayacak surette, yukarıki iktisadî taleplere uyabilmesidir.

İşte bu da yalnız Taylörün, tatbikini istediği biricik iktisadi işletmecilik, yani Taylor sistemi ile kabildir. Bu sisteme karşı, muayyen bir zümre tarafından hararetle karşılanmasına ve kabul edilmesine rağmen, umumiyetle ademi itimat gösterilmiştir. Çünkü: Az çalışmakla fazla istihsalât ve yüksek yevmiye vermekle beraber, azamî kâr gibi ilk nazarda birbirinin zıddı olan bu prensiplere inanmak pek kolay değildir.

Henüz bu yeni usulü tatbik etmeden bile kârlı çalışan müesseseler, bu usulü tatbikten ihtiraz ediyorlar. Diğer ta-

raftan amele muhitinin fikri de şudur: Eğer hakikaten amele yorulmaksızın, hatta birçok ahvalde, uygun usullerle, kudreti mâliyesi yükseltirse de neticede yine bugünkü usulün tebeddülünden hasıl olacak temettü, yalnız sermayedarın eline geçmeyecek mi?

Sermayedar nizamı içtimaisi zihniyeti ile olan bu mülâhazalar, bazı ahvalde haklı bile görünür. Fakat bu Taylor sistemi için varit değildir. Çünkü bu yeni sistemin gayesi, her ki tarafın pek açık ve temiz olarak vaziyeti tetkik ve fazla yorgunluğu mucip olmaksızın, bunun kıymet ve enerjilerden azamî istifade esasına müstenit, sermayedar ve amelenin dostane ve elele çalışmasını temindir. Bu suretle, amele daha âdilâne ve normalden fazla bir insan gündelik alacaktır.

Almanyanın bugünkü Demokratize edildiği ve amelenin de İktisadî sistemlere tesir hakkı olduğu bir sırada amele ve sermayedarların eski zihniyet modası geçmiştir, Çünkü artık bundan sonra iktisat sisteminin islahı amelenin de enteresesi icabındandır.

Tabiatın bize bahşettiği biraz ham malzeme ve servet ile imalâtta arta kalan parçaları, filvaki harbi umumî bize, kıymetlendirme usullerini öğretti; yemiş çekirdeklerinden, mezbaha artıklarından, kâğıt ve zahire kırıntılarından istifade ettiğimizi hatırlamak kâfidir. Buna mecburiyetimiz, bittabi, sulh zamanında ucuz ve kâfi miktarda bulunan bu gibi şeylerin harpte tedariki kabil olmamasındandır. Fakat o zaman, harp iktisadiyatı icabı, vazolunacak tedabir ile, bu hususta muayyen bir usul ve sistem dahilinde hareket olsaydı, sulh için ve sulh zamanında dahi tutunacak kârlı usuller mevcut kalırdı. Çünkü bu suretle muhtelif havaîci gıdaiye ve kullanma vesaiti şüphesiz ki daima memaliki ecnebiyeden alınacak fiyattan, daha ucuz bir fiyate tedarik olunabilirdi.

Bugün bile, her sahada, gayrı İktisadî olarak mevcut olan kıymetler, (yani pahalılık) kâfi ilmî ve fennî tecrübe olmadığından ve amele ile sermayedarın pek de dostane olmayan elele çalışmaması ve fabrikaların muayyen şubelerinde değil yalnız malzemenin aynı zamanda vaki ve

kuvvet - bilhassa, insan kuvveti - daimî surette israf edilmemesinin neticesidir.

Alman halkının, kendisinde bulunan iş kuvveti ve kudreti, tabiatın büyük, bir emek sarfetmeksizin tabii servet ve enerjiyi emirlerine tahsis ettiği diğer milletler ve memleketlere nazaran, Almanların başlıca servetini teşkil eder. Bu iş kudreti vasıtasile, ihtiyacımızdan fazla kıymetler vücutte getirmeliyiz ki, bizde bulunmayan iptidai maddeler, ham malzeme, nim mamul gibi eşyayı tedarik edebilelim. Harbi umumî tazminat, tamirat borçları, harp borçları, malûl ve yetimlere yardım, yeni ve eski borçların taksiti ve Alman iktisadiyatının düzelmesi hep bu iş kudretimize bağlıdır.

İşte Taylor sistemi bu bakıştan tetkik olunursa; Alman halkının mevcut iş kudretinin İktisadî ve fennî olarak işletilmesine ve azamî faide teminine elverişli bir usul olduğu kolayca anlaşılır.

Umumî olarak rekabet edememek, sadece, ecnebi memleketlerde, diğer bir ecnebi fiyat ile rekabet kudreti olmamak değil, kendi memleketimizde de, ecnebi bir firmanın getireceği mamulâta rekabet edememek sanayiimizin mahvolması demektir. İşveren müessesat (yani patron ve sermayedarlar) bunun böyle olduğunu bildiği kadar, iş alan, yani amele ve işçinin de bu hakikati görmeden yürümemeleri pek arzu edilir.

Aksi takdirde, yüksek yevmiyelerle pahalı istihşalât yapılsa iş azalır, kazanç azalır, memnuniyetsizlik, işsizlik ve sonunda grev baş gösterir. Amele eğer, bulabilirse veya varsa, başka mesleğe girmekten başka ne yapabilir?

Bundan çıkan neticeye göre, iktisadiyatımızla alâkadar halkımız, ne meslekte olursa olsun, ister patron, ister amele, hükümet memuru hasılı herhangi bir müstehlik olsun, Taylor sisteminin tatbiki teklifine iştirak ile azamî iktisadiyatın teminine gayret etmeliyiz. Bu söylediklerimiz, umum patron veya baş sermayedar olan hükümete de aittir. Bu gayenin yanında, yukarda söylediğimiz, düşünce ve mülâhazalar bırakılmalı, her yeni teşkilâtta olduğu gibi bunun da zorluğu, müşkilâtı ve masrafı göze alınmalıdır. Şurada kat'iyetle tekrar edelim ki, Amerikada Taylor, ta-

lebe ve arkadaşları tarafından vaz ve inkişaf ettirilen «Taylor medeniyeti» usulünü tatbik henüz Almanya için varit değildir. Biz ancak, gerek Amerikada ve gerek bizde tatbik edilecek esas prensipleri ve kaideleri tatbik etmeliyiz.

Burada şunu da, hararetle kaydedelim ki, Fransızlar ve müttefiklerinin henüz galibiyet ümidini beslemedikleri 1918 senesi yazında, hükümetin müsaade ve direktifi ile VİKTOR GAMBO nun çıkardığı «Nereye gidiyoruz?» adlı kitabında Amerikanın bu yeni teşkilât ve iş sistemini (yani Taylor sistemini) Fransız sanayiini kurtaracak ve yükseltecek en birinci çare olarak göstermiştir. Bundan başka, itilâf devletlerinin harp zamanında Taylor sistemi vasıtasile, muayyen harp imalâtını çoğalttıkları ve fiyatının ucuzladığı harp zamanında müteaddit defalar gazetelerde okunmuştur. 1919 senesi 31 Kânunusaniinde, sabık, hükümet iktisat umumî kâtibi Doktor MOLLER «Döyçe Alkemange çaytong» gazetesinde; sosyalistler bile hakikatin büyüklüğünden kaçmamalıdır. LENİN, halihazırda, Rusyanın iktisaden ihyası için, Taylor sistemile işe başlamak üzere tatbik olunacak bir program hazırlamıştır, demiştir.

Umumî harpten bir az evvel Taylörün en mühim asarı Almanca olarak çıkmıştır. Bunlardan biri olan bu kitap, onun umumî ve toplu fikirlerini ihtiva etmektedir. Bu kitap yalnız teknik adamlarına değil bilâkis bedenî ve fikrî çalışan bütün insanlara hitap etmektedir.

Taylörün, bu eserleri bile Taylor sistemini yalnız nazarî olarak mütalea eden Alman asarı müelliflerinin, sistemin her sahada fevkalâde olarak tatbik edilmek istenmesi ve edilmesi, harp dolayısıle cevapları verilmeyen bir çok yanlışlıklara sebep olmuştur.

Diğer cihetten, Taylor sisteminin, şurada burada muvaffakiyet kazanmış olması, bazı müesseseleri bu usulü tatbik sevk etmiş ise de, gerek tatbik edilen şeklin anlayışsız olması ve gerekse, idenin kudreti ve istidadı olmaması, ekseriya bu teşebbüsün âdemi muvaffakiyetle neticelenmesini icap ettirmiştir.

Bu hususta yazılmış bütün eserleri okumuş olmak ve Taylor sistemini tatbik için alâkadar olmak veya Taylör

sistemi ile çalışan bir müessesede ifayı vazife etmek veya müdür bulunmuş olmak kâfi değildir.

Bir fabrikayı veya müessesesi sınavı, Taylor sistemi ile çalıştıracak şahsın bu sisteme karşı evvelâ istidadı olmalı, saniyen, bir müessesesi sınavıdan yetişmiş olarak, umumî ve şahsî tecrübeleri ile daima zuhur eden müşkilâtı yenecek kudrette olmalıdır.

Bir sınav müessesede daimî olarak muamelât, İdarî -ve sair teknik mesail ile meşgul olan müdür ve şahıslar, işletme mühendisleri ifa ettikleri bu vazifelerle birlikte, fabrikaların Taylor sistemine uydurulması işini hatta bu vazifelerde lâzımgelen şeraiti tamamen haiz olsalar da başaramazlar.

Taylor'ın arkadaşlarından küçük bir grup ise, muhtelif yerlerde ve vesilelerle Taylor sistemini mülâyemetle ve mükemmelen tatbik edecek şahs yetiştirmektedirler. Meselâ: çiftliklerde, sanayi müesseselerinde, bankalarda, hükümet dairelerinde ve saire ile, bu maksat uğrunda çalışan bütün müesseseler bir birle sıkı münasebatta bulunarak, yaptıkları tecrübeleri, umumun istifadesine tahsise çalışmakta, hatta Taylor sisteminin harp zamanında ecnebi memleketlerdeki inkişafını da her kese bildirmektedirler. Çünkü her kesin veya her müessesenin fenni tetkikata inhisar vaz etmesi doğru değildir. Her kes bugünkü Taylor sistemine bir şey ilâve edebilecek dünya büyüktür. Yalnız, istidadı, kudreti ve tecrübesi bulunmayan ve ancak kazanmak hırsı ile, bir çareye başvurarak gerek sermayeyi ve gerek amele kuvvetini bozabilecek ve bu suretle umumun ziyanına sebep olacak muvaffakiyeti meçhul teşebbüslere müsaade etmemelidir. Çünkü bu sahadaki muvaffakiyetsizlikler, bütün Almanyayı Taylor sistem ve usullerinden vazgeçirmek için menfî propaganda yapılmasına vesile olur.

1919 Rudolf Rösler

KİTABIN BİRİNCİ ALMANCA TABİ İÇİN

MUKADDEME

Taylor sistemi:

İnsan kuvvetinin (bütçeleştirilmesi)

FREDERİK TAYLÖR'ün, sınai müesseselerin kudretini arttırmak için işletmecilikte kullanılan vesaitin fennileştirilmesi hususundaki teşebbüsü, bu kitabın intişarından sonra beklenilmeyen derecede alâka gösterildi. Bugün hiç olmazsa bütün münevver halk, (scientific mangament) (fenni işletmecilik) tabirini bilir. Bunun için birçok ilânların adı bu suretle başlar. Bu fennî işletmecilik meselesi birçok cemiyetlerin doğmasına sebep olduğu gibi Üniversitelerde bu hususlarda tedrisat vardır. Son seneler zarfında, bu hususta birkaç yüz kitap intişar etmiştir. Birçok zamandan beri gazeteler ve mecmualar bu fennî işletmeciliği hararetle neşir ve tamim ettiler. Bazen aleyhinde olan da bulundu. Nihayet Alman hükümeti, bu Taylor sistemde buna benzer başka sistemlerin fayda ve zararlarını tesbit için bir komisyon teşkil etti. Bütün alâkadar cemiyetlerin ve şirketlerin iştirak ettiği bu komisyon, Taylor sisteminin getirdiği faideleri raporunda tesbit ve bu yeni usullerin sıhhatini kabul etti. Komisyonca yalnız ehemmiyetsiz bazı hususatta, prim şeklinde yevmiye verilmesini amelenin muvafakati ile, yine aynile bir işe sarfedilen zamanın tespiti amelenin muvafakati ve kronometre ile yapılması teklif olunmuştur.

Bundan sonra hükümet müesseseleri de, Taylor sistemini İktisadî bir muvaffakiyetle tatbik ettiler. Bilhassa bahriye fabrikaları ile imalâtı harbiye fabrikalarında bu sistem pek ciddiyetle ve ehemmiyetle tatbik edilmiştir.

Reisi cümhur TAFT, bütün devlet daire ve müesseselerine bilhassa maliye nezaretine bu yeni sistemi anlatmak ve tatbiki çarelerini tesbit etmek üzere bir komisyon teşkil etti.

Fenni işletmeciliği tatbik edecek mühim bir vapur kumpanyası müdürünün Şimalî Amerika ticaret kon terasında söylediği ve bütün Amerikanın ve belki de dünyanın o zaman dehşetle hayret ettiği sözlere bakın: yeni Taylör

sisteminin bütün Amerika demiryolları ve idaresinde tatbik edildiği gün, her gün asgarî bir milyon dolar iktisat edilmiş olacaktır.

Bu yeni usule Amerikada umumiyetle ve bilhassa mühendisler tarafından gösterilen ciddî alâka pek büyüktür. Taylör'ün ismi, seri çeliğin zuhuru ve atelyede tatbiki ile, onun vazettiği usullerle her gün bir gün evvelkinin, iki ve üç misli fazla kudret göstermesile bütün cihana yayılmıştır. Onun bu seri, çelik icadı, otuz senelik mesaisi içinde bu meşale gibi parlamaktadır.

Amerika makine mühendisleri cemiyeti onu 1908 senesinde fahrî reis inhap etti. Ve FİLÂDELFİYA Darülfünunu ona fahrî doktor ünvanını verdi. M. L. COKE namındaki bir talebesi, küçük bir hükümet demek olan Filâdelfiya şehrinin iş nazırıdır.

Bu kadar umumî ve muvaffakiyetli alâkaya rağmen bittabi muhalif olanlar da vardı. Bunlar da; usulün esasını 'değil, haricî şeklini tatbik etmek isteyipte muvaffak olamayanlardandır. Bu kitap, İngilterede İngiliz sefiri sir «BİRİÇ» in bir mukaddemesi ile intişar etmiştir. Fransada intişar eden kitabın mukaddemesini de, meşhur hikmetşinaş (CHATELIER) yazmıştır. Alman milletinin de Taylor sistemine alâkası, bu kitabın neşrinden evvel bir çok yazıların çıkmış olması isbat eder.

Taylor hiç şüphesiz ki asrî sanayiın temel taşı koyanlardan biridir. Büyük sanayiın 1838 de ilk iplik makinesini icat eden ve 1750 de ilk dokuma tezgâhile, 1800 de ilk buhar makinesinin adımları atılınca, mühendisler ve müdürler bu işleri inkişaf ettirmeğe çalıştılar. Bu meyanda fotin imâli için bugün Amerikada 400 muhtelif cinstе tezgâh vardır, ki bunlar, acemî işçiler tarafından kullanılabilir. Şu halde bir işin yapılabilmesi için lâzım gelen hüner tamamen makineye geçmiştir. Fabrikaların Konstruktion büroları, günden güne cihana yeni bir yenilik getirmişlerdi. Fakat makine imâlatı atölyeleri üvey evlât muamelesi görmüşler, tezgâhta yapılacak işlerin yapılma tarzı ameleye bırakılmıştı.

Zaman ile bunun mahzuru anlaşılacak, yalnız tezgâhtan azamî kudret değil, aynı zamanda insanlar ve a-

meleye de azamî kudret vermek icap ettiği tesbit edildi. Bu işi ilk evvel yapan ve araştıran Taylor olmuştur.

Taylörün bu kitabı hepimize öğretmek istediği yeni çalışma sisteminin esas prensipleri; boş saatlerde yazılmış şeyler değil, daha ziyade, 30 senelik hayat ve sanayi içinde meydana getirdiği tecrübeye müstenit bir ilim ve fendir.

Hasılı Taylor sistemi, kısaca, her işin her hareketin, her vazifenin, ne kadar ehemmiyetsiz olursa olsun fenni ve ilmi olarak tetkik ve bunlar için usuller ve takımları için tipler vaz ederek bunların istimalinde az kuvvet ve az zaman sarf edecek surette amelenin terbiye edilmesi yetiştirilmesi, suretile onları yormadan amelenin ve tezgâhın tam kudretinden azamî istifade etmektir.

Şu halde, Taylor sistemi ne bir yeni yevmiye sistemi ne bir yeni hesap ve kitap usulü ve ne de seri çelik kullanılma meselesidir. Bu yalnız insan kuvvet ve kudretinin hüsnü idare edilerek tamamen kıymetlendirilmesidir. Kendisi de söylediği gibi başkaları da buna benzer veya aynı fikirlerde bulunmuşlardır. Yevmiye sistemini değiştiren usullerde ve dökümhanelerin yeni teşkilâtı, demir yolları tamirhaneleri hakkında bazı hususî usuller vardır. Fakat her insan ve her iş hakkında tatbik edilebilecek temel esasları Taylor bulmuştur.

Ben ise, bizzat Taylör ile çalışmak ve onun fikirlerini ve tatbikatını yakinen görmek fırsatına nail oldum. Ameleye verdiğim her talimatta, nezaret ettiğim her işte, yavaş yavaş değil sade işte muvaffakiyet bilâkis farkında olmayarak işe sarf edilen Enerjile (zaman, kuvvet ve saire) işteki muvaffakiyet nisbetini görüyor ve hangi işlerde ne suretle muvaffak olduğunu his ediyordum.

Nihayet, bu usulleri, kendi yevmi hayatıma ve mesaima tatbika karar verdim. Ve itiraf ederim ki çok faide gördüm. Değil yalnız kendi zamanı ile kendi kudreti ile de idare etmek hissi de şahsıdır. Eğer Taylor, bu kitap ile okuyucuların aynı tesiri icra edebilirse, kendi prensiplerinin intişarı için büyük bir adım atılmış olacaktır.

Şu halde, muayyen bir iş için, ölçülebilir zaman ve sarf edilecek kuvvetinin miktarı nedir? Şimdiye kadar umumî olarak kaide ve cevap «bu tecrübe işidir» tır. Taylörden evvel hiç kimse, bu işlerin esasından hallini ve fennî prensipler vaz'ını düşünmemiştir. Bu gibi mesail, hiç bir zaman itiraz olunamayacak fennî bir usul ile tanzim edilmiş olmadığından bittabi amele ve sermayedar arasında iyi bir münasebet husulü gayrı mümkündü. Taylörü, fen kisvesi altında ameleden azamî istifade ederek fazla istihsalâtı için fazla yevmiye vermeyecek zan ile, sistem ve tenkit edenler yanıldıklarını bu günkü fena vaziyeti bitarafane tetkik ile derhal anlarlar.

Taylor, açık ve münakaşa ederek şunu kabul etmiştir ki, bu günkü gündelikler yapılan işin kıymetinin bir kaç mislidir. Bunun için eski yevmiye sistemi yeni usulde bir esas olarak tutulmamıştır. Aynı yevmiye için şimdiye kadar mevcut ve fena esas bozuk alât ve edevat ile, yetişmemiş ve tecrübesiz amele ile yapılan ve müessese müdürünün hiç bir zaman amelesinin işe sarf ettiği hakikî zamanı bilmeden işlere mukabil verilen gündeliklere karşı bugün fazla imalât talep olunursa bu hiç bir zaman bir haksızlık ve sertlik telâkki olunamaz. Ben şunu da ilâve edeyim ki, Taylor filvaki bir amelenin azamî kudretini tesbit ederse de bu miktarı hiç bir zaman her günkü kudreti olmak üzere şart koşup istemez. Bilakis işlerin ehemmiyetine ve ekseriya da bunun yarısı talep edilir. Bilhassa şu da unutulmamalıdır ki, Taylor oran: i bine göre, azamî kudret bir işçinin yorulmadan kendini zorlamadan verebileceği takattir ve kudrettir. Ameleyi ezmek fikrî Taylörün de düşman olduğu mı selelerden biridir.

Bu kitapta bahsi geçen Simit namındaki amele, günde 12.1/2 ton ham demir yükletmekte iken Taylor tarafından kendi yeni usulü tatbik edilmekle aynı günde 47.1/2 ton(dört misli) yüklediği halde akşam eve dönünce de, bizzat kendi yaptığı evin duvarcılığını da yapması ve sabahleyin erken kalkarak yine duvarda çalışması ve ondan sonra işine gelmesi eskisine nazaran bir kaç misli ham demir yüklediği halde yorulmadığını isbat eder.

Bazı kimselerin, Taylor sistemine itirazları; bu usulün,

büsbütün başka işlerde meselâ, bir fabrikada, fotin imalathanesinde, mutbakta, her hangi bir cemiyette, meselâ Amerika mühendisler cemiyetinde gayrı kabili tatbik olduğu kanaatinden ileri gelmektedir. Şüphesiz ki, kelimeye bağlı kalırsak, her şeye uyan bir usul olarak göstermeğe çalışmaktadır. Çünkü, orada ve burada işleri yapan ve muvaffakiyete götüren insan ve insan kuvvetidir.

İş azaltan tezgâh konstrüksiyonları nasıl mevcut ise, aynıle, iş azaltan işletme usulleri de bunlara refakat etmelidir.

Modern işletmecilik hakkında, tetkikat yapılmak üzere Amerika makine mühendislerinin seçtiği komisyonun raporunda dediği gibi bazı teşkilatçıların, muayyen formül veya hususî evrakı matbua vasıtasile, fena giden müesseseleri kazançlı bir hale getirecekleri velvelesi epi menfi tesir icra etmiştir.

Diyorlar ki, böyle modern işletme usulleri, yalnız ameleye icrayı tesir ile, onların bedeni ve akli zaif düşmesine sebep olur. Bu da hakikate uygun değildir. Çünkü Taylörün mufassal izahatı ile anlaşılıyor ki yeni usul şeflerle gayrı müstahsil olanlar (memurlar) daha ziyade eziliyorlar. Çünkü yapılacak bütün işleri tetkik, ihzar ve tanzim ile mükellef tutuluyor ve gerek nazarî gerek amelî iktidara malik olarak bunları amelesine öğretmeğe mecbur tutuluyorlar. Bu öyle bir usuldür ki şefleri hakikaten birer şef olmağa ve ünvanlar ile mütenasip şeflik etmeğe mecbur tutar.

Taylor sisteminin tatbiki ile, fevkalâde muvaffakiyet elde edildiği hakkında umumî kanaat mevcut olmasına rağmen, bazıları kendi müesseselerinde ıslaha muhtaç bir şey olmadığına veya pek az ıslahata ihtiyaç olduğunu iddia ederler. Fakat hakikatte ise, bu usulün tatbiki ile, imalat iki misline ve gündeliklere, kazancın artmasına mukabil, mamul eşyanın fiyatının da düşmeyeceği pek az müessese vardır. Ben bu hususta kendi tecrübeme istinaden alışılmamış bir şey söyleyeyim. Bulunduğum bir makine fabrikasının muayyen bir tezgâh imalat işinde maliyet fiyatı bu yeni usul ile 2 senede % 43 azaltılmak mümkün olmuştur.

Kitabın (Principles of scientific Management) adını tercüme etmek, bana oldukça müşkül görülmüştür. Kitabın adını, Taylor sistemi koymağı tercih ederdim. Çünkü Amerikada hülâsatan böyle diyorlar.

Bu fennî tabirat henüz yeni olduğu ve İngilizcenin bu hususta Almancaya nazaran zenginliği aynı kuvvette tercümeyle imkân bırakmıyor. Amerikada (efficiency) kelimesinin ifade ettiği mana her kese malûm olduğu halde, ben bunları tercüme ederken en ziyade teknik adamlarından gayrisi için düşünülerek yazılmış olan bu kitapta onların anlayacakları kelimeler istimal ettim. Diğer cihetten, esas kelimeye uygun olarak kullandığım kelimeleri İngilizcesile de birlikte kullanılarak kare bu kelimenin mefhumunu daha yakınlaştırmaya çalıştım.

Bu kitapta bahsi geçen duvarcılık ve kürekleme işleri fizik ile psikoloji esaslarına istinat eden fennî kaidelerin istihsali için birer misal telâkki olunmalıdır.

1912 - Kânunuevvel RÜDOLF KÜSLER

Reisi Cumhur ROSEVELT, Amerika birleşik hükümetlerinin, Vaşingtonda beyaz evde toplanan hükümetler mümessillerine hitap ettiği bir toplantıda: «Memleketimizde, tabiatın bize bahsettiği enerji menbalarından istifadeye çalışmak, mamulat kıymetlerinin iktisadileştirilerek halkımızın ve milletimizin umumî medeniyeti seviyesini yükseltmek demektir» demişti.

Enerji ve malzeme menbalarımızın hüsnü muhafazası ve işletilmekteki faidesi umumî olarak anlaşılmıştır. Bu hususta gayeye erişmek için büyük bir harekete geçilmiştir. Fakat esas mesele olan, millî kudretlerin yükseltilmesi işinde, pek az alâka gösterilmiştir.

Ormanların zamanla mahvolduğunu, su kuvvetlerinin boşuna akıp giderek israf edildiğini ve toprak servetlerinin denize döküldüğünü görüyoruz. Bellisiz madenlerin keşfi ise bir zaman meselesidir. Diğer cihetten, daha az görülen, daha az rakamla tesbit edilebilen ve ehemmiyeti anlaşılamayan makine iş kudreti de, usulsüz, uygunsuz, te'-

sirsiz çarelerle israf edilmektedir ki buna Reisi Cumhur Rosevelt, millî kudretlerden az istifade edildiğini sebep göstermiştir.

Maddî şeylerin israf edildiğini görür ve his ederiz. Fakat maksada ve gayeye hizmet etmeyen insan hareketleri, yahut, sarf olunan kuvvet ve kudretin işe nisbetsizliği ve fazlalığı, maatessüf görünür ve tutulur bir iz bırakmamaktadır. Bunların ne demek olduğunu anlamak için evvelâ düşünmek ve dimağı harekete getirmek lâzımdır. Bizim bu hususta her günkü israfımız, maddî israfa nazaran daha çoksa da birincisi için canlı bir alâka gösterildiği halde, ikincisi için daha az alâka gösterilmiştir.

Millî kudretlerin yükseltilmesi için, şimdiye kadar ekseri halk, his ettiren bir harekete geçmediler. Fakat, daha fazla kudret istihsal için, ihtiyaç hasıl olduğu his edildiğine dair işaret vardır..

Daha iyi şeylere karşı heves, muayyen işlerin mütehassıslarına tevdiî düşüncesi, her kesin yetiştirildiği iş için ve bu gayede tavzifi işte büyük müesseselerin umum müdürlerinden evdeki hizmetçiye kadar her kesin arzusu budur. Umumiyetle her kes, kendi maksadına göre tavzif ve istihdama elverişli olup, başkasının yetiştirdiği birisini arar. Fakat biz eğer umumî olarak şu kanaate varırsak ki başkalarının yetiştirdiği eşhası değil, kendi işimize elverişli olmak üzere yetiştireceğimiz şahısları istihdama karar verirsek, işte o vakit millî kudretlerimizden azamî istifade temin etmiş oluruz.

Şimdiye kadar mevcut olan kanaat şu suretle anlatılabilir: Sanayiîin büyük adamları doğarlar fakat yetiştirilmezler. Yeni, bir işe elverişli adam bulunursa, müessesenin bütün işlerini tamamen ona bırakmak kâfidir. İleride kat'iyetle anlaşılacaktır ki, en birinci şef, yetiştirilmek için buna müstait olarak doğmuş olanıdır. Diğer cihetten en muktedir bir şahıs bile, eski usullerde, yeni sistem ile idare olunan bir müesseseye karşı koyamaz, rekabet edemez. Düne kadar fabrika ve müessese idaresinde şahsî kudret ve iktidar ön safta tutulurdu. İstikbalde ise iyi bir teşkilât ve usul birinci dereceyi işgal edecektir. Fakat bununla da, muktedir şahıslara lüzum kalmadığı anlaşılmalıdır. Bilâkis, iyi bir usulün ilk vazifesi, en muktedir

eşhası toplamak olmalıdır. Böyle sistematik bir müessesede ve işletmesinde muktedir olanlar usule nazaran daha çabuk şefliklere geçerler.

Bu Kitabın gayesi

1. — Muayyen ve basit misallerle, memleketimizin her günkü işlerinde, işe sarfolunan kuvvetle alınan cüz'î netice dolayısıyla (ufak bir randıman, az bir muhassala) dolayısıyla, ziyan zarar ve israfa boğulduğunu göstermek.

2. — Okuyuculara, muayyen bir müessesedeki fenalığın, oradaki kudretli veya kudretsiz bir şahısta değil, oranın usul ve sisteminde aramak lâzım geldiğine kanaat getirmek ve ispat etmek.

3. — En iyi istihsal kudreti ve en iyi idare ve işletme işi hakiki fir fen olup, bu ise açık kanunlara, talimat ve nizamlara müstenit olanıdır. Okuyucularım, bu usulün esasları fennî olarak, en ehemmiyetsiz bir şahıstan başlayarak, müesseselerimizin en yüksek işlerine bakan şahıslara kadar ve en ehemmiyetsiz teferruattan en karışık ve her cins işe muvaffakiyetle tatbik edilirse hayret olunacak derecede İktisadî faydeler temin edildiğini birçok misallerle göreceksiniz ve kanaat getireceklerdir.

4. — Bu kitapta yazılanlar; Amerika, makine mühendisleri cemiyetinde verilen bir konferanstır. Bunun içindir ki seçilen misaller, ilk sırada mühendis ve sanayi müessesesi şeflerini ve bu gibi müesseselerin sahiplerini alâkadar eder. Bu esas fikirler aynı suretle, ve aynı muvaffakiyetle insanların yapacakları her işe tatbik olunabileceğini diğer okuyuculara da anlatabileceğimi ümit ederim. Bu sistem bilhassa; ev idaresine, köylüye, sanayi müesseseler idaresine, fabrikalar işletmesine, kiliselerin idaresine, darülfünunlara, sigorta ve taavvün işlerine hatta, hükümetin muhtelif nezaratlerinde muvaffakiyetle tatbiki kabildir.

I

Yeni sistemin esas manası

Bir idarenin nazarı dikkati, işveren patron ve iş alan amelenin menfaatlerini göz önünde tutarak onları tevhit etmek olmalıdır.

Bu yüksek refahtan Prosperitat yalnız sermayedar veya şirketlerin yüksek temettüü değil, bilâkis, her müessesenin yüksek inkişafı kudretleri daima yüksek tutmak olduğu anlaşılmalıdır. Aynile, müstahdeminin yevmiyesinin yükseltilmesi, normalden ziyade tezyit şeklinde değil, bilâkis, her bir amelenin kudret ve istidadının azamisini verecek surette yetiştirilmesi, inkişafı ile daima azamî surette ve ancak kendi yetiştirdiği iş için muamele görmesini ve o işte tavgiz edilmesinin neticesi olmalıdır. Buna rağmen şüphe götürmez ki, bütün dünyada amele ve patron teşekkülleri, birbirile dostane anlaşmak için değil, bilâkis, daima düşmanca muamele için faaliyettedirler.

Umumî kanaat şudur ki, patron ve amele menfaatleri kabili tevhit değildir. Fakat fennî esaslara göre kurulmuş bir idarede, her iki tarafın hakikî menfaatlerinin bir istikamete müteveccih olduğu ve müessesenin daima inkişaf ettiği bir yerde - amelenin arzusu olan yüksek yevmiye ve patronun asgarî maliyet fiyatı - husul bulmuştur.

Bütün bu meselelere karşı henüz sempati duymayanların fikirlerini değiştirmeleri için, iş veren patronlardan bazıları, ki bunlar amelesine karşı daima az yevmiye vererek fazla iş çıkarmak gayesini takip ederler. Göreceklere ki, amele Liberal bir tarzda muamele etmek daha iktisadidir. Diğer cihetten patronlarına kâfi ve lüzumu kadar kazanç bırakmak istemeyen, bu kendi mesaisile husul bulan kazancın kendine ait olmasını isteyen amele de bu suretle zamanla fikirlerini değiştireceklerdir.

Ayrıca ispat edilmek istenmez ki, bir şahsın tamamen inkişaf etmiş ve yükselmiş kudreti, ancak azamî İktisadî olması yani emrindeki bütün kuvvetlerden tamamen istifade etmiş olmasile ölçülür. Her günkü imalâtı, azamiyi bulmuş olmalıdır.¹

Bunun hakikat olduğu, iki kişi beraber çalıştığı zaman anlaşılır. Meselâ: Siz ve ameleniz işlerinizi öyle tanzim ettiniz ki birlikte ve muayyen bir zamanda 2 çift ayakkabı

¹ İngiltere maden kömürü amelesile, sermayedar ve patronları nihayet bunu takdir ile müşterek menfaatleri üstünde durarak, teşriki mesai neticesi kömür rekabetine aynı zamanda amelenin işsizliğine mani olabildikleri malûmdur.

yapıyorsunuz. Sizin rakibiniz de aynı suretle fakat bir çift fotin imal ediyor. Siz yaptığınız ayakkabıları satabilirsenez amelenize, rakibinizden fazla yevmiye verebilirsiniz. Buna rağmen size de rakibinizden fazla kâr kalacaktır.

İşte aynile işleri çok bir fabrikada da, amelenin azamî kudreti imaliyesi ve iş için tam inkişafı ancak şu yapılan işin az insan kuvveti, az malzeme ve az sermaye yutan tezgâh ve binalarla yapılması ile temin olunur.

Yahut başka bir cümle ile: en büyük Prosperitat Randıman, en iktisadi surette amelenin, tezgâhın verdiği hasılattır. Hasılı ameale ve tezgâh, en büyük kudretlerini ve randımanını azamî muhassalasını vermelidirler. Eğer sizin ameale ve tezgâhlarınız, her gün rakip ve komşularınız kadar istihsalaât ve imalât yapmazsa, elbette rekabet, amelenize diğerleri gibi fazla yevmiye vermenize mani teşkil edecektir. İşte fazla yevmiye vermek ihtimalleri nasıl aynı memleketteki rakip firmalar hakkında varid ise, bir birine düşman ve rakip olan memleketler için de caridir. Hülâsa, azamî kudret, inkişaf ve olgunluk azamî verimin neticesidir. Ve bununla ölçülür.

Aşağıda misal olarak, bu söylediklerimizi teyit eden yani amelesine rakiplerinden % 30 ilâ % 100 fazla yevmiye verdiği halde yine onlardan fazla temettü tevzi eden müesseseleri zikredeceğim.

Bu misaller en basitinden en yüksek ve karışık işler hakkında gösterilmiştir. Eğer yukarıdaki neticeler doğru ise, bundan ameale veya müessese idaresinin esas gayesinin müessesedeki her şahsı en seri bir tempo ile, kuvvet ve kudretinin hesap edilmiş miktarını, işine vermek üzere tavzif edilmesini temin etmek olduğu anlaşılır.

Bu prensip bazılarına göre gayet tabii olarak görülür ve ayrıca mevzuu bahis için fazla ve lüzumsuz addolunur. Fakat gerek Amerikada, gerek İngilterede vaziyeti tetkik edersek işçi sınıflarında olduğu kadar diğer sınıfların hiç birisinde spora heves ve muhabbet yoktur.

Eğer bir Amerika amelesi Bazebal veya İngiliz amelesi Kriket oynadığı zaman, bütün kuvvetini kendi partisinin kazanmasına sarf eder. Her biri en iyi çıkışlarını gösterirler. Bu sporcular kendilerinde mevcut olan kudreti vermi-

yen ve göstermeyenin kaçak ve korkak damgasını alarak herkesin hareketine maruz kalacağı kat'î kanaatine maliktirler. İşte aynı amele, ertesi gün fabrikaya gelince, bütün kuvvet ve kudreti ile çalışacağı yerde, ekser ahvalde hiç bir kimse farkına varmadıkça, mümkün olduğu kadar az çalışmağı gaye ittihaz eder. Sarfettiğı kudret hemen hemen kendi kudretinin üçte biridir. Bazen de fevkalâde olarak yarısidir.

Fakat hakikaten fazla çalışmak isterse, «Bazebalde» verdiği kudretten dolayı maruz kalacağı fena muameleden daha ağırına burada kudretini verdiğinden dolayı düçar olacağı muhakkaktır. Bu maksadı yavaş çalışma tarzı, bilhassa inşaat amelesi arasında daha ziyade göze çarpar. Buna işe yaslanma (yangeldizm) derler ki, Amerika ve İngilterede halk iktisadiyatı hastalıklarından biridir. Eğer, bu yangeldizm, ortadan kalkarsa ve amele ile patron anlaşır, her amele, şeflerini ve sermayedarı, dostane münasebat ve azamî sây ve gayret göstermek suretile himaye ederse, vasati olarak her tezgâh ve her amelenin, kudreti taz'if edilmiş olacaktır, ki ben aşağıda bunu ispat edeceğim.

Bundan başka hangi kaideler vardır ki, amelenin aynı nisbette imal kudretini arttırsın ve umumî vaziyetini düzeltsin. İngiltere ve Amerikada bu hususta İctimaî kaideler, tarifeler vaz'ı ile, gelecek neslin kudretini arttıracak tedabir düşünülmektedir. Fakat her iki memleketten de bu teklifleri ile sanayi müesseseleri dolayısıyla bütün memleket iktisadiyatına bilâvasıta tesir icra eden bundan daha mühim meseleler hakkında fikir ve teklifte bulunulmadı.

Bu işten yan çizmenin ve yavaş çalışmanın esbabı izale olunursa, imalâtın maliyet ve satış fiyatı o kadar azalır, ki Amerika dâhil ve haricî ticaretinde, ecnebilerle rekabet edebilir. Bu çarenin tatbiki, yüksek yevmiye verilmesini ve mesai saatlerinin azalmasını icap ettirecektir. Bu suretle iyi iş ve iyi yaşama tarzı başlayacaktır.

Bu yüksek istihsal kudreti, herkesin günden güne daha fazla kudretini göstermesile mümkündür. Ameleler, kasti olarak bunun tamamen aksini yapıyorlar, nerede kaldı ki tam kudretleri ile çalışsalar bile, daha iktisadî ça-

lıymış sayılamayan amelenin birçoğu kasti olarak bunun tamamen aksini yapıyorlar.

Bunun üç sebebi vardır:

1. — Bâtıl itikat, ki, amelenin ve tezgâhın imalâtın fazlaştırılmasile en nihayet birçok amelenin ekmeksiz kalacağı hakkında eskiden beri mevcut bir itikat,
2. — Her ameleyi kendi istirahat ve menfaati için serseri dolaşmağa sevkeden gayet basit ve âdi bir işletme usulünün mevcudiyeti.
3. — Her sanayi müessesesinde hâlen kısmen mevcut olup, o müessesenin birçok kudretini israf eden usulsüz ve gayri İktisadî çalışma usulleri.

Birkaç kelime ile bu üç sebebi izah edelim:

Birincisi: Amelenin, fazla ve seri çalıştıkları nisbette bulundukları müesseseyi birçok işsizin çoğalmasile ekmeksiz bırakmak suretile ziyana sokacakları fikrindedirler. Fakat her sanayi müessesesinin inkişaf tarzı göstermektedir ki, ister yeni bir tezgâhın ister yeni bir usulün tatbiki ile olan her tarakki amelenin imal kudreti arttırılmış ve mamulâtın fiyatı indirilmiş olsun, hiç kimsenin ekmeğine mâni olmamış bilâkis daha fazla ameleye iş bulunmuştur.

Her hangi bir mamulün ucuzlatılması, onun derhal aranmasını mucip olur. Meselâ ayakkabı imalâtını düşünelim. Eski el usulü yerine makinenin kullanılması, ayakkabıyı o kadar ucuzlattı ki bütün çalışan halk artık ayakkabı giymeye başladı ve sene de 1 ilâ 2 çift ayakkabı satın aldı. Evvelce belki bir ameleye her beş senede bir fotin alır, ve ekseri ahvalde çıplak ayakla gezer, bir çift ayakkabıyı resmî günlerde giyerdi. Bütün ayakkabı imalâtının tezgâhla yapılmasile artan imalât, ayakkabı talebini öyle arttırdı ki, ayakkabı sanayisinde eskisinden daha fazla ameleye istihdamı icap etti. Hemen bütün imalâthanelerde, buna benzer misaller amelenin gözü önündedir.

Ameleye el işlerinin iktisadiyatı derecesi teferruatı malûm olmadığından, sizin hareket ve müdahalenize karşı yanlış düşünceye kapılır ve en iyi kudretlerini sarf ederlerse kendi menfaatleri aleyhine yürüdüklerini zan eder-

ler. İşte bu aldanma dolayısıyla hemen bütün memleketlerde amelenin büyük bir kısmı, imalâtın miktarını az tutmak için, kasti olarak yavaş çalışıyorlar. Hemen her amele teşekkülü, kendilerinden istenen iş miktarını, mümkün olduğu kadar az yapmak için tertibat ve kararlar almıştır. Bunun için ameleye karşı nüfuzu olan amele mürahasları ve aynile «İnsanî hislerle mütehassıs» bazı şahıslar mütemadiyen bu yanlış fikri müdafaa ve ameleye fazla çalışmakla, kendi kudretlerinden zayıf edecekleri fikrini telkin ederler.

Öteden beri «kemikten değirmenler» hakkında çok şey yazılmıştır. Fakat, bu muharrir onların bu fazla yorgunluğuna elbette acır, fakat onların az para almasına daha çok acır. Ben, her fazla çalışarak yorulan bir kişiye mukabil, kasti olarak az çalışarak yorulmayan ve bu suretle umumî olarak az yevmiye alınmasına sebep olan, 100 kişi gösterebilirim.

İkincisi: İkinci sebep olarak ameleyi işten uzak tutmak meselesi, ki bütün mevcut sınav müesseselerinin idare sisteminde vardır ve ondan doğar. Böyle işler ile meşgul olmayan bir şahsa bir kaç kelime ile fabrika idareleri, şu veya bu işe lâzım olan zamanı amelenin lehine bırakır ve onu serseri dolaşmağa mecbur ettiğini bir kaç kelime ile anlatmak mümkün değildir.

İşletmecilik hakkında 1903 senesinde Amerika makine mühendisleri cemiyetinin bir toplantısında verdiği bir konferanstan söylediğim sözleri nakledeyim. Ümit ederim, ki bu suretle fikrimi izah edebilirim

Bu işten kaçmak iki sebebe istinat eder:

Birincisi: İnsanların fitrî olarak az çalışmağa olan meyli İkincisi: başkalarının tesirinde ve onları misal tutarak kendi fikrini, kendi menfaati için uygun bulmak. Sonuncusunu belki de sistemli surette «işten kaçma» ile tavsif etmelidir.

Şüphesiz ki, çalışan insanların vasatısı, her işte, yavaş ve keyifli bir hız ile çalışmaktır. Uzun tetkik ve tefekkür ile, onların vaziyetini tetkik ve iyi misaller göstererek on-

ların fikrini yola getirmek veya mecburî surette bu hızı arttırmak mümkündür.

Elbette yüksek bir enerjiye ve büyük bir kudrete malik olan ve kendi kendine her işte ileri bir hız tutan ve kendini işte azamiye yanaştıran, sert ve çâlâk çalışan insanlar vardır. Fakat bunlar bir istisna teşkil ederler.

Umumî kanaat ve temayül; Bilhassa aynı miktar işi daha kısa zamanda veya fazla işi aynı yevmiye ile yapmak mecburiyetine karşı kendini lüzumsuz yere yürümek temayülü vardır.

İşte bu gibi şerait tahtında, daha iyi amele de, hızlarını yavaşlatırlar ve nihayet en fena ve en geri tarzda çalışan amelenin seviyesine düşerler. Kendi evinde enerjik ve çâlâk olan bir şahıs yalnız bir kaç gün bir tembelin yanında çalışmakla derhal şu kat'î fikre varır: «Niçin ben, benim kadar yevmiye alan ve benim yaptığım işin yarısını yapan şu tembelden daha fazla çalışarak kendimi yorayım?»

Bu gibi ahvalde dikkatli olarak yapılan zaman tecrübeleri hayret olunacak ve fakat bazı acı neticeleri meydana koymuştur.

Meselâ. Tabiatı ve istidadı çâlâk ve enerjik olan bir şahısta zaman tecrübesi ve tetkiki yaparsam, işe gidip gelmesi bir saat süren ve 2 ilâ 3 mil olan yolu yaya giden bir amele bir fabrikaya girdikten sonra derhal çalışma sūratını azalttı. Saatte ancak 1 mil mesafelik iş yapmağa başladı. Önünde sürmeğe mecbur olduğu yüklü bir el arabası olunca, hatta yokuş yukarı olsa da, sūratle çıkar dönüşte boş araba ile yarım saatte gittiği mesafeyi bir saatte döner ve durup dinlenmek ve eğlenmek için hiç bir fırsatı kaçırmaz. İnsan, her dakikada yere oturacağını zan eder. Kendi yanındaki bir tembelden daha fazla çalışmak ve iş görmemek için bütün gayretini sarf eder ve kendini yorgun gösterir. Bu adam ve arkadaşları bir gurupta muayyen ve faal bir ustanın emrinde idiler. Bu usta âmirinin tamamen teveccühünü haizdi. Ben onun, nazarı dikkatini bu meseleye celp etmek istediğim vakit, bana verdiği cevap şudur: «Ben ameleyi oturmaktan men edebilirim, fakat şeytan bile bunların daha sūratle çalışmasına âmil olamaz.»

İnsanların fitrî olarak rahat ve istirahatete olan sarkâklıkları acınacak bir haldir, fakat gerek amelenin gerek sermayedarın daha çok ziyan etmesi umumun sistematik olarak işten kaçmasıdır, ki bu da alelade fabrika idare ve işletmelerinde vakidir. Bunun içindir ki ameleyi, kendi hakikî menfaatlerinin tespiti için, iyice tetkik etmek lâzımdır.

Geçenlerde, tecrübeli ve fakat ancak 16 yaşındaki bir GOLF oyuncusu ve yeni bir süt kuzusu arkadaşımın şu izahatı benim pek hoşuma gitti. Onun fikrine göre, topun arkasından yavaş koşmasına sebep, saatlik yevmiye aldığı içindir. Eğer hızlı giderse, diğer gençlerin ona bir dayak ziyafeti vereceğini söylüyor.

İşten kaçabilmek ihtimalâtını çoğaltan sebeplerden biri de, müessese ve idareye, o işin hakikatte kaç dakika veya saatte yapılacağı hakkında kat'î bir fikir vermemek içindir.

Bu işten kaçmak sistemi dolayısıyla hemen hiç bir müessesede, alelade yevmiye ile çalışan iyi bir amele bulunuz ki, zamanın bir kısmını, boş geçirttiğine, müessesesinin nazarı dikkatini celbetsin.

Bunun sebeplerinden biri de ekseri sanayi müessesesi idareleri, amelesine peşinen, götürü ve gündelik ile çalıştığı zamanlar azamî kazancı ne olabileceğini söylerler.

Bunun içindir ki, amele muayyen bir miktar fazla çalışırsa azamî yevmiyeyi alır fakat bu azamî hududa çıkınca, idarenin, kendisinin şimdiye kadar çalıştığından fazla olan kudretini görerek, götürü parasını tenkis edeceğini bilir.

Bir sınai müessese, amelesinin ne miktar iş yapabileceğini ya zaman ile hasıl olan kendi tecrübesile, yahut maiyetindeki adamların tesadüfî ve sistemsiz olarak dikkatlerde bilir. Bu bilgi en iyi hallerde de alelade istatistiklerden istihsal olunabilir.

Birçok hallerde müesseseler, muayyen bir vazifenin şimdiye kadar olduğundan daha seri bir usul tatbiki ile daha iyi yapılacağına kanidirler. Usulleri yani ameleyi seri çalıştıracak tarzları bulmak ve tatbik etmek zahmetine nadiren katlanırlar.

Bunu bilen ameleler de elbette bütün kuvvetlerini, şimdiye kadar çalışıldığından daha fazla çalışmağa sarf ederler. Genç ve tecrübesiz olan ameleler, tecrübeli ve yaşlı olanlar tarafından, bu kaideye uymak için yetiştirilirler. Aynı zamanda bütün menfi fikirlerini ve desiselerini, yeni bir götürü tarzı ve daha yüksek bir faaliyeti ve çalışmayı istilzam edecek bir usul vaz'ına mümanaat için sarfederler.

Vakıa en iyi yevmiye usulü ile, tembellik ve işten kaçma mahzurları bertaraf edilebilir. Ancak her amelenin yaptığı iş miktarile, azamisini vermek kudreti hakkında istatistik mevcut olan ve herkesin yaptığı iş miktarı yevmiyesiyle mütenasip tutulan hallerde mümkündür. Fakat maatteessüf bugünkü yevmiye miktarı ile, işten kaçmak imkânı verilmiş ve inkişaf etmiştir.

Üçüncüsü: Yavaş çalışmak meselesine gelince: Bu kısımda gerek amelenin gerek patronun eski «Kalûbelâdan» kalma alaylı usulün yerine fennî usul geçmesi halinde kazançları ne olabileceği göz önüne getirilecektir. Her amelenin işin zamanından ve lüzumsuz harekâtın icrasından men ve iktisat ve bununla beraber imalâtı tezyit etmek için yavaş harekât seri harekât ile gayrı İktisadî olan vaziyetler İktisadî olanlarla, tebdilini bizzat gören...

Şimdilik kısaca şunu bildirelim ki: Bütün el emekçisi olan amele, bildikleri şeyleri yanında bulundukları amelenin harekâtını taklit ede ede öğrenmişlerdir. Bunun içindir ki, aynı imalât için her amelenin kendine mahsus bir imal tarzı vardır. Aynı işi yapmak için bazan 40 bazan 50 bazan 100 usul vardır. Aynı sebepten, muayyen bir iş için pek muhtelit cinsten takım ve tertibat vardır. Fakat bütün muhtelif imalât tarzları ve muhtelif takım ve tertibatın içinden ancak birisi, azamî kudrette olanı, elverişli olup bu da mevcut usul ve takımların sistematik bir surette tecrübe, tetkik ve tesbit edilmesi ile bulunur. İşte bu da kalûbelâdan gelme alaylı resullerin yerine fennî usullerle tesbit edilen sistemlerin yavaş yavaş geçmesi demektir.

Fennî işletmecilik usulü ile iş tevzii ve imalâtın hazırlanması, amele ile şefleri arasında hakkânî bir vazife ve mes'uliyet taksimini icap ettirir ki, bu şartlar bugünkü a-

lelâde isimsiz sistemlerde mevcut değildir. İşletme şefleri ve müdürlerinin himmetile inkişaf edecek olan usulde, ameleye yardım edilmeli yani bu fennî usul ile nasıl çalışacağını göstermeli ve fennî işletmeciliğin büyük bir kısmına ait işletme ve idare âmirlerince alınmalıdır.

Bu kitap, işletme şeflerinin, bugün ameleye yükletilen birçok şeyleri, kendileri yapmak mecburiyetinde olduklarını ispat edecektir. Amelenin her adımı ve her iş hareketi işletme müdürlüğü tarafından tesbit edilmiş ve hazırlanmış olmalıdır ki, amele bu suretle işini kendi başına ve Kendi fikrile yapacağından daha iyi daha süratle yapabilsin. Aynile her şahıs (her memur ve işçi) şefi tarafından, ona işler tamamen bırakılacağına veya fena işlerden dolayı azarlanacağına, sevk ve idare ve dostane muamele edilmelidir.

İşte şef ile amele arasındaki böyle, bir sıkı anlaşma ve temas, modern ve fennî esaslara müstenit bir idarenin çözülmaz bağıdır.

Bu kitapta umumî birçok misallerle gösterilecektir ki, bu el birliği ile çalışma yani her günkü vazifenin ve mes'uliyetin taksimi ile, azamî imalâta muktazî müşkülât yenilmiş olacaktır. Bu usul ile eskisine nazaran amelenin % 30 ilâ % 100 nisbetinde fazla kazancı olacaktır.

Okurlarımın birçoğu sözlerimi bir nazariyeden ibaret zannedeceklerdir. Bilâkis; Amerikada 50,000 den fazla (bugün belki 50 milyondan fazla) amele, bu usul ile çalışarak kazançlarını % 30 ilâ % 100 arttırmakla beraber bulundukları müesseseye de, diğer müesseselerden fazla kâr bıraktırıyolar. Öyle ki tezgâh ve amele nisbetine göre imalât eskisinden bir misli artmıştır. Bu usul ile çalışan sanayi müesseselerinde, senelerden beri hiç bir grev veya isyan kaydedilmemiştir. Alelâde fabrika ve atölyelerde mevcut olan daimî grevlere mukabil, bu gibi müesseselerde amele ile sermayedar arasında dostane bir münasebet teessüs etmiştir.

Hangi vesait ile, eskiden beri mevcut usulden, yeni ve fennî işletme usulüne geçildiği ve teferruatı nelerden ibaret olduğu muhtelif fasıllarda gösterilmiştir. Fakat birçok okurlarım bunun haricî şeklini esas zan etmişlerdir. Yeni

kudretten iktisat sistemi diye tarif edebileceğim bu usul umumî kaideler ve muayyen bir felsefeye, ki bu muhtelif surette tatbik olunabilir. Bunu bu sitemin esası ile karıştırmamalıdır.

Sunuda ilâve edelim, ki bu usulün bütün halkın ve dünyanın ve bütün amelenin iztiraplarına mahsus bir şifa ilâcı olduğunu iddia etmiyoruz. Pratiksiz ve rahatı seven amele bulundukça ve diğer bir kısım, hasut ve kaba bulundukça, dünyada canı ve küfür bulundukça, fakirlik ve ademi memnuniyet de aramızdan eksilmeyecektir. Hiç bir işletme sistemi ve hiç bir taavün, ferde veya cemiyete emre amade bir «sandık» halinde bulunan, ameleye veya patrona azamî faide veremez.

Fakat benim derin ve namuskârane kanaatim, şudur ki bu prensipler, bütün dünyada, er geç, tatbikat sahasına geçecektir. Ne kadar erken olursa, insaniyet için o kadar iyidir.

II. B. A. B.

Fennî işletmeciliğin esas kaideleri:

Her fennî işletmecilik hakkında alâka duyan her şahsın, şu üç suali sorduğunu görüyorum:

- 1 - Bu işletmeciliğin eski tarz işletmecilikten farkı nedir?.
- 2 - Fennî işletmecilik usulü ile neden eski işletmeciliğe nazaran, daha iyi netice elde edilir?.
- 3 - Bir şirketin başına en muktedirini getirmek en mühim bir vazife değil midir?. insan böyle birini bulunca bütün müessese bilâ kaydüştart onun eline bırakılamaz mı?.

Bu suallerin cevabı bu fasılda, gayet açık surette verilmiş olacaktır

Şimdiye kadar mevcut usullerin en iyisi:

Biz, fennî işletmecilik esasatına göre kurulmuş idare ve amele sistemine girişmeden evvel, hiç olmazsa umumî olarak, bu günkü usullerden hangisini daha iyi bulduğumu-

zu söyleyeyim: Çünkü ancak bu suretle eski usullerin en iyisi ile yeni sistem arasındaki büyük fark meydana çıkacaktır.

500 ilâ 1000 amelelik bir fabrikada, asgarî 20 ilâ 30 muhtelif imalât yapılmaktadır. Bu müessesede her amele, öğrendiği şeyi 50 hatta 100 sene, san'atını ve işin iptidasından beri, ağızdan ağıza öğrenmiştir. Ancak her yeni neslin kendine mahsus yeni bir sur'at ve san'atın teferruatına nüfuz kudreti göstermiştir. İşte bugünkü son şekilde, fikirlerin ve tatbikatın en çok istihalesi ve tekâmülü adolunur. Fakat san'at ile ülfeti ve malumatı tamam olan her şahıs bilir ki, hiç bir sınai müessesede tevhit edilmiş bir usul ve sistem yoktur. Bir mükemmel ve umumî olarak kabul edilmiş sistem yerine hali hazırda her müessesede 50 ilâ 100 türlü imalât tarzı ve usulü vardır. Ufak bir mülahaza aşikâr kılar, ki bu usuller ya babadan oğula veya arkadaştan arkadaşına veya başkasının yaptığı tarzı görerek nesilden nesile aynen geçmiştir. Hiç bir defasında da muhtelif usta ve amelenin bildikleri usuller tahsil tetkik ve muayyen bir plânla tevlit edilmiş değildir. Şüphesiz ki her yeni nesil yine, gelecek nesle daha iyi bir usul teslim etmiştir. Bu kalûbeladan kalma usul yığını ve tevarüs edilen imalât tarzları, her el işçisinin büyük bir serveti telâkki olunabilir. Bu günün en iyi işletme şeflerinin 20 ilâ 30 muhtelif cins imalâta dağıtılmış 500 ilâ 1000 amelesinin, bildiği bu eski usulleri de bilmediği aşikârdır. Bittabi işletmenin emrinde, kendi san'at ve mesleklerinin en mütehassısı olan atölye ustası, posta başı, gibi eşhas vardır. Fakat her hangi başka bir şahıstan ziyade bu atölye ustaları ve posta basıları bizzat bilir ki, umum ameleye nisbetle kendi bildikleri mukayese edilmek üzere terazinin gözüne konamaz. Bunun için muayyen bir işin yapılmasını ve usulünü, işi şahsın hünerine terk ederler. Bunların vazifesinin en büyüğü olarak telâkki ettikleri şey, amelesinin sert, seri ve terlercesine çalışarak, müesseseye azamî kâr temin etmesine gayrettir.

Hiç bir sınai müessesenin akıllı ve zeki ve amelesine alelâde ahvalde kazandığı paradan ziyade kazanç vermeyen şef ümit edemez ki, amelesinin umumî olarak, bütün takati ve kudreti kendi emrindedir. Okurlarımdan bir sınai

müessesede meşgul veya şeflik etmiş olanlar, amelenin vasatı randımanının bundan ne kadar çok uzak olduğunu bilirler. 20 müesseseden 19 unda amelenin zihniyeti şudurki, kuvvet ve takatlerini tam verirlerse bu kendi aleyhlerinedir. Kemiyyet ve keyfiyet itibarile yüksek iş çıkaracakları yerde öyle kasti yavaş çalışanlar ki, yapılan bir tecrübeye bile azamî olarak çalıştıklarını müesseseye inandıрмаğa çalışıyorlar.

Şu halde bir defa daha tekrar edeyim: Eğer işletme şefleri, amelelerinin kudret ve takatlerinden tam olarak istifade etmek isterlerse evvelâ, amelenin bugün kazanmakta olduğundan fazla bir menfaat göstermelidirler. Bu da muhtelif surette olabilir. Amele iyi çalıştığı takdirde parça götürüşü veya prim vermek suretile terakki imkânı verilmesi, yüksek yevmiye almak imkânı olması ve bu suretle daha iyi yaşamak imkânı daha iyi çalışma şeraiti temin edilmesidir. Bilhassa bu mesele için işletme şefinin amele ile sıkı temas etmesi lâzımdır. Çünkü işletme şefi ancak bu fedakârlığı göze almakla, amelesinin kudret ve takatini müessese ve kendi lehine kazanır. Alelâde fabrikalarda, ameleyle bir mükâfat verilmesi, umumî olarak göstermiştir ki, bu gibi meselelerle alâkadar olanlar, bu çeşit modern yevmiye meselesini bir fabrikanın dehşetli sırrı addederler.

Fakat, fennî işletmecilik usulü ile çalışan bir müessesede yevmiye ve kazanç meselesi ikinci derecede bir iş olmak ehemmiyetinden ibaret kalır.

Tamamen umumî olarak konuşarak, bugün mevcut sistemler içinde en iyisinin, amele azamî kudretini verdiği zaman buna mukabil fazla bir yevmiye alabilmesidir. Bu ise alelâde yemleme sisteminden ibarettir.

İşte bu eski usullerden en iyisi olan bu sistem, umumî olarak fabrika müdür ve sermayedarların en iyi usul olarak kabul edip, bundan daha iyisinin dünyada mevcut olmayacağına kanaat ettikleri sistemdir.

İşte ben de şu kendi usulümün sade daha iyi bir usul değil bilâkis, mukayese edilemeyecek kadar iyi bir usul olduğuna karilerimi ikna edeceğim. Bunun için de, her iki usulden misallere istinat ederek, fennî işletmeciliğin herhangi bir sistemi çok geride bırakacak kadar yüksek oldu-

ğunu göstereceğim. Bittabi, bu vereceğim misallerde, muayyen bir felsefenin esas prensipleri, kendini hissettirecektir. Çünkü, fennî işletmeciliğin istinat ettiği esas prensipler umumî olarak o kadar basit şeylerdir ki, bunlar misallerin başında daha iyi yer tutarlar.

Yeni sistem

Eski sisteme nazaran muvaffakiyet, tamamen, amelenin kudret ve takatini elde etmek imkânına bağlıdır ki bu da nadiren bulunur. Yeni sistemde ise amelenin kudret ve takati, çalışma arzusu, bulucu kudreti bir günü diğer günün aynı olup en azamisi diğer sisteme nazaran kazanılmıştır. İş malzemesinin ve hususatinın ıslâhından evvel, şefler, bu yeni sistem ile, yeni ve ağır vazifeler yüklenecektir, ki bunları şimdiye kadar rüyasında bile görmemişlerdir. Şefler evvelden her amelenin birer birer kendine mahsus tecrübelerini toplayacak, tahlil, tasnif edecek, cetveller yapacak bu mamulattan ve cetvellerden, kaideler, usuller istihraç edecekler, formüller yapacaklar, bu suretle amelenin her günkü vazifesini bir birlik içinde kolaylaştıracaklardır. Fabrika şefliği bir fennî işletmecilik usulü kurmak vazifesinden gayrı daha üç cins ağır vazife almağa mecburdur. Bütün bu yeni idarî vazifeleri dört esas gruba taksim edilebilirler.

Birincisi: Şefler, her cins imalât için yeni bir fennî imal tarzı bularak eski kalûbelâdan kalma usulün yerine ikame edeceklerdir.

İkincisi: Umumî ve fennî tetkikat ile kanaat getirerek herkesi, uygun düşecekleri muayyen iş için yetiştirerek, eskiden olduğu gibi ameleye kendi keyiflerine göre meslek edinmelerine meydan vermeyeceklerdir.

Üçüncüsü: Şefler, amele ile kalbî ve samimî muamele ederek kendilerinin kurdukları fennî işletmeciliğin iyi surette yürüyeceğini temin ederler.

Dördüncüsü: İş ve mes'uliyet, amele ve şeflerinin üstüne müsavi olarak taksim olunur, şeflik, kendisine yakışan ve uygun olan vezaifi yapar, ki bunlar şimdiye kadar tamamen amelenin omuzlarında idi.

Bu dört maddeden üçü, görünmez ve gayrı münkeşif olarak eski sistemde de vardır. Fakat bunların oradaki ehemmiyeti azdır. Fakat yeni sistemde bunlar esas teşkil ederler.

Dördüncü madde ise, yani iş ve mes'uliyetin amele ve şeflerine müsavaten taksimi ayrıca izaha değer. Eski sistemde, işin bütün mes'uliyeti, yapılması, teferruatı hatta bazı şeylerde takımın ihzarı bile ameleye aitti. Buna mukabil fennî işletmecilikte ise, birçok kaideler, formüller ve usuller, eski usulde çalışan amelenin şahsî bilgisi yerine kaim olur. Bunlar ancak, sistematik bir tarzda tersim ve tertip olunursa muvaffakiyet hasıl olur. Bunun içinde defterler, kitapların bulunduğu ve istatistiklerin tanzim edilebileceği bir oda ile, üstünde kafanın çalışacağı bir masa ister. Evvelce bütün kafa işleri amele ile birlikte icra edilmiştir ki bu da her amelenin şahsî muhassalasıdır. Yeni usulde ise, bütün işler şeflik tarafından icra edilmelidir. Amele yani usta böyle fennî usulü anlamaya ve inkişaf ettirmeye müstait olsa bile, esas olarak aynı zamanda tezgâhı ve mengenesi başında çalışamaz. Şu halde gerek kafa ve gerek el işleri için birçok hallerde ayrı birer şahıs lâzımdır.

Yeni sistemde, iş tevzi bürosundaki mütehasssın işi, yapılacak işi evvelâ zihninde tasarlamak ve müşkülâtı önlemek olup bu suretle iş taksiminden daha iyi ve daha İktisadî neticeler alınacağı aşîkârdır. Tesviyecinin her bilek hareketini, başka birinin kafasına evvelâ fennî olarak hazırlamış olması lâzımdır. Bunlar hep, işlerin şeflik ile umum arasında taksimini icap ettirir.

Hasılı, eski sistemde vazife ve işler tamamen amelenin sırtında ve mes'uliyetinde olup yeni sistemde ise, en aşağı yarısı şeflik üstündedir.

Yeni sistemde, amelenin yapacağı iş, şeflik tarafından asgarî bir gün evvel ihzar edilmiş olmalıdır. Amele bu usulde, işinin en ince teferruatına kadar yapacağı şeyleri tahriri olarak alır. Bu usul sadece neyin yapılacağını değil, nasıl yapılacağını ve sarfolunacak zamanı da gösterir. Aldığı vazifeyi yazılan saatte ve zamanda bitiren ameleye yevmiyesinin % 30 ilâ % 100 zü fazla kazanç olarak verilir.

Fakat şunu da ilâve edelim ki amelenin sıhhatine icrayı tesir edecek bir sūrate bu usul müsaade edemez. Bu prim, öyle tertip olunur ki, amelenin en azamî kudreti değil, bu işe en elverişli olan amele seçilir ve zaman ile kudreti inkişaf ettirilir. Bu suretle amele de sıhhatte kalarak memnun olur.

Yeni usule evvelâ ham demirin yükletilmesi misal, olarak anlatılacaktır. Çünkü bu iş bir ameleden istenecek en adi en basit işlerdendir. Eller bu işin takımından ibarettir. Bir ham demir hamalı eğiliyor, 42 kilogram ağırlığında bir bloku alıyor, birkaç adım gidiyor, onu yere atıyor veya bir yığının üstüne koyuyor. Bu iş bittabi çok basittir. Zeki bir gorilla maymunu da usul ile bu işe alıştırlırsa bir insan kadar o da muvaffak olur. Fakat bu ağırlığı usulile kaldırmak, nakletmek, öyle bir fennî iştir ki, bir fen adamının tarifi olmaksızın en çalışkan bir amele bile usulünde çalışamaz.

Şimdilik evvelâ, yukarıki dört esası, ham demirin yükletilmesi için tatbik edelim. Bundan sonra sanayiden birçok misaller gösterilecektir. En sonunda karışık meselelere de tatbik edilecektir.

BETLEHM çelik fabrikasında bulunduğumuz ve bu usulü ilk tatbik ettiğimiz iş ham demir yükletilmesi idi. Amerika ile İspanya harbinin başlangıcında, çelik fabrikası civarında ufak kümelerle 80 bin ton ham demir vardı. Ham demir fiyatı düştüğünden, kârla satış imkânı görülemedi ve yığın edilmişti. Harp başlayınca fiyatlar tekrar yükseldi ve bütün bu demirler satıldı. Bu hâdise bize eski usul ile, yeni usulün mukayesesi ve ameleye ve direktörlere bu usulün faidesini ispat için fırsat verdi.

Çelik fabrikasının beş yüksek fırını vardı (ham demir izabe ocakları) istihsal olunan ham demir, uzun senelerden beri, muayyen bir amele gurubu ile yükletiliyordu. O zaman bu amele miktarı 75 idi. Bunlar bir posta başının emrinde bulunan, ham demir hamalı idiler, Burada ham demir herhangi bir müesseseye nazaran en seri ve en ucuz surette yükletiliyordu.

Ham demir yığınları önünde bir demir yolu uzatılmış

olup her amele aldığı 40 kiloluk bloku bir kalas üzerinde yürüyerek vagona atıyor, dönüyor.

Bu gurup vasati olarak adam başına günde 12,5 ton ham demir yüklüyordu. Bizim tetkikimize göre beher hamal 47 ilâ 48 ton yüklemesi lâzımdı. Arada görünen büyük fark bizi hesabımızı tekrar tekrar yapmağa şevketti. Hesabımız doğru idi. Bunun üzerine, iş tevzi eden âmir sıfatile her amelenin 12,5 ton yerine 27 ton yüklemesi çaresini aradık. Bu işte, amelenin grevi ve hoşnutsuzluğu olmaksızın icra edilmek lâzımdı. Amele de 12,5 ton yerine 47 ton yüklediği zaman memnun kalmalı idi.

Bizim ilk yapacağımız iş, bu şe en uygun olan şahsı bulmaktı. Çünkü bu yeni usulde her ameleyi birer birer tetkik etmek epi müşküldü. Bunun için bu 75 ameleği üç ilâ dört gün, kudretleri hakkında bir fikir almak üzere tetkik ettik. Nihayet dört kişiyi seçtik, ki bunlar beden 47 ton ham demir taşımağa müstait görünüyordı. Bundan sonra her biri ayrıca ve inceden inceye tetkik edildi. Bunların her birinin mümkün olduğu kadar seciyesi, itiyadatı, ahlâkı ve zekâsı hakkında tetkikat yapıldı. Nihayet bunların içinden yine birisini işimiz için ayırdık. Bu amele, akşamleyin sabah işe geldiği tazelikle yarım saatlik evine gidiyordu. 1,15 Dolar olan gündeliğinden arttırdığı para ile biraz arazi satın almıştı. Sabah işine gitmeden evvel ve 9kşam paydostan sonra dönüşte evinin duvarlarını yapmakla iştigal ediyordu. Bu hamalın gayet muktesit olduğu görünüyordu. Onun hakkında konuştuğumuz arkadaşlarının anlattığına göre onun nazarında bir meteliğin bir tekerlek kadar büyük kıymeti vardı. Bu amelenin adı **ŞMİT** idi.

Bizim vazifemiz onu günde 47 ton ham demiri yükleyecek hale getirmektir. Ancak hayatının yorgunluk suretile değişmemesi ve bu işte güçlük duymaması lâzımdı. Şimdi arkadaşları içinden çağırıldı ve aramızda takriben şöyle bir mükâleme cereyan etti.

— Simit, siz birinci kuvvet misiniz?

— Sizi anlamıyorum.

— Siz beni pek iyi anlıyorsunuz. Siz birinci kuvvet misiniz, değil misiniz onu söyleyin?

— Ben sizi anlayamıyorum.

— Ben bilmek istiyorum ki, acaba siz, şu diğer ameleye nazaran daha iyi kudrette misiniz? Acaba siz günde 1,85 Dolar mı yahut adi hamallar gibi 1,15 Dolar mı kazanmak istersiniz?

— Eğer günde 1,85 Dolar kazanmağı istemek birinci kudrette olmak ise, ben böyle biriyim.

— Beni kızdırmayın. Tabii günde 1,85 kazanacaksınız. Fakat bunu herkes ister, istemekle birinci ve yüksek kudrette olmak lâzım gelmez. Nihayet sualime cevap verin ve vaktimi çalmayın. Geliniz, şu ham demir yığınının görüyor musunuz?.

— Evet.

— Bu vagonu görüyor musunuz?

— Evet.

— Eğer siz birinci kuvvet iseniz, bu ham demiri yarın 1,85 Dolar yevmiye ile yükleyiniz. Şimdi azıcık uyanın ve cevap verin siz, birinci kuvvet misiniz?

— Evet, eğer bu yığını yarın vagona yükletirsem 1,85 Dolar alacak mıyım?

— Evet, her gün böyle bir küme yükledikçe 1,85 Dolar alacaksınız. Bunu yapan birinci kuvvettir.

— O halde ben birinci kuvvetim.

— Yalnız yavaş sevgili dostum. Şunu bilmelisiniz ki, birinci kuvvet; ona söylenen her şeyi aynen tutar ve yapar. Böyle bir adam şimdiye kadar görmediniz değil mi?

— Hayır hiç bir zaman.

— O halde, bu adam size yarın sabahtan akşama kadar ne söylerse yapınız. Eğer şu demiri kaldır, götür, yukarı kaldır, git, derse aynen yapacaksınız. Otur deyince oturacak, istirahat deyince istirahat edeceksiniz. Bunu bütün gün yapınız. Başka daha ne söylerse yapınız. Hiç itiraz etmeyiniz.

Bir ilim adamı veya memur veya yetişmiş bir amele ile bu tarzda konuşulmaz. Fakat bu Şimit ile bundan başka türlü konuşulmaz ve onun gayesi olan paraya nazarı dikkati celp olunamazdı.

Eğer Simit e şu tarzda eski usul ile muamele edilse idi kim bilir ne derdi:

«Simit, siz iyi bir ham demir hamalısınız ve işinizi iyi anlırsınız. Şimdiye kadar her gün 12,5 ton yüklerdiniz. Ben ham demirin yükletilmesine zaman sarfederek tetkik ettim. Şüphesiz ki her gün daha fazla yükletirsiniz. Biraz gayret etseniz günde 47 ton yükletirsiniz?»

Simit bu sözlerinize her halde hoşunuza gitmeyecek kaba bir cevap verirdi.

Simit çalışmağa başladı: Şu söylenen şeyleri aynen yapıyordu: Şimdi bir ham demiri alınız, onunla yürüyünüz, şimdi oturunuz, istirahat ediniz vesaire. Nihayet akşam paydosunda 47,5 ton yüklemişti.

Ben **BETLEHN** de bulunduğum 3 sene içinde, Simit, bu hızla çalıştı ve her gün 1,15 yerine 1,85 Dolar kazandı. Amele birer birer bu usule alıştırdı ve her biri 47,5 ton yükleyerek, normal yevmiyelerinden % 60 daha fazla kazandılar.

İşte ben bu misal ile üç maddenin tatbikini gösterdim. Birincisi, amelenin seçilme tarzı, ikinci ve üçüncüsü ameleyi işe yeni usul ile alıştırmaya ve ona yardımcı olmaktır. Fakat henüz, ham demir yükleme fenninden bahsetmedik. Ümit ederim ki, biz bu misali tamamen terketmeden evvel, okurlarımın şuna, ham demir yüklemenin de bir ilmi ve tekniği olduğuna tamamen kani olmuşlardır.

Ben 1878 de evvelâ başka yerde modelcilik ve tornacılık yaptıktan sonra bir makine fabrikasına girdim. O sırada amelenin kendi mesleklerinde iş bulması pek güçtü. Bu sebepten ben de alelade işçi olarak girdim. Biraz sonra tabime, bulunduğum atelyenin kâtipliği münhal oldu. Benden başka tahsili iyi bir ameleye bulunmadığı için beni kâtip tayin ettiler. Bundan biraz sonra da mesleğim olan tornacılığa da tayin olundum. Ben diğer ameleden daha fazla iş yaptığım için, bir iki ay sonra, torna kısmı partibaşısı oldum.

Birçok senelerden beri bu atelyede, parça götürü yevmiyesile çalışılıyordu. O zaman, hatta bu zaman atelyelerin efendisi, atelyenin şefleri değil, ameleleri idi.

Ameleler, aralarında, hangi işin ne kadar zamanda, yapılacağını evvelden kararlaştırırlardı. Her tezgâh için amele tarafından muayyen bir sürat konmuştu ki bu sürat o tezgâhların kudretinden en çok üçte birini kıymetlendiriyordu.

Her yeni ameleye, eskileri tarafından derhal, tenbihat ve ne kadar çalışması lâzım geldiği direktif verilirdi. Yeni gelenler bu gizli emirlere itaat etmezlerse, eski ve kıdemli arkadaşları tarafından işinden çıkarılmağa sebep olunacağını bilirlerdi.

İşte ben bu ahval ve şerait içinde, bulunduğum kısmın şefi olunca, bütün ameleler sırasile birer birer bana gelerek:

«— **EY FİRİÇ**, senin ustamız olduğuna elbette memnun olduk. Sen elbette, işlerin nasıl gördürülmesi lâzım geldiğini evvelden bilirsin. Herhalde aksi bir halt yapmazsın. Sen bizim tarafımızı iltizam et her şey iyi ve yolunda gider. Fakat eğer bizim aramızda kararlaştırdığımız şeylerin aksini yaparsan, kemiklerini kıracağımıza emin olabilirsin.»

Boş bulunmayarak dedim ki, «Ben şimdi müessesenin tarafına geçtim, bunun için her tezgâhtan azamî kudret istihsali için lâzımgelen her şeyi yapacağım.»

İşte bugünden itibaren, esas itibarile her biri birer şahsî arkadaşım olan ameleler ile aramızda bir harp başladı. Bu harp zaman ile şiddetlendi.

Ben onları azamî surette çalıştırmak için muhtelif vesaite müracaat ettim:

İnatçıları ve elebaşlıları fabrikadan çıkarttım. Parça götürülerini indirdim. Yeni amele alarak onlara bizzat, kendim öğrettim ve öğrendikten sonra azamî surette çalışacaklarını teminat altına aldım. Fakat ameleler, fabrikanın dahilinde ve haricinde mütemadiyen tahrikâtlarına devam ediyorlardı. Bu suretle fazla işverenler de, yine yavaş yavaş az iş verenlerle aynı seviyeye iniyorlardı. Eğer bir şahıs kendi tecrübesile bilmezse, bu sanayi harbinin ne demek olduğunu takdir edemez.

Amele hemen hemen her gün işi tenkis etmek ve sek-

teye uğratmak için bin türlü incelikler buluyorlardı. Makine ve tezgâhların bazı akşamı, iş zamanında ve bittabi tesadüfen kırılırdı. Kabahat ise, bu tezgâhları süratle çalıştıran postanın şefine yükletilmek istenirdi. İşte böyle ağır şartlar içinde dayanacak pek nedir posta şefleri bulunur. O sırada fabrikanın gece ve gündüz çalışması, işlerin bozuk ve yavaş gitmesini daha suhuletle temin ediyor ve karıştırıyordu.

Memleket ve müessesenin amelesine karşı, iki türlü rüchan sebebi vardı. Ve bunun 'esasını' amele ailesinden olmadığımı medyundum.

Birincisi: Bulunduğum müessesenin, ameleden ziyade benim onların menfaatini gözeteceğimi kabul etmesi ve onlardan ziyade bana inanmasıdır ki amelenin, tezgâhı sürat dolayısıyla kırılmasına sebebiyet verdiğim hakkındaki şikâyetleri müdüriyette yer bulmuyordu. Ve ben onların bu tezgâhları kasten kırdıklarını isbatten geri kalmıyordum. Hatta fabrika müdürü, bu gibi ahvalde şöyle muamele etmem için emir verdi: « Atelyede kırılacak her tezgâh parçası o amelenin kazancından kat' olunacaktır. Bu paralar sigorta ve taavvün sandığına tevdi olunacaktır.» Bu suretle tezgâhların kazaları ve kırılmaları derhal durdu.

İkincisi: Eğer ben amele arasından ve ailesinden yetişmiş olsaydım, onlar bana öyle İctimaî bir tazyik yapacaklardı ki, mukavemet imkânı olmayacaktı. Bana onlar, alçak ve casus ve daha kim bilir ne isimler takacaklardı. Belki de sokakta görünce aileme ve çocuklarıma fena muamele edeceklerdi.

Hatta, en sıkı münasebatta bulunduğum amele arkadaşlarım, 2,5 mil mesafedeki evime yalnız gitmememi aksi takdirde hayatımı tehlikeye koyacağımı söylediler. Bu gibi ahvalde korku, tehlikeyi davet 'edecek ve arttıracak mahiyette olduğundan, onlara dedim ki: «Yolumu keseceklere söyleyin, ben bundan böyle de aynı yoldan gideceğim. Ben silâh taşımadım, taşımayacağım da. İsteyen silâhını çekip vursun.»

Üç sene devam eden böyle bir mücadelede sonra, imalât gittikçe arttı hatta bir kısmı iki misli oldu. Ben posta-

başı olarak muhtelif şubeleri gezdim. Nihayet bütün atelyenin ve kısımların âmiri oldum.

Yeni vazifeye geçer geçmez, idare sistemini öyle değiştirmek istedim ki, amele ve patronun menfaatleri birleşsin ve birbirine zıt durmasın. Bu arzu, beni, Amerika mühendisler cemiyetinde verdiğim konferansta izah ettiğim, «parça götürü sistemi ve işletme müdürlüğü» meselesine ve neticesine şevketti. Çünkü bugünkü tarzda, patron ve amelenin elele çalışması kabil değildir. Çünkü patron maiyetindeki ameleden ne isteyeceğini bilmez. Muayyen bir işten bir günde ne kadar yapılacağını, yapılması lâzım geldiğini takdir etmez. Ben her ne kadar onların ustabaşısı isem de maiyetimdeki amelenin sanat noktayı nazarından bana bir kaç misli, faik olduğunu bilirdim. Ben bu sebepten, bulunduğum müessese umum müdürlüğünden, esaslı ve ilmi bir tecrübe için yani, her cins imalâta muktazi zaman hesabını tesbit için, kâfi tahsisat aldım ve işe başladım.

Umum müdürlük bunu, şüphesiz ki, benim göstermiş olduğum yararlığa mukabil vermiş ve bu ilmi tecrübelerden fazla bir şey çıkacağını tahmin etmemişti.

Benim o zamanki tecrübelerimden biri de, usta veya postabaşının, muayyen bir iş için nasıl zaman tayin edebileceği hakkında bir kaide ve usul vazetmek oldu. Bunun için de evvelâ, ameleyi yorarak az iş yapmasına sebep olan haller ve hâdiseler tesbit olundu. Bu yolda Almanyada, Fransada, İngilterede bu hususta neler vücade getirildiği cetvelde tesbit ettirildi.

Neticede anlaşıldı ki şimdiye kadar iki cins tecrübe yapılmıştır: Biri Fizyoloji noktai nazarından insanların işe mukavemetini mesaha, diğeri mühendisler tarafından yapılan ve bir insan kuvvetinin kaç buhar beygirine muadil olduğu hakkındaki tecrübedir. Bu tecrübeler kısmen bir demir milin tornası esnasında ve kısmen bir ağırlık kaldırılmasında ve amelenin gidip gelmesinde icra edilmiş olup, bunlardan hiç bir kaide istihracına imkân yoktu. Bunun için biz berveçhi ati kendimiz tecrübeye giriştik:

Evvelâ birinci sınıf iki amele seçildi, ki bunların beden kuvvetleri hakkında evvelce kanaat gelmişti. Tecrübelerin devamı esnasında kendilerine iki misli yevmiye verildi. Bu

amele, zaman zaman tekrar ettiğimiz tecrübelerde azamî kudretle çalıştılar.

Bilhassa şunu kaydetmeliyim ki: Biz bu tecrübelerle amelenin kısa bir zamandaki azamî kudretini değil, bilâkis bir amelenin bedenî ve ruhî yorgunluğu olmadan günlerce çalıştığı esnadaki vasatî kudretini tesbit etmek istedik. Bütün bu tecrübeleri yaparak, amelenin işe sarfettiği zamanlar kontrol saati ile bir cetvele tesbit edildi. Tecrübelerimize icrayı tesir edebilecek her hareketi kayıt ve işaret edildi. Bu suretle normal bir amelenin vasatî kudreti kilogram metre cinsinden ve en ucuz verebileceği kudret tesbit olundu. Fakat tecrübelerin neticesinde hayretle gördük ki amele 1/8 beygir kudretine kadar iş yaptığı zaman yoruluyor, meselâ yarım beygir kuvvetinde iş yaptığı zaman yorulmuyordu. Bu sebeple kat'î bir kaide tesbit olunamadı. Buna rağmen kıymetli esaslar toplandı ise de o sırada tecrübelerle büyük mikyasta devam edemedik. Birkaç sene sonra, tahsisatımız çoğalınca, birinci tarzda fakat daha sıkı tecrübelerle başladık. Fakat yine kaideler istihraç edebilecek netice alamadı. Yine birkaç sene sonra üçüncü bir tecrübe yaptık. Bu defa, işin ufak teferruatını bile kaçırmayacak tarzda çalışmaktan kaçınmadık. İki şahıs üç ay yalnız bu işle meşgul oldular. Hasılat yine kilogrametre cinsinden tesbit olunarak, hakikaten insanın kudreti ile, onu yoran esbab arasında bir münasebet bulunmadığı anlaşıldı. Ben ise, o zamana kadar olduğu gibi iki taraflı olmayacak bir kaide vaz'ı mümkün olacağına kaniydim. Aradığımız kaidenin, bulduğumuz neticelerin içinde olduğuna çok emindim. Bunun için bu vazife içimizde en iyi riyaziyeci elan Mösyö Kari Barthe verildi. Nisbeten kısa bir zamanda grafiklerin tersimi suretile Mösyö Barth, aradığımız nazariyeyi buldu. Bu bize pek basit görünen usul, bir kaç sene evvel bulunmuş bir şey olmasın diye bizi şüpheye bile düşürdü. Bu usul amelenin çalışma tarzına aitti. Bu da amelenin yorulduğu zaman işi bırakması neticesinden ibarettir. Böyle adale vasıtasile çekilecek veya kaldırılacak işlerde istirahat lâzımdır. Bunun için amele, meselâ 40 kiloluk demir yükünü kaldırırken birinci sınıf bir amele gününün % 43 ünü yük altında geçirir. Mütebaki zaman iş-

ten uzakta durmalıdır. Sıkletin azalması ile, amelenin yük altında kalma müddeti çoğalır. Meselâ amele 20 kiloluk blok taşısa mesai saatinin % 58 zi yük altında, mütebakisi istirahatle geçer. 40 kiloluk bir yükü elinde tutan amele ile aynı yükte yürüyen bir amele aynı nisbette yorulur. Fakat şu var ki, yükte duran amele metrekilogram cinsinden bir iş görmez. (Çünkü iş: Kuvvetin veya sıkletin kilo cinsinden mesafeye (metre cinsinden) hasılı zarbıdır.) Ve amelenin takati de bu kilogrammetrenin bir saniyede yaptığı iştir, ki bu da 75 metrekilogram saniye eder ki bu da bir buhar beygiri demektir.)

Eğer bu kitapta misal olarak anlattığımız **ŞMİT**, fazla para kazanmak gayretile kendi kendine mütemadiyen çalışmış olsaydı, belki de saat 11 yahut 12 de tamamen yorgun düşecekti. Fakat bizim bu kaidemizi bilen biri, lâzım gelen istirahat zamanları ile daha çok iş yapardı.

Böyle ham demir yükleme hamallığında, kendini daima keyifli hisseden biri, elbette ki, dimağı pek geridir ve her şeye lâkayttır. Fakat uyanık ve zeki bir şahıs böyle ağır işlere elverişli değildir. Bu sebepten bu gibi işlere en elverişli olan, bu işin nazârî ve ilmi cihetini anlayamayandır.

Ben birçok işletme şeflerine ve müdürlerine herhangi bir sistem vasi fasile günde 47,5 ton demir yükleyebilecek hamal olup olmadığını sordum. Her biri 18 ilâ 25 tondan fazla yüklenmenin ve yükleyecek kimsenin bulunmadığını söylediler. Ben şunu hatırlatayım ki tecrübeleri yaptığımız Betlehm Çelik fabrikasında 12,5 ton yükleniyordu.

Nihayet okurlarımdan şu ham demir yüklemenin de bir tekniği ve İlmî olduğuna kani olanlar bu usulün başka işlere de kabili tatbik olup olmayacağını soracaklardır. Bu kitabın esas vazifelerinden biri de, karilerine amelenin her hareketinin bir fenni olacağını binlerce tecrübe ve misallerden en basit birkaçı vasıtasile izah ile son tereddütleri de ortadan kaldırmaktır.

(Daha var)

Çeviren: **MACİT BURHAN**